

41

3 730

632

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՔ

ՆԱԽՆԵԱՑ

ՀԱՄԵ ԳԱՅՈՒ ՉԻ ԿՐԵԱՆՆԻ ✓
Խոսքով ԱՅՆ

2730

ԽՈՍՐՈՎՈՒ

ԱՏՈՒԳՎԱԾ Է 1981 Ք.

Արքեպիսկոպոս

ԱՆՁԵՒԱՅԵԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

281.6

Խ-77

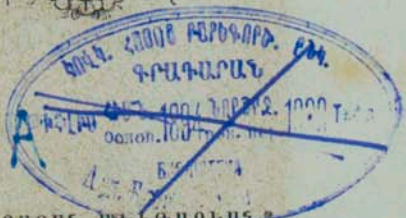
ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՂՕԹԻՑ ՊՍԱՐԱԳԻՆ

30797

II
1222

Ի ՏՊԱԳՐԱՏԱՆ ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՅՑ

Ի Ս. ՂԱԶՈՐ ՎԵՆԵՏԿՈՅ

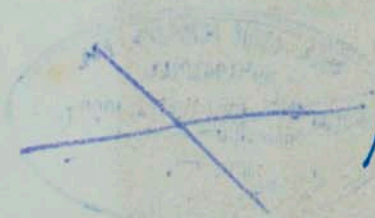
1869

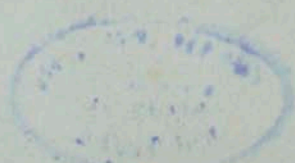
Q 7001 1 1931-1933

LIBRARY OF THE

UNIVERSITY OF CHICAGO

A $\frac{\pi}{5654}$

Քեզ

ՀԱՅՐ ԱՄԵՆԱՐԺԱՆ

ՆԱՀԱՊԵՏ ՈՒԽՏԻՍ ՄԻԻԹԱՐԱՅ

ԳԷՈՐԳ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՀԻՒՐՄԻԻԶ

ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԻՒՆԵԱՅ

Ի ՆԱԽԱԿԱՏԻՍ

ՅՈՒՆԻՎԵՐՍԻՏԵՏԻ ՔՕՀԱՆԱՅԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆԴ

ԶՊԱՏԱՐԱԳԱՄԵԿՆԻԶՍ

ԽՈՍՐՈՎՈՒ ԱՆԶԵՒԱՅԵԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ԶՕՆԵՆ ՆՈՒԷՐ ԱՐԳԱԴԻՐ

ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԵՐԱԽՏԵԱՅ

ՀԱՄԱԿՐԹՆԷ ՎԱՆԻՅ Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ

ՔՈ ՈՐԳԻՔ

THE
MUSEUM

OF THE
CITY OF BOSTON

REPORT OF THE
COMMISSIONERS

FOR THE YEAR
1870

AND
1871

AS PUBLISHED BY
THE CITY OF BOSTON

IN THE
YEAR 1871

BY THE
COMMISSIONERS

OF THE
MUSEUM

OF THE
CITY OF BOSTON

AND
1871

AND
1871

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Չաղօթս և զօրէնս մեծի խորհրդոյ սրբոյ պատարագին՝ յարմարեալ կանոնեցին մեզ երանելի և ամենայն դուրս թեանց արժանաւոր թարգմանիչք մեր, որպէս և զայլն ամենայն կարգս աղօթից և պաշտամանց եկեղեցւոյ. յորս՝ և որ յետ նոցա կացին առաջնորդք հոգածութեան արարին յաւելուածս ըստ ժամանակին պիտոյից. իսկ այլք՝ ի նոցին համազոյգ հոգեկիր և ճշմարտասէր արանց՝ փոյթ կալան զառ ի յառաջնոցն հաստատեալս յեկեղեցւոյ պաշտամունս, աղօթս և ընթերցուածս՝ պարզաբանել և հասու առնել պաշտօնեցիցն և ժողովրդեան առ հասարակ. որպէս զի հոգւով և մտօք ելցէ աղերս եկեղեցւոյն առ Աստուած, և մի բանիւ լսիով: Պիտանեգոյն քան զամենայն գրոց և պաշտամանց՝ աներկբայապէս Պատարագին էր բացատրութիւն, ըստ գերազանցութեան այնր խորհրդոյ քան զնաւան. զոր թէ գրեաց որ ի նախագունից անտի հարց մերոց՝ յետ Յովհաննու Մանգակունւոյ յարգարողի գրոցն՝ մինչև ցճինգ ևս դար, ոչ է մեզ ծանօթ. զի թէպէտ զեկեղեցւոյ և զկար-

գայ նորին, նա և զժամանասացութեանց ոմանց ոչ սակաւ գտանին մեկնողական բանք յառաջնոց անտի, բայց ոճով ինչ զպատարագի աղօթից ոչ գտանեմք յիկէս տաններորդի դարու, յորում խոսրով եպիսկոպոս Անձեւացեաց՝ գրեաց զհրատարակեալս այժմ առ ՚ի մէնջ. հաւանագոյն ևս թուի կարծել գրելն ՚ի նախնեաց և անյայտ մնալ, քան չգրելն. քանզի և սորին իսկ խոսրովու գրածն յետ երկերիւրոց և տանեկաց ինչ ամաց՝ թուի զանխուլ մնացեալ ՚ի Ներսիսէ Ամբրոնացւոյ, որ մեծաւ խնամով որոնէր և գրէր զնոյն խորհրդոյ, և որ լուծմունս իսկ արար զգրոց Ս. Գրիգորի Նարեկացւոյ զորդւոյն խոսրովու, զորմէ մեր բանս է:

Սա՛ զոր սակաւ մի որդին իւր յիշէ և սակաւիկ մի ևս այլք, երևի ՚ի տոհմիկ տանէ ընծայեալ ՚ի լոյս կենաց, ՚ի սկիզբն կոյս թ դարու, ՚ի նոյն ՚ի կողմանս՝ ուր ինքն և որդիք իւր քաղաքավարեցան. քանզի զառաջինն յաշխարհի կարգ մտեալ և առեալ կին ըզգուստր հօրեղբօր Անանիայի Նարեկայ վանից վանահօր՝ ծնաւ որդիս առաքինիս, զՍահակ, զՅովհաննէս և զնախ յիշեալն Գրիգոր, յորաց երկոքին յետինքդ աշակերտեցան առ ոտս Անանիայի՝ ՚ի Նարեկ: Յետ՝ եթէ յառաջ քան զմահ ամուսնոյն՝ ոչ գիտեմ, բունն եհար խոսրով զմիանձնական վարուց և զեկեղեցական վիճակէ, և ամբարձաւ ցղահ եպիսկոպոսութեան հռչակաւոր և մեծիշխան գաւառին Անձեւացեաց, ուր անդէն ՚ի սկզբան քրիստոնէութեան հաստատեալ էր Բարդուղիմէի առաքելոյ զհոգեաց վանս, որ աթոռ եպիսկոպոսաց այնր կողման եղև յետոյ: Յառաջ քան զհաստարակել թ դարուն՝ կալ նորա եպիսկոպոս աներկբաց է. գուցէ և յառաջ քան զյաջորդելն Անանիայի յաթոռ Ս. Լուսաւորչին, որ է իբրև յամի 942: Ի ոմանէ ապօտամբեաց ասէն պատմիչք մեր (Ուռպեւեան և Աիրակոս) եպիսկոպոսն Սիւնեաց Յակովբ. և

որպէս ամբաստանողք նորա ասէին առ կաթողիկոսն ,
« և զԽոսրով՝ Անձեւացեաց եպիսկոպոս՝ նա շեղեաց
» թղթով՝ ՚ի ձէնջ » : Երկիցս չողաւ հայրապետն ՚ի
Սիւնիս՝ հնազանդեցուցանել զեպիսկոպոս աշխարհին .
յառաջնումն յաջողեցաւ , և յերկրորդումն (յա-
մի 949) ոչ . քանզի խոյս տուեալ Յակովբայ ՚ի բերդ-
ամուր՝ եկաց մնաց աննուաձելի ցմահ իւր , յամի 958 :
Ոչ յիշի և մերոյս Խոսրովու վերստին հնազանդելն ,
և թուի իսկ ոչ . այն զի սուղ ինչ յառաջ ժամանա-
կաւ Պագկայ Արծրունւոյ հաստատեալ մեծաւ շքով
զթագաւորութիւն տանն Վասպուրականի , կացուցեալ
էր հաւանութեամբ և ձեռնադրութեամբ Պէորգեայ
կաթողիկոսի՝ գլուխ եպիսկոպոսաց աշխարհի իւրոյ՝
զԷղիսէ՝ Ոչտունեաց եպիսկոպոս յԱզթամար , որոյ յա-
ջորդք ինքնագլուխ իսկ կաթողիկոսք եղէն յետ ոչ
բազմաց : Բայց պատճառք շեղելոյն Խոսրովու յԱնա-
նիայէ՝ այլ ինչ են . Աիրակոս պատմիչ ՚ի յիշել զապ-
ստամբելն Յակովբայ՝ յիշէ առ ետեղ և զԽոսրով ոմն
եպիսկոպոս , առանց անուան աթուոցն , և վնաս նմա
կարգէ բազայս անհանձարս և աղցիփեղցս . այլ զի և
ոչ քաջ որոշէ զերկոսին եպիսկոպոսունան , նա մանա-
ւանդ ՚ի Յակովբ գլխաւորէ զբանն և զգատ , սմա իսկ
պատշաճագոյն երեւիսացեալ մեղադրութիւն : Սակայն
գլխաւոր պատճառ օտարանալոյն ՚ի հայրապետէն՝ թը-
ւի այն զոր Սիւնեացն պատմիչ վասն իւրոյ եպիսկոպո-
սին ասէ , անընդմէջ յետ յիշելոյ զշեղումն Խոսրովու ,
եթէ « Նա և հերձուածս ևս յօղէին , եթէ քօղաբոր
» բեալ ունի և զԲաղկեգոնին » . հաւանագոյն է և մե-
րոյս Խոսրովայ ունել , ոչ քօղաբորբեալ , որպէս ասէն ,
այլ քաջ բացաքօղեալ զայն , որ յստակագոյն ճանա-
չիւր յայնմ՝ ժամանակի՝ ՚ի կողմանս Վասպուրական աշ-
խարհի , ուր և յետ փոքր միոյ ապաստան եղև յաջորդն
Անանիայի տէր Վահան , հալածեալն վասն բանի այնր
հաւատոց , և առ նովաւ համարի տակաւին կենդանի

զող Խոսրովու, և յետ մահուան նորուն և հակառակ-
աթոռն Ստեփաննոսի՝ վախճանել, յաւուրս աթոռա-
կալութեան Խաչկայ, յամի 972:

Այսչափ զվարուց և զկենաց եպիսկոպոսին Ան-
ձաւացեաց. իսկ զորժք նորա ծանօթք և մնայունք են
Պիրք նորա մեկնութեանցն Աղօթից եկեղեցւոյ մերոյ
և պատարագին. որոց առաջինն ծանօթագոյն և վաղ
ուրեմն տպագրութեամբ հրատարակեալ է՝ ի Ա.Պօլիս
յամին 1730, շարախառնելով ՚ի բանս հեղինակին և
զայլոց ոմանց հնագունից մերոց վարդապետաց՝ բանս
մեկնութեանց, երկասիրութեամբ Մովսիսի ուրումն
վարդապետի հաւաքեալս: Իսկ Պատարագամատուցին
մեկնութիւն՝ այս առաջին տեսանէ լոյս՝ տպագրական
վերածնութեամբ. որոց վերծանեալ իցէ զառաջինն՝
հարթ հաւասար նմին գտցեն և զերկրորդս զայս, նո-
վին յստակ տեսութեամբ և բառակարգութեամբ,
նովին սեռն և ջերմեռանդն սրտիւ, նովին ախորժ և
համոզկեր բանիւք. ոչ շուայլեալ ՚ի խօսս և ՚ի կշտամ
բանս, և ոչ հարեանցի շտապեալ: Բայց զի ոչ ըստ
այժմեան պատարագամատուցաց ունի և զսկիզբն խոր
հրդեանն և զմիջանկեալ աղօթսն ինչ կամ զքարո-
ղութիւնս սարկաւազի, արարեալ է և այնց բանից
մեկնութիւնս՝ այլոյ ուրումն՝ և յեռեալ ՚ի կարգին,
օժանդակելով ՚ի Ներսիսէ Լամբրոնացւոյ և այլուստ,
որպէս ունին նորագիր օրինակք. այլ ոչ գտանին ՚ի
հնումն՝ ՚ի գրելում ՚ի թուին 226 (1336), զոր բնա-
գիր մեզ կալք, և զոր Հին կամ Ա. Ս(րինակ) կոչեմք
՚ի ծանօթութիւնս. որում գրեաթէ զուգրնթանայ
յամենայնի և յեանագիր օրինակ մեծի մատենագա-
րանին Բարիզու. հանդերձ սորօք են առ մեզ և այլ
երկու նորագիր օրինակք, որք ունին զհատուածսն ե-
կամուսս. զորս ոչ համարեցաք արժան ՚ի բաց թողուլ
՚ի մատենէս, այլ փոքրատառ ստորև դրոշմեցաք առ ՚ի
լլումն բացատրութեան բանիցն թողլոց կամ մուծե-

լոյց յետ Խոսրովու, և առ ՚ի Հաճոյագոյն ևս ընծայել զայս վաստակ՝ սիրողացն զայսպիսիս: Իսկ փափագողացն ստուգագոյն ևս գիտելոյ զիմաստս համօրէն ազօթից և զկարգաց պատարագիս, առննթեր կացցեն խորհրդածուծիւնք և մեկնուծիւնք Ա.Ն.երսիսի Վամբրոնացոյ, վաղագոյն տպագրեալք առ ՚ի մէնջ (յամի 1847) իւիք իւիք կարեօր ծանօթաբանուծեամբք, վասն աստուածաբանական ինչ խնդրոց. զոր օրինակ, կոչման Հողոյն սրբոյ ՚ի սրբագործուծեան նուիրացն, և նորին նմանեաց, յորս համաձայն գտանին երկդրին սոքա մեկնիչք. և մեր ոչ կամեցեալ զանդ միանգամ՝ ասացեալն կրկնաբանել և աստանօր, յայն մատեան հրաւիրեմք զխուզակն՝ երթալ, և զմեզ անբասիր կացուցանել:

Զպատճառ յօրինուածոյ գրոցս՝ ծանուցանել ինքն իսկ հեղինակն ՚ի վերջաբանին. զժամանակն՝ յայտ առնել յիշատակարան որդւոյ նորուն՝ Գրիգորի, եթէ եղև յամի 930, և գրեցաւ նախ առաջինն ՚ի Սահակայ եղբօրէ իւրմէ. զի որպէս թուի՝ հայրն թեւադրէր և որդին գրէր. յոր միտս կարծեմ և զՄխիթար Ա. յրիվանեցի՝ յասելն, եթէ « Խոսրով Անձեացեաց եպիս. » կոպոս արար զմեկնուծիւն Ազօթամատուցին, զոր » գրէր Սահակ որդի իւր »: Իսկ զգոլուծիւն գրոցն՝ ճարտար համառօտէ նոյն ինքն Գրիգոր, եթէ « ՚ի գրե. » լոյց (բանից Խոսրովու) լինիցին հասու խնդրօղքն՝ » վասն նորա ». և ինքն, ՚ի ցաւ մեզ, առ խոնարհուծեան՝ հրաժարէ ՚ի ստուգաբան գոլուծեանէ հօր իւրոյ: Եւ զի, որպէս կանխեցաք ասել ոչ գտանեմք այլ ինչ յիշատակ զհեղինակէս, արդարև առաջին վկայ արդեանց նորին՝ մեան բանք իւր. և ըրձալի է առաւել ևս հաւատարմացուցանել զայս՝ այլովք ևս գրաւոր երկասիրուծեամբք այնքանոյ կորովամիտ և արդարախոհ առն, զորս գոյ յուսալ առ ՚ի նմանէն և ժտել ՚ի ժամանակէն. երաշխաւոր համարելով մեզ և զՅայսմ՝

աւուրս՝ որ ՚ի յիշատակի որդւոյ նորին Պրիպորի Նա-
րեկացոյ՝ կոչեն զԽոսրով « այր շնորհալի և բանի-
» բուն »: Այլ երկրորդ իմն ազգիւր գովութեան նմա
գրեացի՝ հայրութիւնն այնպիսոյ սքանչելոյ և հրեշ-
տակակերպ զաւակի. որով համարձակիմ նմանեցու-
ցանել զնոսա մեծացն Ներսիսի և Սահակայ, հրաշալի
ծնողի և ծննդոյ, հանգոյն որոց պատուեալ իսկ կոչի
Մեծ և մերս Խոսրով. որ ոչ միայն արեան որդւոցն՝
այլ և հրեղէն սրտիցն երևի հնոց եղեալ, և առաջին
դաստիարակ և թուոցիչ մարմնաքնար և հոգերգող
ներանձնաւորին Նարեկայ:

ԽՈՍՐՈՎՈՒ

ԱՆՁԵՒԱՅԵԱՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՅ ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Չկնի Աւետարանին և զՀաւատամքն ասելոյ՝
քարոզէ սարկաւազն¹.

« Եւ ևս հաւատով աղաչեացուք և խնդրեացուք
» յԱստուծոյ՝ ՚ի Հօրէ և ՚ի տեառնէ ամենակալէ, ՚ի
» վերայ ժամու պաշտամանն և աղօթից. զի Աստուած
» արժանի ընդունելու թեան արացէ » :

Ասացաք զև ևս թէ այլ է հաւատով աղաչեացուք.
զի հաւատքն առնէ ընդ ի, որպէս ասաց առաքեալն
Յակոբոս. Եթէ որ ՚ի ձէնջ իցէ նուազեալ յիմաստու-
թեանէ, խնդրեացէ յԱստուծոյ, որ տայ ամենայնի ա-
ռատապէս և ոչ նախատէ, և տացէ նմա. բայց խըն-
դրեացէ հաւատովք, և մի երկմտութեամբ: Զսոյն և ՚ի
Պօղոսէ խրատիմք, որ ասէ. Կամիմ զի արք կացցեն
յաղօթս յամենայն տեղիս, համբառնայցեն զսուրբ
ձեռս ՚ի վեր, առանց բարկութեան և երկմտութեան.
և ինքն իսկ Տէրն մեր զայս հաստատէ, այսպէս ասե-
լով. Զամենայն ինչ վասն որոյ աղօթս արարեալ խըն-
դրիցէք՝ և հաւատայցէք եթէ առնուցուք, եղիցի ձեզ:
Ընդէր երկուս դնէ թէ՛ աղաչեացուք և խնդրեացուք.
ցուցանէ թէ մեծաւ պաղատանօք զխնդրուածն պարտ

¹ Ա. Մ. Պ. Քարոզ Չկնի աւետարանին, և այլն:

է առնել, և սրտի մտօք եռանդնայից ջերմութեամբ
աղաչել, ըստ խրատու մարգարէին. Ժտեա՛ ՚ի տեառնէ,
և նա տացէ քեզ զամենայն խնդրուածս քո. կոչեաց և
զԱստուած յերկուց անուանց և զերրորդն ևս յաւել.

« Խնդրեսցուք յԱստուծոյ՝ ՚ի Հօրէ և ՚ի տեառնէ ա-
» մենակալէ » . ուսուցանելով զութ առ Աստուած և
երկիւղ ունել, և ՚ի գթութիւն և ՚ի ինամածութիւն
և ՚ի պահպանութիւն զնա յուսով կոչել. զի Աստուած
է արարիչ, հարկաւ հանդիպի, և ՚ի ստեղծուածս ինաւ
մակալութիւն պահանջի. և զի հայր է ըստ աւագա-
նին միւսանգամ ծննդեանն՝ ՚ի գութ մեզ բորբոքի
սիրով. և զի տէր է ամենակալ՝ զպահպանութիւն և
զամենայն պիտոյս իբրև ծառայից շնորհէլ յանձն առ-
նու. Վասն այսորիկ մեք որպէս ՚ի հաստիչ և ՚ի հայր՝
սերտ սիրով ապաւինեսցուք. և իբրև տեառն երկիւ-
ղիւ ծառայեսցուք, և զամենայն հոգս մեր ՚ի նա ըն-
կեսցուք, և ամենայնիւ ՚ի նա յուսացուք. զի թէ առ-
սակաւագութ մարդկութիւնս՝ զվասն միոյ պատճառի
հայրութեան կամ տէրութեան՝¹ զստահանամք զա-
մենայն պիտոյից մերոց լուսն, ապա որչափ առաւել
երիւքս այսորիւք՝ առ բազմագութն այն Աստուած և
հայր և տէր՝ պարտիմք մեծայոյս լինել. Միայն զար-
ժանն և եթ հատուցուք նմա ըստ ամենայնի. զի ա-
բարածն զարարիչն պատուէ, և ՚ի նորա սպաս և ՚ի
պաշտօն հարկի. և որդի զհայր փառաւոր առնէ, և
ծառայ երկնչի ՚ի տեառնէ իւրմէ: Այսպիսիք լեալք՝
ամենայնիւ ՚ի նմանէ բարեգործիցիմք, և զաւետիս
կենաց ունիցիմք զաստիս և զհանդերձելոցն. իսկ եթէ
ընդ հակառակն յայնցանէ շրջիցիմք, հակառակքն
և մեզ դիպիցին. և զայն լեմք թէ՛ Զղջացայ, զի ա-
բարի զմարդն ՚ի վերայ երկրի, և թէ՛ ահա ես ապա-
կանեցից զնոսա և զերկիր, և զոր մարգարէիւն տրու-
տընջէր՝ եթէ հայր եմ, ուր են փառք իմ, և եթէ տէր՝
ուր է երկիւղն իմ:

« Ի վերայ ժամուս պաշտաման և աղօթից. զի Աս-
» տուած ընդունելութեան արժանի արացէ » : Վասն
այսր, ասէ, ժամուս. զայնմ՝ ժամանակէ ասէ՝ յորում

1 Այլ Օ. մարգարտութիւնս:

2 Այլ Օ. տկարութեան:

Ժամու յաղօթս ժողովեալ իցեմք. զոր պաշտօն և աղօթս կոչէ, յայտ առնելով եթէ պաշտօնեայք գորով Աստուծոյ հօրն և ամենակալին տեառն, հանապաղ 'ի նորա պաշտօնն ժամանել պարտիմք առանց հեղձութեան. և է պաշտելն ծառայութեան անուն: Այժմայրապար զպաշտօնն և ապա զաղօթսն եղ՝ որ է խընդրուածս. այլ զի ուսցիս, թէ ծառայելով պարտ է խնդրել զպէտս. զի այսպէս և առ մարմնաւոր տեարս նախ ծառայել, և ապա խնդիրս առնուլ սովոր եմք: Քարձեալ զի և ընդունելի պաշտօնն և աղօթքն լիցին՝ աղաչել խրատէ. այսինքն թէ զի որպէս հաճելին է՝ պաշտեմք զԱստուած, և որպէս նայն կամի՝ աղօթիցեմք, սրբութեամբ և սիրով և զգաստութեամբ և յտակ մտօք և ջերմ հոգւով. և զի խնդրիցեմք զօգտակարսն, զարքայութիւնն Աստուծոյ՝ և զարդարութիւն նորա. զի որպէս ասէ առաքեալն Յովհաննէս՝ թէ Զոր ինչ հայցեմք ըստ կամաց նորա՝ լսէ մեզ. 'ի սոյն միտս և քարոզին զան բանք:

« Լուիցէ Տէր ձայնի աղաչանաց մերոց, ընկալցի » զինդրուածս սրտից մերոց, ողորմեսցի 'ի վերայ մեր» : Քանզի այնպիսեացն սովոր է լսել՝ որք ըստ կամաց նորա հայցեն: Քարձեալ ոչ ասաց, թէ ընկալցի զխընդրուածս մեր, այլ թէ զսրտից մերոց. զի ոչ եթէ որ 'ի շրթանցն՝ այլ որ 'ի սրտէն խնդրուածքն ընդունելի է նմա. որ և ողորմել մեզ սայ Աստուծոյ, որպէս և պոռնկին և քանանացւոյն, և որպէս կուրացն՝ որ զողորմութիւն խնդրելով ոչ լսէին, թէպէտ և բազումք սատէին, մինչև լուսաւորեցան և զնացին զհետնորա, ոչ թողլով զնա՝ թէպէտ և հասին պարգևին: Զոր և մեք արասցուք. մի լուեսցուք 'ի խնդրելն, թէպէտ և յորովիւք խափանողօք արդեւեալք լիցուք, և մի յառնուին զինդրելին՝ 'ի նմանէ 'ի բաց կացցուք. թէ ոչ և նա 'ի բաց՝ լինի 'ի մէնջ. և այնմ գիպիցիմք, զոր սաղմոսանուազն ասէ. Ահաւասիկ որք հեռի արարին զանձինս իւրեանց 'ի քէն՝ կորիցեն. այլ ըստ խրատու առաքելոյն՝ մերձեսցուք առ Աստուած և նա մերձեսցի առ մեզ:

« Աղօթք մեր և խնդրուածք յամենայն ժամ մտցեն » առաջի մեծի տէրութեան նորա » : Թէ այնպէս աղօթեացուք որպէս ասացան, և զհաճոյս Աստուծոյ և զօգուտն մեր խնդրեացուք, ոչ այժմ ևեթ այլ և յամենայն ժամու, աղօթք մեր և խնդրուածք մտցեն առաջի մեծի տէրութեան նորա. ապա քանի՛ անչափ խնդութիւն մեզ գայցէ. զի եթէ 'ի փոքր տէրութեանէս որ 'ի մարդիկ՝ յաճախ խնդութիւն լինի, զազանս ուրուք ընկալեալ, ապա այնչափ մեծութեան երկնաւոր տեառնն ահաւորին հրեշտակաց՝ առաջի մտեալ մեր և զհայցումն 'ի նմանէ ընկալեալ¹, որպիսի զուարճումն մեզ բերիցէ, որ և նախ քան զանդերանութիւնսն աստ պարգևալից արասցէ, որպէս և ասէ .

« Եւ նա տացէ մեզ միաբան հաւատով յարդարութիւն վաստակել. զի զողորմութեան զնորհս իւր առ » բացէ 'ի վերայ մեր տէրն ամենակալ » :

Տեսեր զաղօթիցն շահ, որպիսի եցոյց զմիաբանելն յուղիղ հաւատս և զվաստակելն յարդարութեան. և այս լինի յորժամ Տէրն ամենակալ զողորմութեան շնորհն իւր 'ի վերայ առնէ, այսինքն զհոգւոյն սրբոյ շնորհս, զոր ողորմի և տայ խնդրողացն. այն է որ հաստատեն 'ի հաւատս. նոյն և որ յարդարութեան վաստակն զօրացուցանէ. նա է որ զտաժանելիսն հեշտալիս առնէ : Ապա յաղօթս աւարտէ զբանն ասելով, « Աեցո և ողորմեա մեզ, Տէր » :

ԱՂԹՔ

« Տէր մեր և փրկիչ Յիսուս Բրիստոս, որ մեծդ ես » ողորմութեամբ և առատ ես պարգևօք բարերարութեան » : Երկնից և երկրի դողով տէր, ասեմք մեզ յատուկ, յառաւել գութ այնու ձգել. մանաւանդ զփրկիչն կարգալով մեզ, որոյ մարմնանալովն և մահուամբն փրկեցաք. բայց զի մեծ ասաց ողորմութեամբ՝ զանբաւ նորա յայտնելով զողորմութիւն, նոյնպէս և զառատութիւն նորա պարգևացն անչափաբար : Բայց

¹ ԱՂԹ. առաջի մտեալ մեր է հարցումն և 'ի նմանէ ընկալեալ :

զինչ աստանօր կամի այս նախաշաւիղ աղօթիցս գու-
քանցի յերրորդ ժամուն է աղօթքս, յորում ժա-
մու 'ի խաչ հանին զփրկիչն, և յորում ժամու Հո-
գին սուրբ տուաւ առաքելոցն. և 'ի խաչի համբերելն
վասն բազում իւրոյ ողորմութեանն էր, զի զմեր մե-
ղացն զպարտոն իւրով մարմնովն հատուցէ. նոյն-
պէս և զմեծ պարգևան՝ զՀոգին սուրբ՝ շնորհելն ա-
ռատութեամբ, յորդ և անհուն բարերարութեամբ.
յաղագս այնորիկ, ասէ, մեծդ ես ողորմութեամբ 'ի
խաչին պատճառս. և առատ ես պարգևօք բարերա-
րութեան, վասն զՀոգին հեղոյ. որպէս յաջորդն իսկ
յայտ առնէ.

« Ար դու քոյին կամաւ համբերեցեր 'ի ժամուս
» յայսմիկ՝ չարչարանաց, խաչի և մահու յաղագս մե-
» ղաց մերոց »: Այ 'ի բռնութեանէ ասէ ուրուք, այլ 'ի
կամաց քոյ կրեցեր զամենայն, ողորմելով մեզ. ոչ ըզ-
դուն առանց պատճառի դնէ նախկին, այլ սակաւուն
բազումն ընդ միտ ածել պատրաստէ. թէ դու Աս-
տուածդ և Արդիդ Աստուծոյ Հօր համադոյդ, արարիչդ
ամենայնի, զոր անբաւ բազմութիւնք վերնոցն մեծաւ
երկիւղիւ պաշտեն, յորոյ հրամանէ ծով սահմանեալ
է և ցամաք հաստատեալ, որոյ բանիւ լուսաւորք 'ի
հաստատութեան երկնի գնան ըստ իւրաքանչիւր կար-
գաց, յորոյ ձեռանէ կերակրին ամենայն կենդանեաց
ազգ, որ ամենայնի տիրես և զամենայնն ընուս, և ան-
բովանդակելիք ես յամենեցունց, անհասդ և անձառդ
և անիմանալիք. համբերեցեր չարչարանաց, կապեալ
յատենի կացեալ, թշնամանեալ, թքալից եղեալ, ապ-
տակեալ, կռփեալ, ձաղեալ, կատակեալ, փշեայ սրա-
կօք և եպերանաց զգեստիւ, և եղեգնեայ դաւաղա-
նաւ գանեալ, երբեմն 'ի Պիղատոսէ մտրակաւ և եր-
բեմն եղեգամբ 'ի զինուորացն: Չայս և որ սոցին նման
ցուցանէ յատեն, թէ համբերեցեր չարչարանաց. յուշ
առնէ ապա և զխաչին կիրսն, միով բանիւ ասէ զմեր-
կութիւնն, զբեւեռումն, զծարաւն, զլեղոյն ճաշա-
կումն¹, զբազմաց հայհոյութիւնն և զնախատելն և
զգլուխս շարժելն: Ապա և զմահն 'ի նոյն յարէ՝ այս-

1 Այլ Ս. զլեղն զոր ճաշակեաց:

պէս ասելով. Քոյին կամաւ համբերեցեր ՚ի ժամուս յայսմիկ չարչարանաց և խաչի և մահու. յորում զխոցու մնէա՞ն մեռելու թեամբն ևս թէ նամանեալ. և թաղմամբն ընդ մեռեալս համարեալ. զայս ասէ զամենայն համբերեցեր վասն մեղաց մերոց. զի քոյին անպարտ արեամբդ զպարտաւորս ազատեսցես ՚ի յաւիտենական մահուանէն և ՚ի տանջանացն:

« Եւ պարգևեցեր առատապէս զպարգևս Հոգւոյդ » սրբոյ երանելի առաքելոցն »: Քանզի առ այնս որք արբեցու թեամբ բամբասէին զառաքեալնն ՚ի խօսել նոցա զամենայն լեզուս, ասէ Պետրոս. Այ որպէս դուք կարծէք թէ սոքա արբեալ իցեն, զի դեռ երէք ժամբ են աւուրս. զսոյն և աղօթիցս բան յայտ առնէ, թէ ՚ի սոյն յայտերրորդ ժամուս, յորում ՚ի խաչին բեւեռեցար, և զՀոգիդ սուրբ հեղեր յերանելի առաքեալնն: Իսկ առատապէսն՝ զառաւելու թիւնն քան ՚ի մարգարէնս յայտ առնէ, վասն որոյ երանելիս կոչէ. զի սաստիկ յորդու թեամբ զէջս Հոգւոյն նոցա պարգևեաց: Յարէ ՚ի նոյն և մաղթանս.

« Հաղորդս արա զմեզ, Տէր, աղաչեմք զքեզ աստուածային պարգևացդ »: Հաղորդս լինել՝ հաւասարորդ է լինել. աստուածային պարգև ասէ զոր ՚ի Քրիստոսի չարչարանացն շնորհեցաւ մեղաց թողու թիւն, և ՚ի Հոգւոյն սրբոյ դալստենէն շնորհք. զի և առաջիկայ բանիւն յայտնագոյնս ցուցանէ զսոյն. զի ասացեալ, Հաղորդս արա զմեզ, Տէր, աղաչեմք զքեզ, աստուածային պարգևացդ, յարէ ՚ի նոյն.

« Թողու թեան մեղաց, ընդունելու թեան Հոգւոյդ » սրբոյ »: Աղաչեմ, ասէ, զի արիւնդ քո պատուական որ մաքրեաց զարիւղերս՝ և զմեզ սրբեսցէ, և Հոգիդ սուրբ ՚ի վերայ մեր եկեսցէ. զի և մեք այսոցիկ պարգևացս հաղորդս լիցուք, և սրբեալ ՚ի մեղաց և հոգւով լցեալ քո պարգևացդ շնորհակալութիւն արժանապէս հատուցուք. այս է զոր ասէն. « Որպէս զի արժանաւորք եղիցուք գոհու թեամբ փառաւորել զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգիդ ¹. այժմ և միշտ և յաւիտենանս յաւիտենից. Ամէն »:

¹ Այլ 0. զքեզ ընդ Հօր և ընդ սուրբ Հոգւոյդ:

Խաղաղութիւն ամենեցուն.

« Խաղաղութեամբ քով, Քրիստոս փրկիչ մեր, որ
» ՚ի վեր է քան զամենայն միտս և զբանս, ամրացո ըզ-
» մեզ և աներկիւղս պահեա յամենայն չարէ » :

Այս դրուակ է՝ զոր ասէ երանելին Յովհանն, թէ
վասն այսահարացն կարգեալ է. քանզի արտաքոյ ե-
կեղեցւոյ կալով այստքն՝ յայսմ ժամու ՚ի ներքս ա-
ծէին սարկաւազունքն, և կացուցանէին յառաջ. և
քահանայն զայս մատուցեալ աղօթօս, բովանդակ ժո-
ղովուրդն պաղատանս վասն նոցա առնեն :

« Խաղաղութեամբ քով, Քրիստոս փրկիչ մեր » :
Դու ես, ասէ, որ փրկեցեր զազգս մարդկան ՚ի ծառա-
յութենէ սատանայի. և այժմ՝ փրկութիւն շնորհեա
սոցա, ամրացուցանելով քով խաղաղութեամբդ, որ ՚ի
վեր է քան զամենայն զմիտս և զբանս. զի ոչ իմանի մը-
տօք, և ոչ պատմի բանիւք. այլ քան զհրեշտակաց և
քան զմարդկան իմացումն և ասելութիւն ՚ի վեր ան-
ցանէ. « Ամրացո, ասէ, և աներկիւղ պահեա յամենայն
» չարէ » . զի ոչ միայն յայնցանէ որ լլկենն, այլ և
յամենայն ազգաց դիւաց աներկիւղ արա զմեզ, ամ-
րացուցեալ քով խաղաղութեամբդ :

» Հաւասարեցո զմեզ ընդ ճշմարիտ երկրպագուս
» քո, որք հոգւով և ճշմարտութեամբ քեզ երկիր
» պագանեն » : Քանզի որիչ ՚ի ժողովրդէնէն աղօթել
հրամայէ լլկելոցն ՚ի դիւաց. վասն զի որք թափուր ՚ի
հոգւոյ լեալ՝ դիւաց մատնին, կամ որք մեղօքն մեր-
կացան զհոգին՝ չունին իշխանութիւն հաւասարելնու-
ցա, որք հոգւոյն Աստուծոյ են միացեալք, նովմբ զեր-
կրպագութիւն Աստուծոյ մատուցանեն. զորոց Տէր
ինքնին ասէ, ճշմարիտքն երկրպագուք երկիր պագա-
նիցեն հօր՝ հոգւով և ճշմարտութեամբ. քանզի և
Հայր այսպիսի երկրպագուս իւր խնդրէ :

Արդ՝ աղասէ աղօթիցս բան, զի սրբեսցին ՚ի պիղծ
այսոցն՝ և զհոգին սուրբ ընկալցին, և հաւասարորդք
լիցին ճշմարիտ երկրպագուացն, որք հոգւով և ճշմար-
տութեամբ երկիր պագանիցեն Աստուծոյ. հաստա-
տեալ հոգւոյն ՚ի ճշմարիտ հաւատն, և լուսաւորեալ

նույլիմք, բացաւ երեսօք զփառս Տեառն իբրև ընդ հա-
յեղի տեսանէն, և դէմ յանդիման սուրբ Արրորդու-
թեանն զերկրպագութիւն մատուցանէն: Այլ զի հա-
տարակաց ասի այժմ աղօթքն՝ ՚ի հնութեանն յեղեալ
են բանքն. զի յառաջ այսպէս իմանի լեալ, ամբացո
զտոսա, և թէ հաւասարեցո զտոսա ընդ ճշմարիտ եր-
կրրպագուք: Բն: Կ, և որ այժմ ասէ՝ ոչ ինչ հեռի է
՚ի դիտաւորութեանն. զի ամենայն մեղաց արկածք ՚ի
չարէն են. և թուի թէ որ վասն այսահարայն աղօ-
թէին՝ այսպէս ասէին. « Ամբացո և աներկիր զա-
» հեա՛ի չարէն», իսկ այժմ ասեմք յամենայն չարէ. այս
ինքն յամենայն նեւտից նորա. « Հաւասարել և մեզ
» ընդ ճշմարիտ երկրպագուք, որք Հողուի և Ճըշ-
» մարտութեամբ քեզ երկիր պագանեն ». և թէ մեք
չեմք արժանի, այլ զի իրաւունք են և վայել է քո տե-
րութեանդ տալ զփառս, յայն սակս հաւասարեցո ըզ-
մեզ արժանաւորացն. քանզի այս միտք են որ զկնի
զայ բանն:

« Վասն զի ամենասուրբ Արրորդութեանդ վայել է
» փառք իշխանութիւն և սպտիւ. այժմ և միշտ և յա-
» լիտեանս յաւիտենից. ամէն »¹:

Յայսմ տեղի ասի որպէս յարձակել զժողովուրդն՝
Օրհնեա տէր. զի բեմասացութեան տեղի է, և աւար-
տեն զաղօթան օրհնութեամբք, և ՚ի վարդապետու-
թեանն յունկնդրութիւն տան զանձինս, և ապա ըզ-
խորհրդականն կատարեն: Բայց զի յայլում վայրի ա-
սացեալ է մեր վասն որք ոչ կարևոր համարին զուն-
կընդրութիւն գրոց սրբոց, աստանօր հարկ համարիմ
տակաւ ինչ ասել առ այնտիկ որք ասենն, զի լեմ
և ոչ առնեմ՝ ապա բնաւ և ոչ լեմ, զի մի աւելի դա-
տեցայց: Ի դէպ է ասել նոցա. ով աներկիր երկիր-
ղածութեանդ. պատգամ Աստուծոյ եկեալ յերկնից,

¹ Նոր 00. աստանօր յաւելուն
զբանքս.

Ժողովուրդն ասէ. Ամէն.
Քանանայն ասէ. Օրհնեալ տէր
մեր Յիսուս Քրիստոս.

Ժողովուրդն ասէ. Ամէն.
Քանանայն դառնայ առ ժողո-

վուրդն. հրաման տայ երախա-
յիցն երանել, ասելով. Տէր Աս-
տուած օրհնեացէ զամենեւեմն.
Մարտապէս Սաղմոս ասացէք
տեառն Աստուծոյ մերոյ. Եւ ասի
սրբասացութիւն ըստ խորհրդոյ
աւուրն:

էր իշխես ասել ոչ լսեմ և ոչ առնեմ: ապա ուրեմն առաւել դառնացուցիչ քան զհրեայնս գտանին Աստուծոյ, զի նոքա ունկնդիր լինելով¹ լսէին. Զամենայն զոր ինչ ասասցէ տէր Աստուած մեր լուիցուք և արասցուք. իսկ դու և լես անգամ ոչ: Եւ թէ երկրաւոր թագաւորի գրոյ իշխէիր ասել, թէ ոչ կարդամ, և ոչ լսեմ հրամանաց արքային, մահու պարտաւոր լինէիր. Աստուծոյ պատմի հրամանք, և դու արհամարհես. չհամարիս զքեզ յաւիտենական սատակմանն արժանի: Այլ, ասէ մարգարէն, արհամարհողաց՝ որ արհամարհեն, և արհամարհանօք արհամարհեն զօրէնսդիրն. զայս Եսայի. իսկ Երեմիա՝ որ պէս յերեսաց Տեառն. Արք Յուդայ և բնակիչք Երուսաղէմի՝ դարձուցին յիս զթիկունս և ոչ զերեսս. ուսուցի զնոսա ընդ առաւօտս, ուսուցի և ոչ անսացին ընդունել զխրատ: Տեսանես, քան զչառնելոյն զհրամանն՝ զչառնելոյն առաւել բողոքէ Աստուած: Տեսցուք զինչ և Սողոմոնիւ ասէ. Յորժամ գայցէ ձեզ նեղութիւն և պաշարումն, իցէ զի կարդայցէք առ իս, և ոչ լուիցեմ ձեզ: Եւ վասն էր զայս յառաջ քան զայս, և զինի ասէ զպատճառսն. — յառաջ, Փոխանակ զի կուէի զձեզ և ոչ լսէիք ինձ. յերկարէի զբանս իմ, և ոչ անսայիք, այլ ապախտ առնէիք. և յետոյ՝ ասէ. Խընդրեսցեն զիս չարք և ոչ գտանիցեն. զի ատեցին զիմաստութիւն և զերկիւղ Տեառն ոչ ինդրեցին: Արդ՝ առաջինն է հնազանդութիւն լսել երկիւղիւ զբանս Աստուծոյ, զոր ընդ մեծ բարեգործութիւնս յարգեցուցանէ Եսայի, այսպէս ասելով. Լուարուք զպատգամս Տեառն՝ որք դողայք ՚ի բանից նորա. դարձեալ ասէ. Եթէ ատորժեմ իր և լուիջիք ինձ՝ զբարութիւնս երկրի կերիջիք, ապա թէ ոչ կամիջիք լսել ինձ, սուր կերիցէ զձեզ: Տես և դու որպիսի բարի ունկնդրացն է յառաջ քան զառնելն, և որպիսի պատիւ. քանզի սիրով խոտորի ՚ի չարէն², և բարւոյն փափաքէ. և հեղութեամբ և խոնարհ մտօք դողութեամբ ունկն դիր պատգամաց Աստուծոյ, և բնակարան Աստուծոյ լի-

¹ Այլ թ. լսելով:

² Այլ թ. քան զսիրոյն, և խոտորեա ՚ի չարէն:

ցիս: Եւ ո՞ ասէ զայդ ասէ. ինքն Աստուած, Երկինք
 աթու իմ, և երկիրս պատուանդան ոտից իմոց. և ես
 յո՞ բնակեցայց, եթէ ոչ ՚ի հեզս և ՚ի խոնարհոս, և
 ոչք դողան ՚ի բանից իմոց. վասն այնորիկ ոչ տայ
 թոյլ լել բանսարկուն, զի զայս և նա գիտէ, թէ ա-
 խորժու թեամբ լսողաց զւանն Աստուծոյ՝ ինքն Աս-
 տուած տայ նոցա զերկիւղն իւր, և զինքն ՚ի նոսա բը-
 նակեցուցանէ. և յորում Աստուած բնակէ՝ նմա ամե-
 նայն դժուարինք զիւրինք լինին, և տարժանելիքն ա-
 խորժելիք, և քաղցրանայ նմա լուծն Քրիստոսի, և բեռն
 նորափորոզի լինին նմա. քանզի մեռանի մարմին մեղացն,
 և կենդանանայ արդարութիւն¹. ըստ գրեցելումն,
 Իսկ եթէ Քրիստոս ՚ի ձեզ է՝ ապա մարմին մեռեալ է
 վասն մեղաց, և հոգի կենդանի վասն արդարու-
 թեանն. ասաց առաքեալ, և զայլն որ զինի: Մա-
 ըրիամ՝ ասէ Տէրն, մասն բարի ընտրեաց, որ ոչ բարձ-
 ցի ՚ի նմանէ. զի նստէր առ ոտս Տեառն և լէր ըզ-
 բանս նորա: Հաւատարիմ համարեա և դու զՏէրն,
 և ընտրեա զբարւոք բաժինն զանբառնալին. և մի հա-
 ւանիր բանսարկուն խաբէութեանն, և զրկեր զբեզ
 ՚ի բարւոյն. քանզի իւր սերմանցն կամի առնել զբեզ
 անդատան. վասն այնորիկ արգելու առ ՚ի յընդունե-
 լութենէ: աստուածային սերմանցն: Մի հաւանիր օձին՝
 որ զիւայն պատրեաց, զբարւոքն չբարւոք նմա ասացեալ,
 և զիւրնն նմա աստուածացուցիչս յուսացուցեալ. լուր
 Աստուծոյ. Ունին դիք ասէ լսելեօք ձերովք, զհեա ե-
 կայք ճանապարհաց իմոց. լուարուք ինձ և կերիջիք ըզ-
 բարութիւնս, և վայելեացեն ՚ի բարութեան անձինք
 ձեր: Այսբան աւետիք աստ և ՚ի հանդերձելումն, և
 դու ոչ Աստուծոյ՝ այլ սատանայի լսել ախորժես. բանու
 արկուն զԱստուծոյսն ոչ տայ լսել, զի մի և ՚ի ճանա-
 պարհն Աստուծոյ ելանիցեմք, և Տեառն բարեացն
 հասանիցեմք. եհան ՚ի դրախտէն զմեզ, կամի զի մի և
 աստ Աստուծոյ ինամօքն կեցցուք, և մի դարձեալ յան-
 մահական ՚ի կեանսն վայելիցեմք: Լուիցուք Աստու-
 ծոյ, զի արացուք զպատուիրանս նորա². Իսկ եթէ
 ոչ լուիցուք՝ ուստի զառնելն իմացուք. զիմորդ զԱս-

¹ ԱՂ 0. յարգարութեան:

² ԱՂ 0. զօրէնս:

տուած հաշտեցուցուք, չգիտելով թէ որով և որ իւր զինա բարկացուցաք: Արդարև և ՚ի դէպ գայ մեզ ասել զբանն Եսայեայ, որ ասէ. Յայնմ՝ ժամանակի յայտնեցին՝ որ կնքեցեն զօրէնս, զի մի որ ուսանիցի և ասիցէ կացից մնացից Աստուծոյ, որ դարձոյց զերեսս իւր ՚ի տանէն Յակոբայ, և եղէց յուսացեալ ՚ի նա:

Տեսեր զպատճառս չտալոյ լսել դրոց, զի մի յուսով ՚ի զեղջ եկեալ քառութեան հասցեն: Եթէ արդար ես՝ լուր պատուիրանացն Աստուծոյ, և ևս հաստատեսցիս յարդարութեան. և եթէ մեղաւոր՝ լուր զսպառնալիսն Աստուծոյ, և ասա որպէս Գաւիթն, Մեղայ Տեառն. և լսես զնոյն պատասխանի, Եւ Տէր անցոյց զքեզ զմեզս քո: Զանասջիր ոչ բարկացուցանել զԱստուած, ապա եթէ վրիպեցիս՝ դեղ լիցի քեզ հանապազորդ մեղանչելոյն հանապազ լսել սաստիկն Աստուծոյ, և մեղայ ասել և յահի նորա կալ, քան ամենեկն ասպտամբել և հեռի ՚ի նմանէ լինել: Հայր է, ասա զնեղութիւնս զոր հասուցանէ քեզ չարն և որովք խաբէ, և ան ՚ի նմանէ իբր ՚ի գթած հօրէ՝ խրատ և օգնականութիւն: Բժիշկ է հոգւոց, ծանո զվէրս քո, և գտանես ՚ի նմանէ դեղ և բժշկութիւն. ոչ բարկանայ երբ առաջինանկանիս, թէպէտ և բիւրապատիկ ելեր զխրատով նորա. միայն՝ տեսցէ զքեզ երթեալ առ նա և ցուցեալ զվէրսն, չէ յօտարաց բժշկաց՝ եթէ կարէ անտես առնել զվէրս քո. հայր է, աղէկէզ լինի ՚ի քո արտասուէն վասն ախտից հոգւոյ, և վաղվաղա կի ՚ի բժշկելն պատրաստի. քանզի և դիւրագայթս գիտէ զմեր բնութիւնս, և ըստ յաճախութեան ախտից բազմօրինակապէս դեղս պատրաստեայ զխոնարհութիւն, զխոստովանութիւն, զանոխակալութիւն, զթողութիւն յանցաւորին, զողորմութիւն, զպահս, զաղօթս, զնուէրս, զսրբոց կատարել յիշատակս, ըզհիւրասիրութիւն, զխնամածութիւն որբոց և այրեաց, զկարեկցութիւն առ եղբարս, և որ սոցին նման են բարեգործութիւնք, զորս գոյ յաստուածային խրատուց առնուլ օրինակս օր ըստ օրէ՝ ՚ի բժշկութիւն

1 Ա.Լ. 0. միայն ցոյց զվէրսն. չէ յօտարաց, և այլն:

Տողւոց: Ի վերայ ամենայնի և նախ քան զամենայն, Քրիստոսի հանապազօրդ պատարագին. զի վասն մեր հանապազ 'ի յանցանս անկմանն՝ միշտ պատարագիլ առ 'ի քառութիւն. ոչ շատացեալ որ 'ի խաչին մի անգամ պատարագեցաւ¹, այլ յաճախապէս զնոյն զենումն յանդիման Աստուծոյ՝ վասն հաւատացելոց կենդանեաց և ննջեցելոց՝ յամենայն եկեղեցիս սուրբ պատարագաւ մատուցանէ. զի զոր անդր 'ի վեր 'ի բարձրութեան խաչին զքառութիւն տիեզերաց չնորհեաց, զնոյն և սուրբ պատարագաւն օր ըստ օրէ չնորհեսցէ: Վասն այսորիկ պարտիմք հաստատուն հաւատով և մեծ յուսով 'ի ժամուն յայնմիկ կալ առաջի Աստուծոյ աջիւ և դողութեամբ. պարկեշտացեալ 'ի կերակրոց և յրմպելեաց, ըստ կարի զօրութեանն 'ի կարօտսն տուեալ տուրս, խոստովան լինելով Աստուծոյ զգործեալն արտաքոյ կամնցն Աստուծոյ, և արտօսրալից ջերմեռանդն պաղատանօք սուրբ պատարագաւն հայցել քառութիւն. զի ամենողորմն Աստուած իւր միածնին մեռելովութեամբն որ վասն մեր՝ սրբեսցէ 'ի մեղաց և ազատեսցէ յամենայն պարտեաց, և ամբացուցեալ և պարսպեալ զմեզ սուրբ խորհրդոյն, անբժնունելիս արասցէ 'ի թշնամւոյն, նաև ահարկու ևս նմին տացէ մեզ լինել, մանաւանդ թէ զգլուխ նորա կոխել, և անվնաս 'ի նմանէ լինել: Յաղագս որոյ և անարգել որ առ Աստուած է մտացն ճանապարհորդութիւն՝ ունել զնացումն, և անտի բարեօքն աստատին իսկ բերկրեալ յուսալից և յարագուարձ եղեալ:

Բայց զի չափաւորապէս առ որ բանս էր ասացաւ՝ սկիզբն արասցուք խորհրդականացն բացայայտել ըզբանս, օգնական զնոյն ինքն զպատարագեալն ունելով: Ի մերձիլ սուրբ խորհրդոյն յահագին սեղանն՝ ասէ սարկաւազն:

« Մի որ յերեխայից, և մի որ 'ի թերահաւատից, և » մի որ յանապաշխարից մերձ կայցէ կամ հազօրդես » ցի² »: Հրամայէ թէ երեխայ որ իցէ, կամ թերի 'ի հաւատոցն, կամ ոչ ապաշխարեալ զմեզս իւր՝ արտաքս

¹ Այլ զ. պատարագ:

² Այլ զ. յապաշխարողաց և անմաքրից:

զնալ. քանզի յեւրանէն ՚ի սուրբ սեղանն հացին և բաժակին նուիրաց՝ բանին երկինք, և երկնայինքն յերկիր իջեալ՝ զսրբարար սեղանոյն բոլորին. վասն այ նորիկ զոչ սրբեալն աւազանաւն, և զոչ մաքրեալն ապաշխարութեամբ և որք ոչ են հաստատեալ ՚ի հաւատս՝ արտաքս վարէ քարոզն¹:

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՔԱՐՈՉԻՆ

« Կացցուք առաջի սրբոյ սեղանոյս Աստուծոյ ահիւ »: Որպէս ՚ի քնոյ ընդոստուցանէ քարոզն, զսեղանն՝ Աստուծոյ սեղան կոչելով, զի առաջի Աստուծոյ կայ և զոր դին Աստուծոյ ՚ի վերայ ունի բազմեալ. յազազս որոյ ահիւ կալ ասէ առաջի:

« Մի խղճիւ դայթակղութեամբ »: Խիղճ՝ դայթակղութեան զգայթակղեալն ՚ի մեղս ասէ, զոր թէ ոչ խոստովանութեամբ հանեալ իցէ ՚ի սրտէ՝ մի կացյէ առաջի սրբոյ սեղանոյն յահաւոր յայնմ ժամուն:

« Մի նենգութեամբ խորամանկութեամբ »: Նեն-

¹ Աստի ցմեկնութիւն Քարոզին պակասէ յԱ և յայլ 00. ինչ:

« Մարմին տերունականն արինն » փրկչական կայ առաջի, երկնա-
 « յին զօրութիւնքն աներեւոյթս » երդեն և ասեն անհանգիստ բար-
 « բառով, Սուրբ սուրբ սուրբ տէր » զօրութեանց »: Յետ այսորիկ արտաքս հանեն նախ զերախայնն, որք եկին ՚ի հաւատս, բայց դեռ չեն ընկալեալ զուսացումն աւազանին, վասն անկատարութեանց: զօրս և թերեհաւատ կոչեն, քան զի չեն կատարեալ ՚ի հաւատս, և ապա զապաշխարոզն, որք ՚ի մեղս ինչ չարեաց թաւալեցան և դարձեալ ՚ի զընումն եկեալ խոստովանեցան, բայց դեռ չեն էլցեալ նոցա թիւ աւուրցն ապաշխարութեան: Եւ զկնի նոցա զանաքուրսն, այսինքն որք յանմաքուր այսոցն չարչարին: Սղբա երե-

քեան դասք մինչև յայս ժամ կան ընդ սուրբ հաւատացեալն, զի տեսեալ զքահանայապետն որ ձեւացաւ ՚ի նմանութիւն Քրիստոսի, և եցոյց զանհամեմատ սերն իւր առ մարդիկ, օգտեսցին յայնմանէ: այլ մարդարեական և առաքելական և աւետարանին ընթերցումն, իրատ զգուշութեան և ՚ի սնունդ անկատարութեան նոցա լինի: Իսկ այժմ՝ հանդերձեալ է ինքնին թողաւորն Քրիստոս ՚ի խորհուրդ մտանել ընդ սիրելի և ընդ հաւատարիմ ծառայան իւր, որք են քահանայական դասք, ոչ է պարտ լինել անդ անկատարիցն, բայց կատարելոցն ՚ի Քրիստոս: Իսկ կիսատարկաւագացն հանել զնոսա արտաքս, և պահել զգրուանն, վասն զի նոքա դաստիարակեն զնոսա, և սնուցանեն հոգևորական կաթամբ հին և նոր կտակարանացն:

զու թիւն խորամանկու թեան ասի՝ որ կեղծաւորին սէր
և խաղաղութիւն ունել առ եղբարս, և յանձինս նեն
զու թեամբ զչարութիւն խորհին, զոր ոչ ընդունի աս
տուածեղէն խորհուրդն, այլ արտաքս հանէ:

« Մի պատրանօք խաբէութեամբ »: Բազմադիմի են
խաբէութեան պատրանք՝ և առ Աստուած և առ մար
դիկ. նախ առաջին, հաւատովն կերպարանել ուղղա
փառութիւն, չարափառ գողով. կամ՝ յարդար ձեւ
ցեալ՝ մեղաւոր լինելով. կամ առ մարդիկ երեւեալ
այն՝ որ չիցէ ստոյգ, կամ սիրուն, կամ պարզամիտ, և
որ այլ ինչ է խարդախութիւն, ստու թիւն և խաբէու
թիւն, զայն ցուցանելով յինքն՝ որ չիցէ, զորս ՚ի բաց
մերժէ Տէր ասելով. Ի բաց կացէք յինէն ամենե
քեան՝ ոյք գործէք զանօրէնութիւն:

« Մի երկմտութեամբ թերահաւատութեան »:
Երկմտութիւն թերահաւատութեան է՝ եթէ յայնցա
նէ զոր դաւանիմբ զկնի սուրբ աւետարանին զհաւատն՝
երկմիտ և թերի իցէ որ իւր. կամ ՚ի սուրբ խորհուրդն՝
ոչ որպէս յԱստուծոյ մարմին և յարիւն հաւատայ,
կամ որ ինչ ՚ի նմա յոյսն՝ թերացեալ իցէ իւր. զոր
նախ աղօթիւք և գրոց խրատութեամբ ուղղել պարտ է. զի
որպէս գրեալ է, մաքրելի է նախ առաջին և ապա ՚ի
մաքուրն մերձենալի:

« Այլ ուղիղ վարութեամբ »: Ուղիղ վարք այն է՝ զոր
պատուիրանն ասէ, անթիւրն յաջ կամ յահեակ:

« Պարզ մտօք »: Այն երեւել զինչ իցէ, և ոչ յայլ
գունեալ:

« Միամիտ սրտիւ »: Ողջամիտ առ Աստուած և առ
մարդիկ, և ոչ ուրեք խորհրդովն թիւրեալ:

« Կատարեալ հաւատով »: Այս է կատարումն հա
ւատոյն, զչայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգին ճանաչել,
երիս անձինս և մի Աստուած, ոչ գիտել ՚ի նոսա առա
ւել կամ նուազ, կամ յառաջ կամ յետոյ, այլ հարթ
հաւատար, և միասպէս յամենայնի, և նոյն բնութեամբ.
Ծնող զչայր, և ծնունդ զՈրդի, և ելումն զՀոգին՝
և ոչ ծնունդ. անժամանակք երեքեան և իսկզանէ
ընդ Հօր Որդի և Հոգին սուրբ. մարմնացեալ Որդին ՚ի

Մարիամայ անճառապէս, և անփոխարկաբար. նոյն ինքն Աստուած ճշմարիտ և մարդ կատարեալ. զաստուածու թեանն զօրութիւն ցուցանելով՝ որպէս զԱստուած, և զմարդկայինան առանց մեղաց կրելով որպէս մարդ, միաւոր բնութեամբ¹. նոյն ինքն խաչի և մահու համբերեալ և յարուցեալ երեքօրեայ, և ըզմերն բարձեալ զանէծս և զմեղս և զմահ: Մերով մարմնովս համբարձեալ յերկինս, և զայ դատել ըզկենդանիս և զմեռեալս, և հատուցանել ըստ իւրաքանչիւր գործոց, արդարոցն՝ կեանս յաւիտենականս, և մեղաւորացն՝ տանջանս յաւիտենականս. խոստովանել և զմկրտութիւնն՝ վերափին ծնունդ ՚ի Հոգւոյն սրբոյ, յորդեգրութիւն Հօրն երկնաւորի. հաւատալ և զփրկական խորհուրդն՝ ստուգապէս մարմին և արիւն Վրիստոսի. որով միանամք ՚ի Վրիստոս, և ժառանգակից նորուն լինիմք: Այսու հաւատով լինել կատարեալ:

« Ելեալ սիրով »: Աստուածսիրութեամբ լի և եղբայրսիրութեամբ անթերի:

« Առաւելեալ ամենայն գործովք բարութեանց »: Ար ինչ յաստուածսիրութենէն և յեղբայրսիրութենէն բարիք:

« Կացցուք առաջի սրբոյ սեղանոյս Աստուծոյ »: Դարձեալ վերափին յիշեցուցանէ զկախ առ սեղանն Աստուծոյ, զի առաւել ընդ ահիւ ահիւ փակեցէ:

« Եւ գտցուք ողորմութիւն յաւուր յայտնութեան » ՚ի միւսանգամ գալստեան փրկչին մերոյ »: Յիշեցուցանէ և զահաւոր գալուստն Վրիստոսի, զի մի անփորձ մատիցուք առ աստուածային սեղանն. զի եթէ խղձիւ կացցուք՝ մեծապէս լինիմք կշտամբեալք, որպէս զաղտեղի հանգերձիւք մտեալն ՚ի հարսանիսն. ապա թէ ըլլացեալ զաղտն, և հարսանեաց զգեցեալ պատմու ճանա՝ ըստ իւրատու քարոզին, ողորմեալ լինիմք յայնմ աւուր, և ողորմութեամբն Վրիստոսի ՚ինտրա բարիսն վայելեմք. զի թէպէտ բիւրապատիկ լցեալ իցեմք արդարութեան վաստակօք, սակայն ողորմութեամբ են

¹ Իմա՝ անփոխ արարեալ աստուածութեամբ և մարդկութեամբ:

պարզեքն, բազմապատիկ առաւել քան զվաստակն մեր. աղօթիւք կնքէ՛ զքարոզն ասելով. « Ամենակալ » տէր Աստուած մեր, կեցո և ողորմեաց մեզ ». զի թէ ողորմութեամբդ ոչ օգնիցիմք՝ ոչ կարեմք այնպիսի մաքրութիւն ստանալ՝ մինչ զի խառնումն ընդ քեզ ունել. այլ ողորմելովդ լիցուք արժանի, և հասցուք կենացն յաւիտենից :

ՊՍՏԱՐԱԳԱՄՍՏՈՅՅ

« Տէր Աստուած զօրութեանց, և արարիչ ամենայն » լինելութեանց » : Բազում անգամ ասացաք յայլ աղօթման, թէ տէրն անուն վասն տիրելոյն է. իսկ աստուածն վասն ստեղծանելոյն և յաստիս ածելոյ զեղեալքս : « Զօրութեանց », թէ հրեշտակաց, զի ոչ միայն երկրի և որ ՚ի նմա են՝ տէր Աստուած է, այլ և երկնիցն և երկնայնոցն, զոր ասէ մարգարէն. Օրհնեցէք զՏէր՝ ամենայն հրեշտակք նորա. զօրք զօրութեանց, որ առնէք զբան նորա : « Եւ արարիչ ամենայն լինել » լութեանց », թէ որ ինչ լեալք են՝ ամենայն քո հրամանաւ են հաստատեալ. բայց որ ասենն զայս, և որ լսել արժանանան, իմասցին թէ նմա առաջի կամք՝ որում զօրք հոգեղէնք և հրեղէնք են սպասաւորք, որ ասաց ամենայնի և եղեն, հրամայեաց և հաստատեցան :

« Ար յանէութենէ զընաւս ՚ի ցուցակութիւն ա » ծեալ գոյացուցեր » :

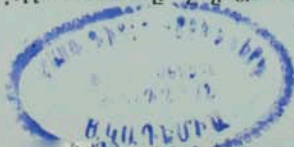
Յանէութենէդ՝ է յանլինելութենէ. զընաւս՝ զամենայնս. ՚ի ցուցակութիւն՝ ՚ի ցուցումն և ՚ի տեսութիւն. ածեալ գոյացուցեր՝ գոյս արարեր զորս չէինն, զանինն՝ ինչ արարեր, զչգոյն՝ գոյացուցեր, զոր ոչն էր՝ ՚ի տեսութիւն ածեր : Բանքս սակաւ են, և մտածութիւն անհաս ունի. չէին երկինք և ոչ երկնից երկինք. ոչ վերնոցն զանազան և անթիւ բազմութիւնք, ոչ արեգակն, ոչ լուսին, ոչ աստեղք, ոչ օդ, ոչ ամպք, ոչ անձրեք, ոչ երկիր, ոչ հուր, ոչ աղբիւրք և գետք և ծովք. ոչ ազգի ազգի բոյսք և տունկք և սերմանիք, իւրաքանչիւր հոտովք և ծաղկովք և պտղովք և համովք. ոչ բազմատեսակ անասունք, և գազանք, և սողունք և թռչունք և ձկունք. ոչ պատուական և պի-

տանի նիւթք, ոսկի, արծաթ, պայծառ քարինք, երկաթ, պղինձ, կապար, ապակի, և սոցին նաննք. ոչ աղբիւրք ճարպոյ, կամ որ զաղն բերեն ջուրք և լեւրինք. այլ սոքա և որ այլ ևս են լինելու թիւնք՝ յօջն չէ եղեն կամելոյն Աստուծոյ, և գործ եղեն և տեսու թիւնք յանդիմանակաց: Եւ յայն սակս նախ զդիր գոհու թեանցս զայս եղ, զի ընդ ամենայնի սրբով պատարագան գոհացօղք լիցուք. և սարսեալք յամենազօր և յամենարար Տեառնէն՝ մեծաւ ահիւ յանդիման նորա կացցուք, և զաղօթս մեր մատուցուք, և ամենայն սրբութեամբ ՚ի սուրբ խորհուրդն մատուցուք:

« Որ և զմեր հողեղէն բնութիւնս պատուեալ մար»
 « դասիրապէս, այսպիսի անպատում և ահաւոր խոր»
 « հըրդոյ կարգեցեր սպասաւորս »: Հողեղէն կոչէ ըզմարդկան բնութիւնս. վասն զի ՚ի հողոյ ստեղծաւ մարմին. պատիւ կոչէ զբաճանայութիւն, և մարդասիրապէս, վասն զի սիրեաց զմարդիկ, և զայն պատիւ ետ՝ որում և ոչ հրեշտակք չէին՝ բաւական: Մնապատում ասէ և ահաւոր զսուրբ խորհուրդն. անպատում է, զի ոչ պատմի բանիւ որ ինչ էն, և ահաւոր է՝ վասն ահագին փառացն. զի յորոց տեսանէինն՝ թէ յանմարմնոց հրեշտակաց և թէ ՚ի մարմնաւորաց սրբոց, անհանդուրժելի և ահեղ նոցա է. բայց որքան է՝ ոչ տեսաւ յումբէ. զի զԱստուած ոչ որ ետես երբէք. արդ զի որդի Աստուծոյ է մարմինն՝ Աստուած է անտես յամենայն բնութենէ՝ և սպասաւորի ՚ի հողեղի նաց: Ասաց նախ առաջին զԱստուծոյ մեծութիւնն ՚ի տիրելոյ վերին զօրացն, ապա յարարութենէն, իսկ աստանօր ասէ յանպատում և յահեղ փառացն. և թէ որ այդպիսիդ ես՝ առ սէր քո բարերարութեանդ զհողս յայսքան պատիւ վերաբերեցեր, մինչև սպասաւոր անձառ խորհրդոյս լինել: Եւ խօսիմք զայս ընդ Հօր, պատարագ նմա ընծայեալ զՔրիստոս. յաղագս որոյ ասէ բանն. թէ,

1 Այլ Ս. լինելին:
 2 Ըստ աստուածաբանից փոխասրեն երեմի Ս. Հարք զաստուակս բնութեանցն ՚ի Քրիստոս վասն որանչելի մաւորութեանն, և որպէս ասի Աստուած մեռեալ, այսպէս ասէ աս զՔրիստոս անտես լինել զի Աստուած է:

11
 559
 V
 20207

« Դու Տէր, որում պատարագեմք զպատարագիս »
 « ընկալ առ ՚ի մէնջ զառաջադրուածիւնս զայս » : Պատարագ կոչի ընծայ. դու Տէր, ասեմք ցՀայր, որում ընծայեմք մեք մարդիկս այսպիսի պատարագունս, զոր պատարագիս ասաց բանն. և դու, ասէ, ընդունել սովոր ես, այժմ և ՚ի մէնջ ընկալ զոր առաջի եղարս :

Յամենայն պատարագամատոյցսն, առաջին աղօթքն վասն մատուցանողին արժանաւոր լինելոյ ասի, և զսոյն միտս ունի. աղաչէ չհամարել խոտանս զմատուցողն. այս է զոր ասէն, Ընկալ առ ՚ի մէնջ. թէ որպէս մեծաբեցեր զքնուծիւնս մեր, և ընդունիս պատարագելքեղ մարդկան զայսպիսի պատարագ, զնոյն արասցես և մեզ, անտես առնելով զոր յանցեաքն :

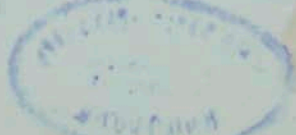
Հանապազ իսկ՝ բայց առաւել առ ասէղ խորհրդոյն՝ յանցանքն մեր առաջի մեր լիցին, և յիշեսցին անուղղայ գործեցեալքն ՚ի մէնջ. և սիսլանացն յիշմամբ և մեր բնութեանս անարգութեամբ՝ զհարստութիւն զամենայն ՚ի բաց ընկեսցուք. զի թէ Հայրապետն Աբրահամ՝ որ ոչ գիտէր զանձին խիղճ ինչ, այլ և բազում ուղղութեանց վկայ զԱստուած ունէր, համայն ՚ի խօսել անդ ցուցանէր զինքն ոչ հող միայն այլ և մոխիր, ապա սրչափ ևս առաւել մեղ մեղաւորացս պարտ է բնութեամբս և փաստակար գորովս ցածնուլ. զի և պատարագ իսկ խոնարհ հոգին լինի Աստուծոյ, և նախ զինքն Աստուծոյ մատուցանէ խոնարհելովն և սրբելով զսիրան ՚ի խղճէ չարեաց, և զսիրտ սուրբ և զհոգի խոնարհ՝ Աստուած ոչ արհամարհէ :

« Եւ աւարտեա զսա ՚ի խորհրդականութիւն մարն մնոց և արեան միածնի քոյ » : Աւարտ՝ կատարման իրաց սովոր եմք կոչել. ասեմք թէ սորա կատարումն՝ եղիցի լինել մարմին և արիւն որդւոյն Աստուծոյ : Դարձեալ և խորհուրդ Աստուծոյ է, զոր յայտնեալ է, և յայտնէ սրբոց իւրոց, և ծածուկ է ՚ի պղծոց. զի մի տացի սրբութիւն շանց, և մի՛ ընկեսցի մարգարիտ խոզաց, զի մի՛ առ ոտն կոխեսցի. վասն այնորիկ և մի վայրապար զայսպիսի խորհուրդ անհաւատիցն տացուք. զի մի՛ այսպանեալք ՚ի նոցանէ երգ իծանիցիմք. այսինքն է, զի մի՛ կսկիծ ՚ի սիրտ առցուք. Զի ճառ խաչին կորուսելոյն յիմարութիւն է : Ոչ վայրապար և զմիածնին բանն

11

A

Երեմի

եղ 'ի վերայ որդւոյն . այլ զի յուշ լիցի մեզ՝ թէ որ-
պիսի սէր գտաք յԱստուծոյ, զի մի որդին նորա՝ որ
միայն է նորա ծնունդ՝ պատարագեացի վասն մեր :

« Դեղ թողութեան մեղաց պարգևեա ճաշակո-
» ղացս զհացս զայս և զգինիս . չնորհօք և մարդասի-
» բութեամբ Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիս-
» տոսի » : Վասն զի կերակրով մեղաք և մահկանացուք
եղաք, կերակրով դարձեալ զքաւութիւն և զանմա-
հութիւն ստանալ մեզ՝ Քրիստոսի չարչարանքն պար-
գևեցին . աղաչեմ վասն հացիս և գինւոյս եղելոյ 'ի սե-
ղանն , զի լինելով մարմին և արիւն Քրիստոսի՝ լիցի մեզ
քաւիչ , և կեցուցիչ կենդանեաց և մեռելոց . և այս
վասն սիրոյն Քրիստոսի , որ մեռաւն վասն մեր , զոր
չնորհ և մարդասիրութիւն կոչէ : Զի չիք որ առանց
սխալանաց , և բազում են՝ զոր անգիտութեամբ մե-
ղանչեմք . և զի որ խոստովանին և զապաշխարութիւն
ցուցանեն՝ քաւութիւն սուրբ խորհրդոյն առնուն , և
միւսանգամ 'ի Քրիստոս միանան , լինել նմա մարմին
և անդամս , վասն այնորիկ մեծի դեղոյն 'ի խնդիր լի-
նիմք :

« Ընդ որում քեզ Հօր ամենակալի , հանդերձ կեն-
» դանարար և ազատիչ սուրբ Հոգւովդ՝ վայելեն
» փառք , իշխանութիւն և պատիւ » : Ամենակալ կոչէ
զՀայր , զի ընդ իւրով իշխանութեամբ ունի զերկինս
և զերկիր լրիւ իւրեանց . կենդանարար և ազատիչ ա-
սաց զՀոգին սուրբ , զինովաւ աւազանն զմեզ վերստին
ծնանի որդիանալ Աստուծոյ , ազատելով 'ի մեղաց և
կենագործելով յանմահական կեանս . նոյն և զսուրբ
խորհուրդն՝ զկենդանարարն և զազատիչն՝ գործէ : Նա
և զհանդերձեալ նորոգումն յարութեամբ մեզ չնոր-
հէ . վասն որոյ բարերարի սուրբ Երրորդութեանն վայ-
ելուչ ասէ և արժանաւոր զփառատրութիւնն . այսպէս
ասելով . « Նմա վայելեն փառք , իշխանութիւն և պա-
» տիւ . այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից » :

« Ողջոյն տուք միմեանց 'ի համբոյր սրբութեան » :
 Համբոյր սրբութեան է՝ որ սուրբ սիրոյն է, և ոչ ներս
 գաւոր և ոչ սոսնակական խորհրդով, այլ յստակ մը-
 տօք իցէ յեղբայրն : « Որ ոչ կարօղ էք հաղորդել 'ի
 » միմեանց ուսարուք, և առ դրունս աղօթեցէք » :

« Պատարագ Քրիստոս մատչի » : Եւ զի Քրիստոս է
 որ պատարագին՝ անմարդրն և աղտեղեալքն ոգւով
 արտաքս ելցեն, զի չեն արժանի 'ի հոգևոր ուրախու-
 թիւնսն վայելել. խրատեսցեն զմիմեանս սուրբ գրովք,
 և առ դրունս աղօթեցեն. սգացեալ սրտիւ և ջերմե-
 ռանդն արտասուօք ողբասցեն զգրկանսն, զի 'ի հոգևոր
 հարսանեացն արտաքս վարեցան, զի չեղեն արժանիք
 յահաւոր ժամուն՝ մերձենալ առ երկնաւոր սեղանն,
 և ոչ երգակցել հրեշտակացն անդր գումարեաց, և ոչ
 'ի Քրիստոս միանալ խորհրդովն սրբով, և 'ի մի հոգի
 նովաւ լինել : Արդ որք ըստ այսմ խորհրդոյ ելանեն
 արտաքս, երկիւղիւ և ամօթով զիւրեանց սխալանսն
 խոստովանութեամբ առաջի Աստուծոյ ունելով՝ հաշ-
 տովիւն հայցիցեն յամենողորմն Աստուծոյ՝ 'ի ձեռն
 Քրիստոսի զենմանն, փութով քաւութեան հասցեն,
 իսկ անղգայքն և ելեալքն յերեսաց Աստուծոյ և մեր
 ժեալքն 'ի սրբութեանցն, որ ոչ եկեսցեն յապաշա-
 ւանս, այլ սովորական իրս համարելով՝ ելանիցեն խըն
 դամիտ, և մնայցեն անտրտում, ևս առաւել շարժեն
 'ի ցասումն զանբարկանալին Աստուած. զի և ոչ 'ի պա-
 տուհասեւն և յորոշեւն 'ի սրբոցն և 'ի բացեայ առ-
 նեւն յիւրմէ՝ հոգացան ինչ, վասն որոյ յիրաւի դատին :

« Ահա կացուք, երկիւղիւ կացուք, և նայեցա-
 » բուք զգուշութեամբ » : Զի թէ որ ամենեւին սուրբքն
 են անմարմին զօրքն, յիսկզբանէն մինչև ցայժմ եր-
 կիւղալից ահա կան առաջի մեծի փառացն Աստու-
 ծոյ, որչափ ևս առաւել մեք՝ որ հանապազ 'ի յան-
 ցանս ըմբռնիմք՝ դողալ և սարսափել պարտիմք. և
 զինչ է նայելն զգուշութեամբ. մի իբր 'ի լոկ հաց և 'ի
 գինի նայել որք 'ի ներքս մնայցեն, այլ մարմին և ա-

րին Աստուծոյ հաւատալ զառաջի եղեալն. և մեծ
 ահիւ կալ, և որպէս յԱստուած հայել. զորոյ զհետ
 դայ տունն և ուսուցանէ :

« Պատարագ Քրիստոս մատչի 'ի միջի մերում
 » դառն Աստուծոյ » : Այս է՝ յորմէ երկնէն և դո-
 զան հրամայիմք. զի նա որ 'ի կուսական յարզանդին
 'ի Մարիամայ առեալ մարմին՝ միացաւ 'ի նոյն բովան-
 դակ աստուածութեամբն, այժմ ըստ նմին նմանու-
 թեան 'ի հացս և 'ի բաժակս միանայ. և որ 'ի խաչին
 անհնչացաւ՝ անհնչապէս և 'ի սեղանս յայս զնոյն մե-
 ուելութիւն ըստ մարմնոյ ցուցանելով, և զհնումն՝ կեն
 դանի աստուածութեամբն գորով՝ մատուցանի սուրբ
 Երրորդութեանն պատարագ. գոհացողութիւն տուե-
 ցելոյ պարգևայն, և քաւութիւն մեղայն գործելոց,
 և փրկութիւն յառաջիկայն, և բարեխօս առ հանդեր-
 ձեալն կենդանեաց և մեռելոց : Գայս օրինակէին 'ի
 հնումն օրէնք՝ անասնոյն մատուցմամբ, ոմանք գոհու-
 թեան նուէրք, կէսք քաւութեան, այլք վասն փրկու-
 թեան. 'ի մի յայս բովանդակեալ 'ի մեծի պատարա-
 գիս խորհուրդ : Արդ յառաջ քան զսա տանն՝ որ
 զգուշութեամբն նայել հրամայէ՝ ասեն առաջի կա-
 ցեալքն, թէ « Առ քեզ աստուած » : Այս ինչ է, եթե
 առ քեզ հայիմք՝ և հաւատամք զի յանապականութիւն
 աստուածութեանդ քոյ փոխարկես զընծայումն : Իսկ
 այսմ տան ասեն, « Աղորմութիւն և խաղաղութիւն
 » և պատարագ օրհնութեան » . զասացեալն 'ի մէնջ
 ցուցանելով. զի սղորմութիւն է՝ քաւիչ մեղաց լինե-
 լով. խաղաղութիւն է՝ փրկութիւն և խաղաղութիւն
 հոգւոյ և մարմնոյ շնորհելով. զի և ոմանք 'ի հնոցն
 պատարագաց՝ խաղաղականք անուանին. իսկ պատա-
 րագ օրհնութեան է՝ զի ընծայի Աստուծոյ 'ի գոհու-
 թիւն ամենայն երախտեաց նորա, յիսկզբանայն հետէ
 առ մեզ եղելոց. և օրհնեմք ընդ ամենայնի սուրբ
 պատարագաւն զԱստուած. որպէս և բանք պատարա-
 գամատուցացն յայտ առնեն :

« Ծնորհք, սէր և աստուածային սրբարար զօրու-
 » թիւն՝ Հօր և Արդւոյ և ' Հոգւոյն սրբոյ եղիցի ընդ

« ձեզ ամենեսեան » : Այս է զոր գրեաց Պօղոս Կորնւթացւոյն . « Ծնորհք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոս » սի և սէրն Արտուծոյ և Հաղորդութիւն Հոգւոյն » սրբոյ եղիցի ընդ ձեզ ամենեսեան » . և զայս որ զպատարազն մատուցանէ՝ տայ ժողովրդեանն , թէ որ ինչ Քրիստոսի տնօրէնութեամբն քաւութիւն եղև և պարգևք շնորհեցաւ , և սէրն Արտուծոյ Հօր որ որդեգրեաց զհաւատացեալս , և Հոգւոյն կցորդութիւնն՝ որ ընդ սուրբս , եղիցի ընդ ձեզ . զի մարուքք լեալք՝ և ՚ի սէրն Արտուծոյ միացեալք , և Հոգւոյն սրբոյ Հաղորդեալք՝ յառազաստիս երկնայնում ընդ անմահ իեսային իցեմք : Ապա ասի ՚ի մերձ կացելոցն , ոչ որպէս ՚ի տալն զխաղաղութիւն յաղօթան , զի անդ ասեն , Եւ ընդ հոգւոյդ քում , թէ և քում հոգւոյդ . իսկ աստ թէ ՚ի հոգւոյդ քում . զի որպէս ՚ի Մովսիսի հոգւոյն՝ եօթաւ նասուն և երկու ծերոցն տուաւ հոգին , նոյնպէս և ՚ի քո հոգւոյդ մեզ պարգևեցէ , որ նման Մովսիսի առ Արտուած մտեալ՝ զմերս մատուցանես գոհութիւնս և մաղթանս : « Աեր արարէք զսիրտս ձեր յաստուած » ծային խորհուրդս » . զի թէպէտ և յերկրի աստ կատարի՝ յերկինս է պատարադումնս . վասն որոյ աստուածայինն Պօղոս գրէ . Զվերինն խորհեցարուք , մի զայս որ յերկրի աստ է : Եւ ասեն առ այս .

« Ունիմք առ քեզ , Տէր ամենակալ » . թէ առ քեզ՝ Տէր ամենակալ , ամբարձաք զհոգիս մեր . որպէս թէ անդ ոգին բնակէ և անդուստ ՚ի յամենայն մարմինն ազգէ :

« Եւ գոհացարուք զՏեառնէ բոլորով սրտիւ » : Վասն զի սկիզբն կամի առնել գոհութեանցն , խրատէ զամենայն սիրտս բոլորովիմք զկնի գոհացողական բանիցն համբառնալ և գոհանալ զԱրտուծոյ : Յորոց ասի . « Ար » ժան և իրաւ » : Արժան է գոհութեան , և յիրաւի գոհանալ զնորա բարեբարութեանցն է , քանզի պարտապան եմք :

ՄԵԿՆՈՒԹԻԻՆ ԱՂՕԹԻՅ ՁՈՐ ԱՍԷ ՔԱՅԱՆԱՅՆ

Ի ԾԱԾՈՒԿ :

« Արժան է ստուգապէս և իրաւ ամենայորդոր փու-
 » թով, քեզ՝ էն և ես և էդ Աստուած, անսկիզբն և
 » անքննելի, երբեակ միութիւն, միշտ երկրպագել փա-
 » ռաւորելով » : Ըստ ասելոյն 'ի Ժողովրդոյն՝ կրկնէ
 քահանայն, թէ արժան է ստուգապէս և իրաւ. ճիշ-
 մարտապէս ասէ, իրաւացի է : Ամենայորդոր փութով
 փոյթ է սրտի մտօք հոգ տանել. իսկ ամենայորդոր
 փոյթն՝ զսաստիկ ջերմութիւն ոգւոյն ասէ, որ յամե-
 նայն սրտէ և 'ի զօրութենէ և 'ի մտաց՝ յորդորի 'ի
 փոյթն, ըստ Պօղոսի խրատուն. Ի փոյթ՝ մի վեհերոտք,
 հոգւով եռացէք : Արդ այսպիսի արժան է 'ի քո եր-
 կրրպագութիւնն վերաբերիլ : « Էն և ես, և էդ Աս-
 տուած » . որ էիր յառաջ քան գլաւիտեանս, և այժմ
 ես և մնաս յաւիտենից յաւիտեանս : Անսկիզբն . ոչ
 ունիս լինելութեան սկիզբն և առաջ. և անքննելի, զի
 ոչ 'ի հրեշտակաց և ոչ 'ի մարդկանէ քննի քո որպիսու-
 թիւնդ կամ գտանի : Երբեակ միութիւն, երեք անձն
 և մի բնութիւն աստուածութիւն : Քեզ, ասէ, ան-
 սկրզբանդ և անքննի միասնական Երրորդութեանդ՝ ար-
 ժան է հանապազ ամենայորդոր փութով երկրպագել
 փառաւորելով. և թէ վասն ոյր է փառաւորելի և երկր-
 պագելի այսպիսի փութով՝ ասէ, 'ի Հայր զբանն ձգելով :

« Ար քոյն, Հայր, անքննելի և արարչակից բանիւդ՝
 » զանիծիցն բարձեր զկրճիմն » : Բան կոչէ զՈրդի. զի
 անախտ ծննդեամբ 'ի Հօրէ՝ որպէս բան 'ի մտաց. և
 ծանուցիչ է կամացն Հօր, որպէս բան ծանուցիչ կա-
 մաց խօսողին. և զի որպէս բան՝ միով ձայնիւ 'ի բա-
 զումն՝ բովանդակ և ոչ մասամբ մտանէ, և զի մարմնա-
 ցաւ, տեսաւ և շօշափեցաւ, անմարմինն՝ ըստ նմանու-
 թեան բանի՝ որ 'ի քարտն՝ մարմնանայ և տեսանելի
 և շօշափելի լինի. և անմեկնելի է 'ի ծնողէն, որպէս
 բանն յայլն հնչէ և 'ի միտս մնայ : Անքննելի ասի,

վանն զի անըմբռնելի և անշօշափելի է բնութիւնն Աստուծոյ: Արարչակից է, վանն զի հասարակաց Երրորդութեանն է արարչագործութիւնն: Եւ զի սատուիրանազանցութեամբն՝ անէծքն կրճիմն եղաւ ընդ մեզ և ընդ Աստուած, այսինքն՝ արդէլ անկաւ և որոշեաց զմեզ յԱստուծոյ և ՚ի գրախտէն և ՚ի կենաց, և ողորմեալ մեզ Աստուծոյ ՚ի բաց եբարձ որ յանիծիցն էր կրճիմն. և զայն ոչ հրամանաւ կամ հրեշտակաւ կամ մարդով սրբով, այլ իւր արարչակից Որդւովն. առաւել գերագոյն պատիւ է՝ քան զբառնալին զանէծան. այն զի Որդւովն եբարձ: « Որ ժողովուրդ ինքեան՝ զառ » ՚ի յեկեղեցոյ սեպհականեաց զհաւատացեալա ՚ի » քեզ ». որ յեկեղեցւոջ են քո հաւատացեալք՝ իւր սեպհական ժողովուրդ արար. սեպհական ասի՝ սերտն և անհակառակելին. սերտեաց ասէ զմեզ իւր բնական ժողովուրդ, անքակ յիւրմէ տէրութեանն:

« Եւ զննելի բնութեամբ ըստ ՚ի Կուսէն անտեսու » թեան հաճեցաւ բնակել ՚ի մեզ »: Գոր աւետարանինն Յովհաննէս ասէ, Բանն մարմին եղև և բնակեաց ՚ի մեզ. այն է զոր ասես. քանզի անզննելի է Բանն, որպէս ասացաւ սմին յառաջագոյն, և մարմնանալովն ՚ի Կուսէն զննելի եղև. որպէս ՚ի կաթողիկէից թղթին գրէ նոյն Յովհաննէս, թէ Չեռք մեր շօշափեցին ՚ի վերայ բանին կենաց: Տեստութիւն՝ գործառնութիւն է. վանն զի առ յանձն Որդին Աստուծոյ զայս գործել, ՚ի Կուսէն որդի մարդոյ լինել: Բնակելն ՚ի մեզ՝ այն է, ըստ մեզ լինել. զոր մարգարէն Ասայի, ծնիցելոցն ՚ի կուսէն ասէ, կոչեսցեն զանուն նորա Կամանուել, որ է ընդ մեզ Աստուած:

« Եւ նորագործ աստուածապէս ճարտարապետեալ » երկինք զերկիրս արար »: Արդարև նորագործեաց, զի զերկիր երկինս արար, որ Աստուծոյ ճարտարապետութեանն միայն է կարելի. զի ՚ի չգոյէ գոյացոյց զերկիրս նախ, և արդ՝ յերկրէ երկինք փոխադրեաց. և թէ որով օրինակաւ այս եղև, ասէ.

« Զի որում ոչն հանդուրժէին առաջի կալ զուար » թնոցն ջուրք՝ զարհուրեալք ՚ի փայլակնացայտ և յա » հեղ լուսոյ աստուածութեանդ, եղեալ այդպիսիդ » մարդ յաղագս մերոյ փրկութեան, շնորհեաց և մեզ

» ընդ երկնայինս պարել ընդ հոգեղէնս պարս » : Տեսեր , զի անդ եղև երկիրս երկինք . զի երկնից և հրեշտակաց տէրն յերկիր էջ , և մարդ եղև , և զմարդիկ հրեշտակս արար . և զվերին զօրսն և զմարդիկ՝ ՚ի միմեանս յարեաց . և միաբան ընդ նոսին զնոցայն օրհնութիւնս յերկրի երկրայնոցս երգել արժանաւորեաց :

Բայց պարտ է՝ նախ քան ՚ի գլուխ տանել զգեղեցիկ զայս դրուակ՝ զհրաշալի սորա զյարմարումնս ընդ միտ ածել . թէ որչափ զմեծութիւն Աստուծոյ շնորհին՝ զմի քան զմի յառաջ մատուցեալ՝ յոյժ գերազանց ցուցանէ : Եւ արդ տես անդուստ ՚ի սկսմանէն : Արժան է ստուգապէս և իրաւ ամենայորդոր փութով՝ քեզ էն և ես և էդ Աստուած , անսկիզբն և անքննելի երբեակ միութիւն , միշտ երկրպագել փառաբանելով . որ քոյին , Հայր , անզննելի և արարչակից Բանիւղ՝ զանիծիցն բարձեր զկրճիմն : Մեծ էր յոյժ պարզեն՝ յանիծիցն ազատել . բայց ևս մեծ է , զի միաճնան զայս արար . որ ինքն անէծք եղև և մեզ զօրհնութիւն ետ : Եւ չատացաւ այսու , այլ և ժողովուրդ իւր սեպհականեաց զորս ընդ անիծիւքն էաք . և այս քան զյանիծիցն ազատելն յոյժ առաւել է : Կարձեալ այլ ևս առաւելութիւն . որպէս զմեզ լինեն՝ և ՚ի մեզ բնակելն , որ կարի գերագոյն է քան զժողովուրդն լինել մեզ նմա : Եւ քան զայս ևս մեծագոյն է՝ զերկիրս երկին առնել , և զմարդիկ հրեշտակս : Եւ ՚ի վերայ սոցունց կարի անչափ է գերամբարձութիւն՝ զի զոր հրեշտակք բազում երկիւղիւ պաշտեն , և զերգան զորնորա մեծաւ ահիւ աղաղակեն , զայն մեզ համարձակապէս ընդ նոսին երգել շնորհեաց . որպէս ազգակից և մարմնակից սիրով վստահել ՚ի պաշտօնն : Արդ զմնացեալ բանն տեսցուք մասնաւորաբար :

« Զի որում ոչն հանդուրժելին առաջի կալ զուարթութնոյն ջոկք » : Զուարթունք կոչին վերինքն , վասն միշտ ՚ի զուարթութեան և յուրախութեան գոլոյն աստուածային տեսութեամբքն , և բարեգութնորա խնամովքն , որք զատեալք դաս դաս ՚ի միմեանց կարգեալք կան ՚ի պաշտամանն Աստուծոյ . զորս ջոկս բանն կոչեաց : Եւ զի ասաց՝ թէ ոչ հանդարտելին առաջի կալ , վասն զի Եսայի և Եղեկիէլ մարգարէք , մին զսե-

րովլէիցն և միւսն զքերովլէիցն զհանգամանսն որչափ կարացին առնուլ՝ պատմեցին մեզ, ահագնեալք զնսսա յոյժ զարհուրանօք: Զի Եղեկիէլ պատմէ զքերովլէիցն զԹեան տարածեալս՝ ի վերայ գլխոյն և բովանդակ անձանցն, զի որպէս ՚ի սաստիկ յահէ ընդ Թեօքն ասէ սարաբէին: Իսկ Եսայի՝ զսերովլէիցն նոյնպէս զվեց Թեան բաժանեալ յերկուս երկուս, կրկնապատիկ զերեսն և զոտն ամրացուցեալ յաստուածային հրոյն, և միշտ ընդօտուցեալ ՚ի սաստիկութենէ ահագին տեսութեանցն՝ յիրեարս ծափեալ և երկիւզակից բարբառով աղաղակ առ իրեարս եղեալ. վասն այսր ասէ, Ոչ հանդարտէին առաջի կալ. այսինքն Թէ ոչ ժուժէին:

« Զարհուրեալք ՚ի փայլակնացայտ և յահեղ լուսոյ « աստուածութեանդ »: Քանզի լոյս ահեղ աստուածութեանն փայլատակունս ցայտէ անհանդուրժելիս, և յար ստիզումն և զարհուրանս և պակուցումն նոցա առնէ:

« Եղեալ այդպիսիդ մարդ յաղագս մերոյ փրկու- « Թեան »: Թէ որ այդպիսի ահաւոր և անտանելի փառօքդ էր՝ վասն զմեզ փրկելոյ մարդ եղև, ինքն ՚ի մեր աղքատութիւնս իջեալ, և մեզ զիւր աստուածութիւնն շնորհեաց. այլ առ անգամ մի ոչ զայս դէտէ, այլ զայն՝ Թէ հրեշտակաց հաւասարակից արար:

« Շնորհեաց և մեզ, ասէ, ընդ երկնայինսն պարել « ընդ հոգեղէն պարսն » . պարելն՝ դասակցել է. զերկրայինսս ասէ և զհոգեղէնս՝ ընդ երկնայինսն և ընդ հոգեղէնսն կցորդակցեաց. շնորհօք զայս՝ և ոչ ըստ արժանեաց տուեալ, այսինքն՝ ներելով, ողորմութեամբ, անյիշաչարութեամբ, զի այս է շնորհեաց ասելն:

« Ընդ սերովլէսն և ընդ քերովլէսն միաձայն սրբ- « բասացութեամբ յօրինել նուագս »: Նուագ՝ երգոյ է անուն. միաձայնելն՝ զնոյն երգել զոր նոքայն. սրբբասացութեամբ, զնոյն ասել զերեքօրբեան օրհնութիւնս՝ զսր սերովլէքն երգէն. և յօրինել՝ ըստ նոցա յօրինուածութեանն կազմել:

« Համարձակապէս բարբառով աղաղակել ընդ նո- « սին, և ասել » . վասն զի եղբայր մեր եղև տէրն փա-

ուայ, առաւել քան զսերովըէսն՝ ընդ նոսա կայով՝ զարբասացութիւնսն բարբառիմք :

« Սուրբ սուրբ սուրբ, Տէր զօրութեանց » : Արեք, ըստ երկից անձնաւորութեանցն, Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ. և մի Տէր, քանզի մի յերեսին է տէրութիւն աստուածութեանն. տէր զօրութեանց, այսինքն՝ հրեշտակաց, զի հզօրք են զօրութեամբ, և զի զօրք են թագաւորին երկնից :

« Լի են երկինք և երկիր փառօքքո » : Արկինք երկնայնովքն և երկիրս երկրայնովքս՝ զքո փառսդ բարձրացուցանեն, ոչ միայն ՚ի ձեռն բանաւորաց և մտաւորաց՝ այլ ՚ի ձեռն ամենայն բնութեանց, որք գոյութեամբ իւրեանց պատմեն զփառս Աստուծոյ : « Օրհնութիւն ՚ի բարձունս » Հօր, որում ասեմք Հայր երկնաւոր. թէպէտ ոչ միայն ՚ի բարձունս է այլ ամենայն ուրեք, այլ զի որ անդն են՝ կամարարք նորա՝ ամենեքին են՝ վասն այնորիկ անդ լինել ասեմք :

« Օրհնեալ որ եկիր և դալոցդ ես անուամբ Տեառն » : Որդւոյ ասէ՝ որ եկն ՚ի փրկել զարարածս, և դալոց է դատել զազգս մարդկան. անուամբ Տեառն, վասն զի յանուն Հօր իւրոյ եկն, որպէս և ինքն իսկ ասաց, թէ Ես եկի յանուն Հօր իմոյ. և դարձեալ զինքն տէր անուանեալ է, և է իսկ տէր :

« Օրհնութիւն ՚ի բարձունս » . այսինքն յերկինս՝ Հոգւոյն սրբոյ, որոյ գալուստն ՚ի Տէրն՝ ՚ի Յօրդանան, և ՚ի վերնատունն յառաքեալն՝ ՚ի յերկնից ցուցաւ :

Այլ զի Փրկչին ասեմք զօրհնութիւն ՚ի բարձունս, որպէս Հօր և Հոգւոյն սրբոյ, ՚ի խոնարհելոյ նորա անմեզ՝ յօժարեմք օրհնել զնա, զմանկանցն հնչեցեալ ձայն. զի որպէս նորա՝ ՚ի յովանակին տեսեալ զնա՝ ասէին, Օրհնեալ եկեալ անուամբ Տեառն, դաւթեան ձայնիւն յաւելադրեալ, նոյնպէս և մեք ՚ի սուրբ սեղանն՝ ականատես նորա լեալ, պատուական նորա մարմնովն և սուրբ արեամբն զնա օրհնեմք :

Ճշմարտապէսն՝ զստոյգն ասէ, և ամենասուրբն՝ զամենայնիւ սուրբն. և սուրբ է փառաւորեալ. զի որ առանց ամենայն պակասութեան ունի զփառան՝ Ճշմարտապէս փառաւորեալ է, և ամենայնիւ փառաւորեալ : Ըստ մեզ՝ սուրբն մաքուր ասի. այլ երանելի վարդա-

պետքն մեր յայսմ նուազի՝ փառաւորեալ՝ զասէն ՚ի
 հրեշտակաց մեզ ծանուցին։ « Եւ ո՞ որ պանծասցի բա-
 » նիւ բովանդակել զքո ՚ի մեզ զանբաւ բարեգորո-
 » վութեանդ զեղմունս » : Չիք որ ասէ որ պանծասցի
 բովանդակել և ասել բանիւ, թէ զամենայն լիով զքո
 ՚ի մեզ զբարեգորով զեղեալդ՝ ոչ որ կարէ պարծել
 թէ ասիցէ, զի անբաւ և անբովանդակ է : Գորովէն
 է առաւել քան զգթալն, զոր ջերմն սիրով ՚ի վերայ
 ծննդոցն ցուցանեն ծնողքն մեծաւ խանդաղատանօք .
 զոր ոչ միայն ՚ի մարդիկ, այլ բազում անգամ և յայլ
 կենդանիս է տեսանել. որպէս ՚ի հաւուցն՝ առ ինքն և
 առ Երուսաղէմ՝ Տէրն առակէր : Արդ ասէ զանչափ
 զբարեյորդօր զեղեալն ՚ի մեզ, զի ոչ միայն զի յա-
 ճախ է՝ գոհանալ պարտիմք, այլ առաւել զի ՚ի ջերմն
 սիրոյ և ՚ի սաստիկ գթոյ՝ և յանպատում գորովոյ գը-
 դուեալ յաճախեաց զբարիսն . և վասն զի աղքատ էր
 մեր բնութիւնս և չունէր ինչ զի ընծայատուր Աստու-
 ծոյ լիցի, և առաջի եղեալ Աստուծոյ՝ զբարերարու-
 թեանցն գոհասցի, յաղազս այսորիկ ոչ կամեցաւ Աս-
 տուած չքաւորս յայս լինել մեզ . այլ անկուռելի և ան-
 եզրական սիրով պատրաստեաց զիւր միածին որդին
 տալ մեզ, զի հարուստք լեալ նովաւ՝ զնա առաջի դի-
 ցուք Աստուծոյ, և նովաւ զբարեացն ՚ի մեզ եղելոյ՝
 գոհասցուք : Վասն այնորիկ ՚ի հանելն զպատարազն ՚ի
 սեղանն՝ սկիզբն առնեմք յիսկզբանցն գոհանալ : Բայց
 նախ խոստովանի բանս, թէ չկայ յոր կար՝ զբովան-
 դակ բարերարութիւնսն ՚ի մեզ եղեալ՝ բանիւ յա-
 ուջ բերել . և ապա սկսանի զգոհութիւնսն :

« Ար և անդէն իսկ ՚ի նախնումն զանկեալն ՚ի մեզս
 » զանազան յեղանակօք խնամեալ սփոփեցեր » : Յա-
 ուջինան՝ զոր ՚ի նախնումն կոչեաց՝ զբնութիւն մարդ-
 կան՝ զանկեալն ՚ի մեզս, պէսպէս խնամօք մխիթարե-
 ցեր ասէ . զի սփոփելն՝ մխիթարել է, և զանազանն՝
 պէսպէս : Իսկ յեղանակօքն՝ դարձուածօք է . զի եր-
 բեմն երկայնակեցութեամբ լաւ և պիտանի հարցն՝
 զգնացս արդարութեան ուսուցանէր ծննդոցն . էր զի
 և զհաճոյսն պատուէր շնորհիւ, որպէս զՎնորք փոխ-
 մամբն . և էր երբեմն՝ զի զյանցուցեալսն պատժէր, որ-
 պէս զԿային, և որ առ ջրհեղեղաւն, և զՍողոմայե-

ցին. զի և այս խնամք են Աստուծոյ՝ պատժելն և կար-
 ճել 'ի մեղաց, և այլոցն տալ զգուշութիւն: Գարձեալ
 և ուխտադիր ընդ արդարսն լինելով և փրկող նոցին,
 որպէս Նոյի, Աբրահամու և զաւակի նորա, որպէս
 Դովտայ, Յակոբայ, բովանդակ արդարոց և որդւոցն
 Խրայելի՝ զորս յԳիպտոսէ փրկեաց և յանապատին
 խնամարկեաց, և որոց զօրէնսն ետ, յորոց և զմար-
 գարէսն յարոց, որոց և զերկիրն աւետեաց պար-
 գեւեաց, որոց զքահանայութիւն և զթագաւորութիւն
 ետ, որոց զողջակէզսն, զըսն և զնուէրսն պար-
 գեւեաց. զի մինչև գայցէ ճշմարտութիւնն՝ ստուե-
 րաւն ճշմարտութեան մխիթարեսցին. նաև հրեշտա-
 կօք խօսեցաւ, և ազգի ազգի նմանութեամբ ինքն
 իսկ Աստուած երևեցաւ. և զի ըստ ազգաց պահա-
 պանս յիւրոց հրեշտակաց կարգեաց: Զայս և որ սո-
 ցին նման այլ բազում միով բանիւ ընծայեցոյց՝ յա-
 սելն, թէ « Զանազան յեղանակօք խնամեալ սիո-
 » փեցեր. մարդարէիւք, օրինացն տուչութեամբ, քա-
 » հանայութեամբ, և ստուերակերպ երնջոցն մատուց-
 » մամբ ». զի ամենայն մատուցեալքն 'ի հնումն՝ թէ
 վասն մեղաց, թէ վասն փրկութեան, թէ 'ի գոհու-
 թիւն, Վրիստոսի պատարագելոյն էին օրինակք: Եւ
 երինջքն այրեցեալք՝ որոց մոխիրն սրակէր զպղծեցե-
 լովքն, զայժմու մաքրութիւնս՝ որ Վրիստոսի մկրտու-
 թեամբն և պատարագան՝ տպաւորէր. վասն որոյ ասէ
 առաքեալ. Զստուեր հանդերձելոց բարեացն ունէին
 օրէնքն, և ոչ զնոյն կերպարանս իրացն: Ստուեր ասի՝
 զոր շուք մեք կոչեմք, որ անկանի 'ի մարմնոյ, եթէ 'ի
 կենդանւոյ և եթէ յայլ ինչ իրէ: Եւ հանդերձեալ
 բարիս՝ զայժմուս ասէ, որ Վրիստոսի յայնժամ մեզ
 հանդերձեալ էր լինել. զոր յայլում թղթի ևս յայտ-
 նագոյն ասէ Պօղոս. զօրինականսն՝ սուեալ՝ որ են ըս-
 տուերք հանդերձելոցն, այլ մարմին Վրիստոս է, զի
 ուսցիս 'ի Վրիստոսէ անկեալ զստուեր օրինացն, որ զօ-
 րինականսն փոխոխեաց. և ծանխցես՝ թէ որչափ 'ի մէջ
 է ընդ ստուեր. և յորմէ ստուերն անկանի, այնքան է
 միջոց օրինացն և չնորհացս որ մեզս պարգևեցաւ:

« Իսկ 'ի վախճանն աւուրցս այսոցիկ զբովանդակ իսկ » զպարտեաց մերոց խզեալ զդատակնիք » : Ավախճանն աւուրց կոչէ, զի ըստ վեցօրեայ աւուրցն արարչութեան վեց հազար ամօք աստի կեանքս ցուցանի, և յեօթնէրորդումն լինի հանդերձեալ կեանքն : Արդ զի 'ի վերջին հազարիս չնորհքն Աստուծոյ Քրիստոսիւ յայտնեցաւ 'ի վեցերորդիս, և այլ լըումն հազարի յետ սորան է, վասն այսորիկ վախճանն աւուրց հազարամեայ աւուրցն կոչէ, վերջ հազարացն ցուցանելով. զոր և Պօղոսի յայտ արարեալ ասէ . Ի վախճանն աւուրցս այսոցիկ խօսեցաւ ընդ մեզ Որդւոյն : « Զբովանդակ իսկ ըզպարտեաց մերոց խզեալ զդատակնիք » . բովանդակն՝ ամենայն կոչի . պարտս՝ զյանցանսն ասէ . զոր և Տէրն ուսոյց՝ յաղօթան ինդրել, թէ թող մեզ զպարտս մեր . դատակնիք կոչի՝ զոր գրեն թագաւորք զինասակարացն և կնքեալ պահէն, մինչև հատուցեն ըստ յանցմանն : Ըստ որում նմանութեան և մարդկան բնութիւնս յառաջին մարդոցն մինչև 'ի Քրիստոս՝ որպէս գրով և կրնքով պահիր յօր վրէժխնդրութեան ապստամբութեանցն, խորհուրդք և բանք և գործք, որ Քրիստոսիւ խզեալ լինի կնիք դատին : Աերստին արդ զբանէն բունն հարցուք :

« Իսկ 'ի վախճանն աւուրցս այսոցիկ զբովանդակ իսկ » զպարտեաց մերոց խզեալ զդատակնիք, զբո միա՝ « ծինդ ետուր մեզ պարտապան և պարտս » . խզեցեր ասէ զդատակնիքն՝ ոչ բռամբ, այլ իրաւամբք . զի մի վրիպանք արդար դատողութեանդ քոյ լինիցի . այլ կացուցեր մերոց մեղացն պարտական՝ ոչ 'ի հրեշտակաց և ոչ 'ի սրբոց, այլ զբո միածինդ : Գարձեալ զառաւել սէրն յիշելով գոհանայ, թէ զոր միայն էիր ծնեալ՝ զնա մեզ պարտապան ետուր, որ ոչ այլով իւրիք՝ այլ ինքեամբ զպարտս մեր հատոյց . Տէր հատուցանող ընդ իմ՝ եղեալ, ըստ Գաւթի . և պարտք՝ ըստ Եսայեայ . Տէր մատնեաց զնա առ մեզս մեր . և ինքն Տէրն ասէ . Այնպէս սիրեաց Աստուած զաշխարհ՝ մինչև զորդին իւր միածին ետ : Եւ Պօղոս, թէ Յիւր որդին ոչ խնայեաց, այլ վասն մեր ամենեցուն մատնեաց զնա :

« Զբո միածինդ, ասէ, ետուր մեզ պարտապան և

» պարտա, զենու մն և օծեալ, դառն և երկնաւոր հաց,
 » քահանայապետ և պատարագ » : Այ միայն պարտա-
 պան և պարտք զքո միածինդ ասէ ետուր, այլ զենու մն
 և օծեալ, զի փոխանակ օծելոց քահանայապետիցն՝
 զգա ետուր մեզ լինել՝ օծեալ և քահանայապետ, և
 զենու մն և դառն պատարագի, և հաց առաջաւոր.
 քանզի յօրինականսն իմն քահանայապետքն ընդ ա-
 ռաւօտս և ընդ երեկոյս դառինս հանապազորդս մա-
 տուցանէին, և ըստ աւուրց՝ զառաջաւորաց ՚ի սեղանն
 կարգէին. և զժողովրդոցն զիւրաքանչիւրոցն մատու-
 ցանէին զնուէրս. և անասնոցն արեամբ՝ զմարմնոցն ա-
 ւետաւորէին զսրբութիւն : Իսկ քո միածինդ մեզ՝ ա-
 մենայն ինքն լեալ, ոչ զմարմնոյ և եթ մաքրէ զպղծու-
 թիւն, այլ բովանդակ զհոգի և զմարմին մաքրէ, ոչ
 առակաւ և ստուերաւ, այլ ճմարտութեամբ. որպէս
 և ինքն իսկ ասաց. Ի վերայ նոցա ես սուրբ առնեմ
 զանձն իմ, զի եղիցին և նորա սրբեալք ճմարտու-
 թեամբ. և յասելն ճմարտութեամբ՝ յայտ արար թէ
 առաջին սրբիչքն օրինակօք էին և ոչ ճմարտութեամբ :
 Արդ ասացեալ թէ զքո միածինդ ետուր մեզ պար-
 տապան և պարտա, զենու մն և օծեալ, որ զզենու մն զե-
 նոյր, դառն և երկնաւոր հաց, քահանայապետ և պա-
 տարագ, յարէ ՚ի նոյն. « Ասան զի դա է բաշխօղ և
 » նոյն ինքդ բաշխի ՚ի միջի մերում՝ միշտ և անծախա-
 » պէս » : Գայս ամենայն Աօղոս յաճախապէս յեղյեղէ
 թէ Քրիստոս եղև քահանայապետ, և թէ ինքն մա-
 տոյց պատարագ, և իւրով արեամբն եմուտ ՚ի սրբու-
 թիւնսն յաւիտենական, և թէ ունիմք մեք սեղան՝
 ուստի ոչ ունին իշխանութիւն ճաշակել որք զխորա-
 նին պաշտեն զպաշտօն. յայտ սեղանոյ է բաշխիչն
 Քրիստոս, և ինքն է որ բաշխին. զի որպէս ՚ի վերնա-
 տանն յառաքեալսն բաշխեաց և բաշխեցաւ, նոյնպէս
 և յայնմ օրէ մինչև ցայսօր՝ յամենայն եկեղեցիս ա-
 մենայն հաւատացելոց նոյն ինքն բաշխէ և բաշխի և ոչ
 սպառի. վասն այնորիկ ասէ թէ բաշխի ՚ի մեզ անծա-
 խապէս : Ապա և զօրինակն և ս այսպիսի շնորհաց յայտ
 ածեալ ցուցանէ, թէ զիարդ է քահանայապետ և պա-
 տարագ և օծեալ և երկնաւոր հաց, և բաշխիչ և բաշ-
 խումն. այսպէս ասելով.

« Վասն զի եղև հաւաստապէս և առանց ցնորից մարդ » : Այլ ցնորիւք ասէ, այսինքն կարծեօք, այլ ըստուգապէս մարդ եղև :

« Եւ անշիօթ միութեամբ մարմնացաւ 'ի սուրբ և » յաստուածածինն Կուսէն Մարիամայ » : Միացաւ ասէ 'ի մարմինն անշիօթաբար. զի ոչ փոխարկուին կամ 'ի բաց բարձունն արար աստուածային կամ մարդկային բնութեանցն, այլ միացոյց զընութիւնն, ըզնոյն գոյ Աստուած և զնոյն մարդ. որպէս զի բանն Աստուած՝ մարմին¹, որ 'ի կուսէն մարմնացաւ՝ Աստուած, և նոյն ինքն՝ Աստուած և մարդ, և Մարիամն՝ որ ծընաւն զԱստուած Բանն՝ աստուածածինն և Կոյս :

« Ճանապարհորդեցաւ ընդ ամենայն կիրամարդկային » կենցաղոյս առանց մեղաց » : Ճանապարհ՝ զկենցաղս կոչել սովոր են գիրք, ընդ որոյ Քրիստոս ընդ վարան անց ասէ, և ոչ մեղաւ, զբովանդակ զմարմնոյ կրեալ զկիրս. այս է՝ ծնաւ, սնաւ, քաղցեաւ, ծարաւեցաւ, աշխատ եղև, եկեր, արբ, զգեցաւ, հոգաց, տրտմեցաւ, արտասուեաց, և որ այլ ևս 'ի մարմնի բերի՝ յանձն էառ. և ազատ 'ի մեղաց մնալով՝ յաղթօղ մարմնականաց սխալմանցն արար :

« Եւ յաշխարհակեցոյցն և յառիթն փրկութեան » մերոյ եկեալ կամաւ 'ի խաչն » . առիթն պատճառ է, և զխաչելութիւնն՝ կենաց աշխարհի և փրկութեան մարդկան պատճառ Տէրն եցոյց. վասն որոյ և գոհանալով՝ բանն աշխարհակեցոյց և առիթ փրկութեան մերոյ զխաչն կոչէ :

« Առեալ զհացն յամենասուրբ 'ի կենդանարար 'ի » ձեռնն իւր » : Ամենասուրբ արդարև էին ձեռքն աստուածային. և կենդանարար, զի 'ի ստեղծմանն կենդանութիւն յայնմանէ մարդկան տուաւ. և որ 'ի նորոգումն կենաց եղև նորոգումն՝ նովին շնորհեցաւ : Զի նոյն ձեռք է որ զԱզամն գոյացոյց. [Թէ և անմարմին յայնժամ՝ որ այժմ մարմնով. նոյն ամենակար և ամենակեցոյց ձեռք՝ որ զհողն մարդ հոգեւոր և բանական փոխադրեաց, զհացն առնլով՝ մարմին աստուածային փոխարկեաց. անդ զմարդկայինն միացուցեալ

¹ Ա. յ. Թ. Կոր. 7 :

զողի, և ՚ի սա՛ղաստուածայինն միացուցեալ բնութիւն. անդ ասէ փչել զՏողին յերեսն, որ է Տողին սուրբ, ստեղծու ՚ի մարդուն զկենդանական շունչն. և աստ ասէ, Առեալ զՏացն օրհնեաց. և է օրհնելն՝ զՏողին սուրբ տալ ՚ի նա. որ ՚ի Մարիամն առաքեալ զանձառելի սնօրէնութիւնն ՚ի նմա գործեաց, և միացոյց ՚ի Բանն Աստուած զմարմինն՝ որ ՚ի կուսէն, զի ըստ այնմ և զՏացին միութիւն յորդին Աստուծոյ՝ Տրաշագործեացէ:

« Օրհնեաց, ասէ, գոհացաւ » . քահանայապետ մեր եղեալ, և զիւր մարմինն մատուցեալ պատարագ, իբր զմի ՚ի մարդկանէ գոհանայ զԱստուծոյ բարերարութեանցն՝ որ առ ազգս մեր ՚ի սկզբանէ մինչև ցյաւիտեան. և որպէս ՚ի մարդկութենէս՝ զայսպիսի ընծայ տուեալ նմա տրիտուր:

Ապա ասէ. « Ետ իւր ընտրեալ աշակերտացն ասել » լով. Առէք կերայք ՚ի դմանէ ամենեքեան, այս է » մարմին իմ, որ վասն ձեր և բազմաց բաշխի »: Եին և այլ աշակերտք Տեառնն, բայց զլիաւորք երկոտասանքն էին, զորս և ընտրեալս բանն կոչեաց, նոցա նախ զսուրբ խորհուրդն շնորհեաց: Եւ զի ամենայն հաւատացելոց պարգևելոց էր՝ վասն այնորիկ յաւել զվասն բազմաց բաշխումն, ցուցանելով զոր յօրէ յայնմանէ մինչև ՚ի կատարած աշխարհի անսպառութեամբ տալոց էր կերակուր ճշմարիտ հաւատացելոց:

« Ըստ նմին օրինակի և զբաժակն առեալ օրհնեաց, » գոհացաւ, ետ իւրոց ընտրեալ աշակերտացն ասել » լով. Առէք արբէք ՚ի սմանէ ամենեքեան. այս է ա » ըիւն իմ՝ նորոյ ուխտի, որ վասն ձեր և բազմաց հե » ղու ՚ի քառութիւն մեղաց »: Սկիզբն արար Տէրն մեր պատարագիս, և ուսոյց, թէ որպէս պարտ է զսա գոհութեամբ կատարել. զի ոչ միայն զարարութենէն, այլ և զհասարակաց մարդկան խնամոց և զփրկութեան գոհացուք. այլ ընդ հասարակացն և վասն իւրաքանչիւրոց առանձինն բարեաց գտելոց Աստուծոյ՝ սուրբ պատարագաւն երախտահատոյց լիցուք շնորհակալութեամբ. զի ոչ միայն փրկել և կեցուցանել զմեզ եկն, այլ և ամենայն կարգաց և կրօնից Տէրն մեր վարդապետ մեզ լինել: Եւ արդ միտ դիր յիսկըզ-

բանցն. Տնաւ, աղքատ զմայրն իւր ընտրեաց, զի դու մի փախչելի համարեցիս զաղքատութիւնն՝ զոր ամենեցուն թագաւորն ասորժեաց. հալածեալ եղև յեգիպտոս՝ տղայ գոլով, և բազում անգամ յորժամ սքանչելեօքն երախտագործէր՝ հալածեալ լինէր. զի դու մի տաղտկայցես ընդ հալածանն, և մի զայրասցիս՝ թէ և յերախտառուաց ևս նեղիցիս. քանզի ոչ երբէք այնքան բարեգործել կարես՝ որքան նա որ Աստուածն և փրկիչն էր. և դարձեալ՝ ոչ այնչափ ազատ 'ի պարտեաց՝ որչափ նա որ անմեղն ամենայնիւ էր. այլ և ոչ պատուի և մեծարանաց՝ աւելի քան զորդին Աստուծոյ՝ զանձն արժանի մարթասցիս համարել: Զգեցաւ հանդերձ՝ ոչ 'ի պաճուճանս, այլ 'ի ծածկութիւն մարմնոյ. զի դու մի աւելորդացն այլ հարկաւորացն զքեզ տայցես: Արեւիկեցաւ և արբ, որպէս և զգեցաւ, ոչ փափկութեան զինքն տուեալ, այլ չափաւորապէս զպէտոս մարմնոյն հատուցանէր: Եմուտ 'ի հարսանիս, և զինդութեանն պայման եցոյց համեստութեամբն և սքանչելի ընծայատրութեամբն: Յայտարար և զարտասուաց և զսգոյ որքանութիւն, զսիրելին սգալով զՎաղարոս: Նա և ուղեգնացաց ետ օրինակ, թէ որպիսեօք գրաստութեամբ զաշխատութիւնն հանգուցանել պատշաճ է. վասն զի 'ի վերայ իշոյ և ոչ 'ի ձիոյ ոսկէսանձս երևելիս նստաւ: Վարդապետեաց դարձեալ՝ թէ որպէս 'ի փորձութիւնս պարտ իցէ աղօթել, կամ որպիսի հեզութիւն առ փորձողն ցուցանել, և բարիս ընդ չարի փոխատրել, որպէս և ինքն զունկն ծառային բժշկեաց: Եւ արդ՝ որպէս այսորիւք և այլովք ամենեքումք իւր կենցաղականօք և մանաւանդ խոնարհութեամբն ազգի ազգեօք՝ որ մինչև յտից աշակերտացն լուացումն ուսուցանել կամեցաւ, այսպէս և զխորհուրդն ուսոյց, թէ որպէս պարտ է կատարել, օրհնութեամբ և գոհանալով. և զի զինքն մնալ մեզ պարտապան ասորժէ, և ոչ զմեզ իւր, յայն սակս 'ի գոհանալն մեր զԱստուծոյ՝ տայ մեզ փոխադարձեալ 'ի նոյն մեծաւ պատարագան. զի մեռելոց և կենդանեաց հատուցին պարտքն նովաւ, և պարտառուս և պարտապան մեզ նոյն ինքն Աստուած լինիցի: Արդ 'ի տալ զբաժակն ցաշակերտսն ասէ. Այս է

իմ արիւն նորոյ ուխտի, որ վասն ձեր և բազմաց հեղու 'ի Թողութիւն մեղաց. զայն յայտ առնէ որ 'ի խաչին հեղոց էր, և բեւեռէն և կողին խոցէն. և ոչ ասաց միայն արիւն իւր, այլ նոր ուխտ զնա անուանեաց. քանզի հին ուխտն որ ընդ Հրեայսն վասն պարգևական երկրին՝ անասնոյ էր արեամբ. իսկ այս նոր ուխտս՝ իւրով պատուական արեամբն. յաղագս որոյ նախասաց եղև Երեմիայիւ՝ ուխտել ուխտ նոր, տալով զօրէնս իւր 'ի սիրտս և 'ի խորհուրդս մեր, Աստուած մեր լինել, և Ժողովուրդ իւր զմեզ առնել, և այլ ոչ ևս յիշել զմեղս մեր և զանօրէնութիւնս: Իսկ աստ իւր սուրբ բերանովն՝ ոչ այսքան միայն ասաց՝ զուխտէն իւրով արեամբն, այլ զայն ևս յաւել, Թէ ուխտեմ ձեզ ես և Հայր զարքայութիւնն, և զլինելն ինձ ուրախակիցս. զի զուրախանալն ընդ նմին յայտ առնէ յասելն. Ուտիջիբ և Ըմպիջիբ 'ի սեղան իմ՝ յարքայութեան Հօր իմոյ:

« Որ զսոյն միշտ 'ի յիշումն իւր առնել մեզ պատուիրանադրեաց, բարերար և մարդասէր Տէրդ »: Քանզի ասաց կենարարն, Թէ Քանիցս անգամ Թէ ուտիցէք զՏացս և զբաժակս Ըմպիցէք՝ զմահ իմ յիշեալիբ մինչև եկից ես. այս է զոր ասեմքն, Թէ զսոյն զայս խորհուրդ զոր ինքն կատարեաց՝ և մեզ հրամայեաց առնել յիշատակ մահուան իւրոյ. միշտ, այսինքն հանապազ:

« Եւ իջեալ 'ի ստորին վայրս մահու » . ստորին՝ ներքին է վայր. զգերեզմանն կոչէ զայս, յորում աստուածային մարմինն եղաւ՝ զոր առ 'ի Մարիամայն. քանզի ասէ. « Եւ իջեալ 'ի ստորին վայրս մահու՝ իւրով մարմնովն, զոր ընկալաւ 'ի մերմէս յազգակցութեանէ »: Ազգակից զսուրբ Աստուածածինն զՄարիամ անուանէ. և որպէս մարմնովն 'ի գերեզման էջ՝ ըստ այլոց մարմնոց, նոյնպէս և ոգւովն առ այլոց մեռելոց ոգիս չոգաւ, և յարութիւն բազում սրբոց շնորհեաց, և զզօրութիւն մահու ելոյժ: Վասն որոյ յարէ 'ի նոյն. « Եւ զնիգս դժոխոցն աղարտեալ հզօրեղապէս, Ծա » նոյց զինքն հաւաստեաւ Աստուած կենդանեաց և » մեռելոց ». զի որպէս արգելանաւ փակեալ ոգւոյն 'ի մարմինն դարձ, և մարմնոցն յարութիւն: Քանզի ըս-

պառնացաւ մահ՝ Ազամնայ, թէ ճաշակեցէ՛ ՚ի պտղոյն .
 և զի յանցաւ որ պատուիրանին գտաւ՝ ՚ի մահ և ՚ի մեղս
 գրաւեցաւ զաւախօք . և ոչ գտաւ որ ՚ի մարդկանէ որ
 անմեղու թեամբ զմահունն վճարէր զպարտս , եղև որ-
 դի Ազամնայ՝ որդին Աստուծոյ՝ անպարան մեղաց , և
 փոխանակ մեղաւորացս մեռաւ և սրարտաւորացս . ապա
 արկ զիշխանու թիւն ՚ի վերայ մահու , խորտակելով
 զգրունս նորա , և հանելով ՚ի նմանէ զըմբռնեալն :
 Կարէր զայս և առանց իւրն մահու , որպէս զօրեաց առ
 Ղազարն , այլ ոչ կամեցաւ իշխանու թեամբ փրկել
 միայն , այլ և իրաւապէս . որպէս ասաց ոմն ՚ի մարդա-
 րէիցն . թէ Խրաւամբք փրկեացի զերու թիւն նորա և
 ողորմու թեամբ . ողորմու թեամբ՝ զի մարդ եղեալ մե-
 ռաւ վասն մեր . և իրաւամբք՝ զի անմեղին մահն մե-
 ղուցելոցս կենդանու թիւն իրաւացուցէ : Այլ զի ՚ի
 դէմն ած զըմանն ՚ի դրանցն արգելարանէ , զոր խոր-
 տակեալ ասէ , զի ցուցցէ թէ որպէս ՚ի բանախ՝ որ խոր-
 տակին գրունքն և փշրին նիգքն , որպէս ասաց աղար-
 տեալ . և մանաւանդ որ և ՚ի վերայ բռնացեալն կա-
 պի անլոյծ կապանօք , չիք այնուհետեւ արգելախանացն
 առ ՚ի յարտաքս ելանելն խափան . ըստ նմին օրինակի
 և ոչ մեր յարու թեանն լինիցի , Քրիստոսի զմահ լու-
 ծանելով : Եւ յայտ՝ ամենայնէ ծանուցաւ հաւաս-
 տեաւ , այսինքն ստուգու թեամբ , թէ որ մեռանն՝ Աս-
 տուած է կենդանեաց և մեռելոց . որպէս և ասէ ա-
 ռաքեալ . Քրիստոս մեռաւ և եկեաց , զի մեռելոց և
 կենդանեաց տիրեացէ :

« Եւ արդ մեր , Տէր , ըստ դորին հրամանատուութե
 » յառաջ բերեալ զայս խորհուրդ փրկական մարմնոց
 » և արեան միածնիդ քոյ » . վասն զի հրամայեաց ասէ
 դա՛ զոր ինքն արար զնոյն և մեղ առնել . այն է զոր ա-
 սեմբ՝ թէ ըստ դորին հրամանատուութեան յառաջ
 բերեմք . յառաջ բերելն՝ դնելն է ՚ի սեղանն զհացն
 և զբաժակն , որ խորհուրդ է մարմնոց և արեան որ-
 դւոյն Աստուծոյ . այս է խորհուրդն՝ զի ոչ ըստ տե-
 սանելոյն այլ իմանալոյն է հաւատալն . զի տեսանի
 հաց և գինի , և իմանի մարմին և արիւն որդւոյն Աս-
 տուծոյ . և փրկական կոչի , վասն զի փրկեցաք նովաւ
 և փրկիմք , ՚ի կեալ և ՚ի մեռանել :

« Յիշեմք զդորին որ վասն մեր՝ զփրկութիւնսդ ործ » զչարչարանն » : Արդ յասելն՝ թէ յիշեմք որ վասն մեր չարչարեցաւ դա, զմտաւ ածցուք՝ զի կապեցաւ որդին Աստուծոյ վասն ՚ի կապանաց մեղաց զմեզ արձակելոյ . դատապարտեցաւ ՚ի պղծոյ, զի զմեզ անդատապարտս արասցէ ՚ի դատելն զերկիր . թուք ընկալաւ յաստուածային դէմնն և ասպտակ ՚ի ծնօտնն, զի նորոգեցէ զպատկերնն իւր զապականեալս ՚ի մէնջ . կռուիս յանարատ ՚ի գլուխն ընկալաւ ծածկութիւն, զի բարձցէ յողոց մերոց զառաջասանն խաւարի, և զազգի ազգի չարչարանս աստից . կատակեցաւ ՚ի զինուորացն ծիրանեաւ, փշեայ սպակաւն, եղեղամբն, ընդ խաղ երկրպագութեամբն, զի զմեզ թագաւորեցուցէ ճշմարտապէս և աստուածացուցէ, չորհեացէ մեզ հանդերձ փառաց, թագ արքայութեան, դաւազան զօրութեան . անարգեցաւ ՚ի Հերովդէէ, մարա կեցաւ ՚ի Պիղատոսէ, զի պատուականս զմեզ արասցէ, և զանցաւորութիւն կենացն յախտենականաց մեզ պատրաստեցէ :

« Զկենդանարար խաչելութիւնն » : Վասն զի մեռեալ էսք ՚ի մեղս, մեռաւ ՚ի խաչին և կենդանացոյց զմեռելութիւնս մեր . վասն որոյ և կենդանարար կուշեմք զելուսն նորա ՚ի խաչն : « Զերեքօրեայ զանապա » կան զթաղումն » . զի ըստ մարգարէին՝ ոչ թողաւ ոգի նորա ՚ի դժոխս և ոչ մարմինն նորա ետես զապականութիւն, այլ և զմեր հոգիս եհանն ՚ի դժոխոց, և զմարմինս փրկեաց յապականութեանէ : « Գերանելի ըզ » յարութիւնն » . երանելի ասի ՚ի գրոց ամենայն բարեաւ բովանդակեալն . որ է երանելի ամենայնիւ, որպէս նոյն ինքն Աստուած, որ ոչ միայն երանելի է այլ և ամենայն երանութեանց տուօղ . զի մարդ և մարկն գորով՝ Աստուած ճշմարտապէս ցուցաւ յարութեամբն : « Գաստուածապէս համբարձումն » . զի զհօղեղէն բընութիւնս յաստուածական ակթոռն վերացոյց, և ըզմեզ ընդ իւր յարոյց և նստոյց յերկնաւորան :

« Զահաւոր և զփառաւորեալ զմիւսանդամ դա » լուսան » : Ահաւոր է արգարե և ահագին և փառաւորեալ և սոսկալի դալուսան այն . զի փառօք Հօր դայցէ և ամենայն հրեշտակօք, և ՚ի դատաստան ժողո

վեսցէ զամենայն բնութիւնս մարդկան. և հատուցէ ըստ իւրաքանչիւր գործոց, փառս անպատումս արդարոյն շնորհելով մշտնջենաւորապէս, և խոշտանգանս դառննս յաւիտենականս՝ մեղաւորացն:

Արդ ասեմք թէ յիշեմք զայս ամենայն և գոհանամք. նուէր այսպիսի և ընծայ բարեաց փոխադարձեալ զպատարագս սուրբ. և սովաւ աղաչեմք ապրիլ ՚ի հանդերձեալ դատաստանացն: Վասն որոյ և համաձայնեն ատջի կացեալքն, թէ « Գամենայնի գո » վեմք զբեզ » . այսինքն թէ ընդ ամենայնի գովեմք » զբեզ: « Օրհնեմք զբեզ, գոհանամք զքէն, աղաչեմք » զբեզ, Տէր Աստուած մեր »: Զայս բանս զոր երգով ասէ ժողովուրդն՝ կրկնէ քահանայն, և ցուցանէ զմիտնս, այսպէս ասելով.

« Զբեզ արդարեւ Տէր Աստուած մեր գովեմք, և ըզ » քէն գոհանամք, որ զօրհանապազ զանց արարեր ըզ » մերովք չարագործութեամբք »: Գովեմք, ասէ, զբոքացր և զանոխակալ և զբազմաղեղ և զբազմագութներողութիւնդ, և գոհանամք զառատապարգև բարերարութեանցդ քոյ. զի մեք հանապազ յանցանեմք խորհրդովք, բանիւք և գործովք, և դու ոչ հայելով յայն՝ վրէժս հատուցանես, այլ զանց առնես, որպէս թէ ոչ տեսանելով՝ այնպէս ներես. և ոչ միայն զյանցանօքն և զչար գործովքն զանց առնես, այլ և ինամս և ողորմութիւնս ցուցանես. և ոչ ՚ի մարմին միայն այլ և յոգի. ոչ փոքումբք՝ այլ և մեծամեծօք. զոր և ցուցանէ յաջորդաւս.

« Որ այսպիսի ահաւոր և անպատում խորհրդոյս » կարգեցեր սպասաւորս » . անպատում ասի սուրբ խորհուրդն, վասն զի բան չկարէ որպէս էն յայանել. և ահաւոր է՝ ոչ միայն մարդկան այլ և հրեշտակաց:

« Ոչ յաղաղս մերոց ինչ բարեգործութեանց՝ յո » րոց յոյժ թափուր միշտ և ունայն գտանիմք հանա » պազ, այլ ՚ի քո բազմաղեղ ներողութիւնդ ցանկ ա » պաւինեալ՝ համարձակիմք մերձենալ ՚ի սպասաւոր » րութիւն մարմնոյ և արեան միածնի քոյ »: Եւ վասն զի ահաւոր է՝ և մեք սպասաւորել համարձակիմք¹,

ու զի բարիս ինչ գործեցաք՝ վատահանամք, այլ ՚ի բազում և ՚ի լցեալ և ՚ի զեղեալ բարերարութիւնդ ցանկ ապաւինեալ. այսինքն հանապազ համարձակիմք մեր ձենալ ՚ի սպասաւորութիւն մարմնոյ և արեան միածնիդ քոյ, Եւ ընդէր հանապազ ՚ի սպասաւորութիւն խորհրդոյն ասէ. վասն զի կատարել զխորհուրդն չէ մեր, այլ որպէս Յովհանն երանելին ասէ, մեք սպասաւորաց աստիճան ունիմք. և սրբէ և վերստին կազմենա. զՔրիստոսէ ասէ. քանզի մեք հաննեմք ՚ի սեղանն և ՚ի սպասու կամք, գոհանալով զբարերարութեանցն Ստուծոյ. իսկ միացուցանել ընդ ինքեան զհայն և կենսատու առնել՝ Քրիստոսի է գործ:

Խաղաղութիւն ամենեցուն. Ստուծոյ երկրպագեսցուք¹:

Ապս առ. քանսնայն:

« Երկիր պագանեմք և աղաչեմք և խնդրեմք ՚ի քէն, « Տէր, առաքեա ՚ի մեզ և յառաջի եղեալ յընծայս » յայս՝ զմշտնջենաւորակից քո և զէակից սուրբ Հոգիդ »: Երկիր պագանեմք և աղաչեմք և խնդրեմք ՚ի քէն, Տէր. վասն էր ասէ՝ ՚ի քէն, այսինքն թէ՛ ՚ի քէն խնդրեմք երկրպագութեամբ՝ և աղաչեմք, որ արարչդ ես և հայր, որ յաւիտեանցն մարդասէր և բա-

¹ Յաւելուն նոր 00:

Ժողովուրդն. Եւ ընդ հոգւոյդ քում:

Սուրբապն. Աստուծոյ երկրպագեցուք:

Ժողովուրդն. Առաջի քո, Տէր: Քանսնայն խանարհեալ երկրպագէ սէղանոյն և ասէ զազնս:

Պարտ է գիտել, զի ամենայն բանք ազօթիցս որ մինչև ցայս պատմեցաւ ՚ի քահանայէն, այնպիսի է, զոր օրինակ եթէ յիշանաց ոք յազպս յանցանաց իրիք բարկանայ ծառայի իւրոյ, և ոմն ՚ի սիրելեաց իշխանին կամիցի ՚ի հաշտութիւն ամեւ զնա ծառայ-

ին, նախ աղերսէ՝ զի հաշտեցի, և զկաշտան ընդունիցի՝ զոր ետ ծառայն. և իբրև զայն առնու՝ գիտէ այնուհետև զի հաշտեալ է այժմ, նախ գոհանայ զնմանէ, և ապա համարձակի զայլ ևս խնդրուածն խնդրել ՚ի նմանէ: Նոյնպէս և այժմ միջնորդաբար քահանայս պատմեաց նախ զամենայն անօրէնութիւն Քրիստոսի, որպէս այսօր այն ամենայն կատարեցաւ, և ետ զընծայսն ՚ի Հայր. իբրև սու և հաճեցաւ Հայրն, զնմանէ գոհացաւ. իսկ այժմ համարձակի այլ իմն խնդրս առնուլ ՚ի նմանէ: Եւ զինչ իցէ խնդիրն. այս է:

րերար և գլխած մարդկութեանս եղեր, որ ոչ միայն զարարածս՝ ՚ի պէտս մեր հաստատեցեր, այլ և զքո մի և սիրելի որդիդ՝ Էտուր մեզ փրկանք և փոխանակ. և զնոյն ինքնդ ՚ի սեղան դնես և կերակրես զմեզ դովիմք. վասն որոյ ապաւինեալ յանբաւ քո բարերարութիւնդ՝ զՀոգիդ սուրբ առաքել խնդրեմք՝ ՚ի մեզ և ՚ի պատարագս, զի և զմեզ Հոգիդ սուրբ սրբեացէ:

« Արոյ զհացս օրհնեալ՝ մարմին ստուգապէս արաս. »
 « ցէ Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի. և »
 « զբաժակս օրհնեալ՝ արիւն ստուգապէս արացէ »
 « Տեառն մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի »¹: Զի մարմնացաւ փրկչին՝ ՚ի Մարիամայ կուսէն. Հոգին սուրբ առաքեալ ՚ի Հօրէ՝ առ մարմին ՚ի յարգանդէն Մարիամայ, և խառնեաց և միացոյց ՚ի Բանն Աստուած, որ և մի որդի և Աստուած ծնեալ ՚ի նմանէ յայտնեցաւ. զնոյն և յեկեղեցւոջ և ՚ի սուրբ սեղանն գործէ Հոգին սուրբ. առեալ զհացն միացուցանէ յորդին Աստուծոյ, նոյնպէս և զբաժակն, և լինի մարմին և արիւն Քրիստոսի ճմարտապէս: Զսոյն զայս հայցեմք և հաւատամք լինել, զի անսուտ է բանն Քրիստոսի. որ ասաց մինչև ՚ի գալուստն իւր առնել յիւր յիշատակ զայս սկզբնաւորեալս յիւրմէ: Այլ զի ասեմք զՀոգին սուրբ մշտնջենաւորակից և էակից, խոստովանիմք միշտ առ Հօր և ընդ Հօր: Արպէս Հայր՝ էր և է և միշտ է, և չիք ժամանակ զի չէր, նոյնպէս և Հոգին սուրբ միշտ ընդ Հօր և ընդ Արդոյ էր և է մշտնջենաւոր և էակ. որ և զայսպիսի մեծամեծս հրաշագործէ. զլոկ հացն և զգինին՝ յանապականութիւն մարմնոյ և արեան որդւոյն Աստուծոյ փոփոխելով:

« Արպէս զի եղիցի սա մերձեցելոցս՝ յանդատապար- »
 « տութիւն, ՚ի քառութիւն և ՚ի թողութիւն մեղաց »:
 Հաւատով հայցեալ զէջս Հոգւոյն սրբոյ ՚ի սուրբ պատարագն, ըստ տէրունեան բանին՝ կենդանարար մարմին և արիւն խոստովանիմք, և աներկբայ սրտիւք սկը-

¹ Վասն կոյման Հոգւոյն սրբոյ ՚ի փոխարկութեան նիւթոյ խորհրդոյ պատարագին, և առ այս վարդապետութեան Ս. Հարց և մերոցս ոմանց, արարեալ է մեր

Ծանօթութիւնս ՚ի տպագրութեան պատարագամեկնչի Ներս. Լամբրոնացւոյ (յէջ 391). անդրհրաւիրեմք զենդրոզս լուծման:

սանիւմք՝ ՚ի խնդրուածս. զորդին Աստուծոյ ՚ի վերայ սրբոյ սեղանոյն՝ աներկբայ և աներկեան մտօք գիտալցեալ, զմեռելու թիւնն իւր՝ որ վասն մեր՝ ականատես մեզ առնելով. քանզի այսուհետև այն մարմինն լինի՝ որ ՚ի խաչին և ՚ի գերեզմանին: Որով և զկենդանեաց և զմեռելոց հայցեմք զփրկու թիւն. նախ առաջին զայս խնդրելով, զի անդատապարտ մնայցեմք սպասաւորելով ահաւորացն. և զի ՚ի թողու թիւն մեղաց լիցի մեզ մերձեցումն ՚ի նա. վասն այնր ասէ, թէ մերձեցելոցս. զի անարժանիցն և կալն մերձ և հաղորդիլն՝ դատաստան է. և յաղագս այնորիկ արտաքս ելանեն անպատրաստքն, զի մի դատապարտեսցին՝ աղտեղի հոգւով յաստուածայինն մտանելով յաւագաստ: Եւ քանզի անբիծ ոչ որ դատանի՝ աղաչեմք զի թողցին յանցանքն մեր՝ գիտու թեան և անգիտու թեան, Քրիստոսի պատարագելովն: Զի որք խիղճ՝ զանձանց գիտեն, և ոչ էին խոստովանու թեամբ և ապաշխարու թեամբ սրբեալ՝ զնոսա առաջին քարոզն տրոհեաց. խսկ որ չար խղճիւ ոչ էին և կամ՝ ապաշխարեալ ըստ գրոց, և ՚ի ներքս մնացին, և նոքա յահին և ՚ի դողման պարտին լինել. վասն զի հանապաղ ընդ սխալանօք ըմբռնիմք, խորհրդովք, բանիւք, գործովք, կամաւ և ակամայ, գիտու թեամբ և անգիտու թեամբ. և յաղագս այսորիկ պաղատանս հառաչանօք և ջերմեռանդն արտասուօք մատուցանելի է, զի մաքրեսցին յամենայնէ՝ և սուրբք ՚ի մաքուրն մերձեսցին՝:

«Սովաւ շնորհեա զսէր, զհաստատու թիւն և զըղձալի
» զխաղաղու թիւն եկեղեցւոյ քում սրբոյ»: Սովաւն՝
զպատարագէն ասէ. շնորհել ասէ և ոչ՝ տալ. զի մի

1 Յաւելուն նոր 00.

«Եւ համբուրե քահանայն զսե-
» զանն. և այնուհետև զձեռն հա-
»ւասար նուիրանացն խոնարհե-
»ցուցանէ, և զասն ՚ի նոյն ա-
»ռեալ, ասէ ամուռնչ զաղօթմն:
» Եւ յայմ հեռէ երևելի նուի-
»րօքն աղերսէ զձայրն. քանզի
» էջ Նովին սուրբ ՚ի վերայ նուի-
»րացն, և մեռեալ նիւթն կենդա-
» նարար (եղև), և անշունչն շնչա-

»ցու, օրինակն ճշմարտութեամբ
» եղև, նշանակն սուուգապետմար
» մին և արիւն Քրիստոսի կատա-
» րեցաւ. վասն որոյ այժմ իբրև
» զԱստուած հայեցողութեամբ
» հայցէ, աւելով»: Ըստ մտաց բա-
» նից Ներ. Լամբրոնացւոյ են աստ-
» ցուածքք. տես ՚ի պատարագս
» մեկնչի նորուն, էջ 397, և զձա-
» նօթու թիւնն նախանշանակեալ:

որպէս թէ հատուցումն ընդ բարւոյ իրիք հատուցանել ասիցեմք, այլ բարերարութեան պարգև ճրի: Սէր հայցեմք լինել եկեղեցւոյ, այսինքն հաւատացեալ ժողովրդոց՝ առ Աստուած և առ միմեանս, և հաստատութիւն՝ ՚ի հաւատս և ՚ի բարի գործս, և խաղաղութիւն յարտաքին թշնամեաց, և անասանելի մնալ յամբարշտաց և ՚ի հերձուածողաց. և փափաքելի և ցանկալի խաղաղութիւն ամենայնիւ ունել, զոր և ըղձալի ասաց: Յարէ՛ ՚ի նոյն՝ վասն ամենեցունց հայցել առանձնակ ըստ կարգի, այսպէս ասելով:

« Եւ ամենայն ուղղափառ եպիսկոպոսաց », թէ որք ուղիղ են հաւատով: « Քահանայից, թագաւորաց, իշխանաց, ժողովրդոց, ճանապարհորդեաց և որք ՚ի » պատերազմունս բարբարոսաց ». ամենեցուն՝ Քրիստոսի պատարագաւն ողորմութիւն հայցելով: Վտանգաւորք են՝ որք յինչ և իցէ նեղութիւնս, և ՚ի պատերազմունս բարբարոսաց են, որք ընդ այլազգիս և ընդ այլ անհաւատս մարտ եղեալ կուռին, պարսպել յանդորրութեան զեկեղեցի Քրիստոսի:

« Սովաւ և օգոց շնորհեա բարեխառնութիւն, և » պտղոց առատութիւն, և ախտացեաց ՚ի պէսպէս » ցաւոյ՝ փութապէս առողջութիւն »: Քարեխառն օգք այն են՝ որ ոչ մնասեն բուսոց և սնկոց, այլ բարիք սնուցանեն, և պտղաբերս առնեն: Ախտացեաց ՚ի պէսպէս ցաւս, ասէ զհիւանդացեալս յայլ և այլ գունակ ցաւոց, փութով առողջութիւն գտանել հայցելով, թէ մարմնով և թէ հոգւով, թէ մտօք վտանգեալ սք իցէ:

« Սովաւ հանգո զամենեսեան զյառաջագոյն ՚ի » Քրիստոս զննջեցեալն ». թէ որ յԱզամայ հետէ հաւատով ննջեցեալք են ՚ի Քրիստոս, վասն զի ոչ զկնի գալստեանն միայն՝ այլ և յառաջ քան զգալուստն Քրիստոսի հաւատացեալքն յԱստուած՝ ՚ի Քրիստոս ննջեցին¹. զինս էր ՚ի սկզբանէ առ Աստուած, և Աստուած էր. սուրբքն նախածանօթք իսկ

¹ Կեղեցիկ և խորասես վարդաբարացելոյն հոգիս՝ Քրիստոս զպակտութիւն. ընդ որում սար վերածեաց ընդ իւր ՚ի փառս և զարանել ևս էր, թէ զամենայն բանականս:

նորա էին. որպէս և ասէ իսկ երանելին Վրիդոր աստուածաբան՝ վասն կատարելոցն, իսկ անկատարքն՝ Աստուած դաւանելով զոր ՚ի մարգարէիցն և յարդարոցն քարոզիւր, սուրբ Արրորդու թեանն զերկրպագութիւնն մատուցանէին, թէ և առանձնաւորութեանցն անճանօթ հանդիպէին. վասն որոյ և նորա իսկ ՚ի Վրիստոս ննջեցեալք ասին: Յաղագս որոյ ասելով, թէ հանգո զննջեցեալն ՚ի Վրիստոս, ոչ միայն զորս ՚ի նորումն թուէ՝ այլ ասէ զսուրբ հարսն՝ որք յԱդամայ մինչև ցԱբրահամ, և որք ՚ի նմանէ:

« Զմարգարէս, զառաքեալս, զվկայեալս, զեպիսկոսպոսանս, զերիցունս, զսարկաւազունս, և զընառուխտ եկեղեցւոյ բում սրբոյ »: Այս է, կէս սարկաւազքն, դպիրքն, գրակարդացքն, սաղմոսողքն. բնաւ ասելն զբովանդակն ցուցանէ՝ որ ՚ի կարգի եկեղեցւոյ, ուխտ ասելով եկեղեցւոյ. զի ամենեքին նուիրեալ են ՚ի սպասաւորութիւն և ՚ի կարգաւորութիւն եկեղեցւոյ սրբոյ:

« Եւ յաշխարհական կարգէ զարս և զկանայս հաւառտացեալս ՚ի բեզ »: Աստանօր զհամօրէն զաշխարհականաց հաւատացելոց՝ որք ՚ի հնումն և որք ՚ի նորումն հաւատով վախճանեցան՝ յիշատակէ. զի որպէս զսրբբոցն զաղօթս և զըարեխօսութիւն մեզ կոչեմք յօդնականութիւն, նոյնպէս և մեք պարտիմք առաջնոց ննջեցելոցն օգնել աղօթիւք, մանաւանդ սուրբ պատարագան, որ յոյս և կենդանութիւն և փրկութիւն է ննջեցելոց: Զի զմեր ննջեցեալն և զսիրելիսն և զծանօթան մեր՝ յանուանէ յիշելունիմք, թէ բերանով և թէ մտօք. իսկ զայլն՝ հայցեմք յիշել Աստուծոյ՝ որ զամենայն գիտէ, և կարգ ըստ կարգի յիշելով ըզսուրբան, և ընդ նոսա զամենայն հաւատացեալս ՚ի մի մեանս յարելով՝ իբրև զմի մարմին Վրիստոսի՝ հասարակաց գլխովն Վրիստոսի պատարագան, յիշատակելով առաջի Աստուծոյ Հօր, յայս զբանն աւարտեմք.

« Ընդ որս և մեզ այց արասցես, բարերար և մարդասէր Տէր »: Թէ ընդ նոսա ամենեպիսն զորս յիշատակեցաքն՝ և մեզ այցելութիւն արասցես. այսինքն թէ ինդիր արա, և խնամածու ընդ քոյսն և մեզ լիցիս: Զոյն զայս զոր յիշատակէ քահանայն՝ սարկաւագն

դարձեալ յիշատակէ բարձր ձայնիւ, ուրոյն ուրոյն տունս զատուցեալ. և ըստ իւրաքանչիւր տան՝ ժողովուրդն որ ՚ի խորհրդին՝ ասէն ձայնիւ. « Յիշեա Տէր » և ողորմեա » : Ար բուն քարոզն է բազում տունս ունի. նախ վասն Աստուածածնին, և ապա ուրոյն ուրոյն սրբոցն ըստ կարգի, նախահարցն, մարգարէիցն, առաքելոցն, Եպիսկոպոսաց, մարտիրոսաց, քահանայից, սարկաւազաց, կանանց ընտրելոց, կանանց մարտիրոսաց, Թագաւորաց սրբոց, իշխանաց սրբոց, վարդապետաց սրբոց, հարց առաքիներաց և մարտիրոսաց, առաջնորդաց, և ամենայն ճիշտաւորաց, և որ այլ ինչ օրինակէ, և զհամօրէն կարգակիցսն ՚ի նոյն յարել. զորս ՚ի տօնս զատկաց ասէն՝ որք բարեկարգութեան հոգ տանին : Իսկ զոր համառօտիւք հարկ է ասել ՚ի ժամ սուրբ պատարագին՝ է այս ¹ :

1 Աստանօր նոր օրինակք ունին և զլեազայգ, որ յայտնաւէս ճանաչի ոչ լինել Սոսրովօ. քանզի սա այլ աղգ մեկնէ ՚ի բնագրիդ զիշատակութիւն Սրբոցն. « Իսկ թէ ասիցէ որ, թէ զխորդ և զարդարան յիշատակէ աստ ՚ի բրբե զկարօսս, որոյ և մէք իսկ ասին ունիմք բարեխօսութեան նոցին, այսպէս իմասցիս. քանզի թէ պէտ փառաւորեցան նոքա և հանգեան, սակայն ոչ բնաւ ՚ի լրումն հասին. այլ օր ըստ օրէ քաղցնուն և գառաւելութիւն ինդրեն. վասն զի անմարմին փառացն յորս նոքա հասին՝ չէ հնար թէ կատարումն լիցի, քանզի իմաստութիւն հոգևոր և գիտութիւն աստուածային : Արդ է թէ այսմ երկրաւոր գիտութեանս չէ հնար թէ լրումն լինիցի, որչափ նա առաւել այնմ՝ որ իմանալին քէ և աստուածային. այլ հանապաղ օր ըստ օրէ փառաց ՚ի փառս վերանան. որպէս և հրեշտակք, զի յամենայն աւուր նոր գիտութիւն և իմաստք աւնուան յԱստուծոյ, որպէս և սուրբքն.

» վասն այնորիկ նախ նոցա հայցէ
 » Քրիստոսիւ զողորմութիւն, և
 » ապա զայլն յիշէ մի ըստ միոջէ :
 » Բայց աես գօւ, սով իմաստուն այր
 » և խոհեմ, ՚ի կարգս և ՚ի խորհուրդս
 » հուրդս աղօթիցդ զոր մատուցանես,
 » թէ որպէս նախ զկենդանին յիշատակես
 » և ապա զնրն. զկեցեալն. և այսու իմա հաւատարմութիւն
 » և նախ կենդանեաց է փրկութիւն՝ աստուածային զեմուսնս
 » այս, և ապա մեռելոց և ունայն են բանք
 » այնոցիկ, որք կարծեն
 » աղայական մտօք, թէ ոչ է պարտ
 » զկենդանիս ոք յիշատակել
 » ՚ի պատարագին : Մի թէ թագաւորք
 » և իշխանք, և պիսկոպոսք
 » և քահանայք, ճանապարհորդք
 » և նաւորդք, հիւանդք, և այն
 » ամենայն, ոչ իցեն կենդանի :
 » Արդ կամիս
 » ուսանել զճշտմարտութիւն
 » աստուածային զոր մատուցանես՝
 » ոչ է հնար թէ միում միայն
 » աւնեն զնա որպէս և կարծեն,
 » այլ և ամենայն աշխարհի,
 » որպէս և բանք աղօթիցս յայտ
 » աւնէ : Բայց է թէ հաւատով
 » որ տացէ ՚ի ձեան քո ողոր-

« Աստուածածնին կուսին Մարիամու, Յովհաննու
 » Մկրտչին, սրբոյն Ստեփանոսի, յիշատակ եղիցի :
 » Առաքելոյ սրբոյ, մարգարէից, մարտիրոսաց, Պետրո
 » սի Պօղոսի, և ամենայն սրբոյն, յիշատակ եղիցի :
 » Հայրապետաց սրբոյ, երանելոյն սրբոյն Վրիգորի և
 » ամենայն սուրբ և ուղղափառ եպիսկոպոսաց և քա-
 » ճանայից, և բոլոր ուխտի եկեղեցւոյ յիշատակ եղի-
 » ցի : Եղիցի յիշատակ արանց և կանանց հաւատով 'ի
 » Քրիստոս ննջեցելոցն » : Այլ թէ որպիսի մտօք յիշա-
 տակքս այս են՝ ըստ իմում տկար հասողութեանս ջա-
 նացայց ցուցանել : Բազում և ազգի ազգի երախտեացն
 Աստուծոյ, առաք յԱստուծոյ Հնորհ՝ փոխադարձել
 նմա զսուրբ պատարագին Քրիստոսի ընծայումն . ու
 ըով և զամենայն զարարեալ բարերարութիւնան Աս-
 տուծոյ յիշելով՝ վասն ամենայնի գոհացողք լինիմք :
 Եւ 'ի վերայ ամենայնի վասն ընտրելոցն 'ի նմանէ գու-

» մութիւն զնչ և իցէ, և յանձն
 » առնէ քեզ՝ յիշատակել քեզ
 » զինքն կամ դայլս, զկենդանի որ
 » կամ զմեռեալ 'ի պատարագնախ
 » տես և քննեա զցործս նորա, թէ
 » է՞ յայնպիսեաց զի արժան իցէ յի-
 » շատակել առաջի ահաւոր խոր
 » Տրբորոյն . մի գուցէ անառակ որ
 » իցէ և պոռնիկ, շնացող և արքե-
 » ցող, զբից և անօրէն : Արդ ե-
 » թէ յայսպիսի ոմանց առջես ինչ
 » և պատարագեսցես զՔրիստոս,
 » կցորդ եղեր չարեաց նոցա, և
 » վրիպեալ գտանիս ոչ միայն 'ի
 » ինչրուածոցն՝ այլ 'ի քահանայա-
 » կան կարգէդ : Ապա եթէ այր եր-
 » կիւղած և աստուածասպաշտ իցէ
 » և առջէ ողորմութիւն 'ի ձեռս
 » քո հաւատով՝ յիշատակել զնա
 » 'ի պատարագն զոր մատուցա-
 » նես . արդ թէպէտ և գու վասն
 » ամենայն աշխարհի մատուցանես
 » զպատարագն, սակայն նա որ ետ
 » ողորմութիւն՝ առջէ ըստ յու-
 » սոյն իւրոյ զփոխարեւն, ոչ միայն
 » յայն պատարագէ զոր դու մա-
 » տուցեր, այլ և յամենայն ընդ բո-
 » լոր աշխարհս յամենայն եկեղե-
 » ցիս ուղղափառաց (ուր) պատա-

» րագի Քրիստոս, յայս կեանս ըզ-
 » հարիւրապատիկն, և յաշխարհին
 » որ գալոցն է զկեանս յաւիտե-
 » նական ժառանգեսցէ . զի մի է
 » Տէրն և մի է խորհուրդ մտրմնոյ
 » և արեան նորա, որ ընդ ամե-
 » նայն տիեզերս կատարի : Եղն
 » պէս և թէ վասն մեռելոց պա-
 » տարագես, ընտրես և տես, թէ
 » բարի գործովք էլին յաշխարհէ,
 » և կամ թէ մեղան և զարձեալ
 » զզջացան, և խոստովանութեամբ
 » և ապաշխարութեամբ հաճոցա-
 » ցան, և ողորմութեամբ և ար-
 » տասուօք արժանի եղեն . իսկ որք
 » ոչ այնպէս, այլ յանղջութիւն
 » և յանղգուշութեան եզիտ զնո-
 » սա, և ոչ յետին պահու զզման
 » արժանի եղեն, զայնոսիկ ոչ է ար-
 » ժան յիշել պատարագաւ : Այլ
 » և անձին քու՛մ առաւել պատ-
 » քրասա լեր, յամենայնի սուրբ և
 » մտքուր լինել յամենայն արա-
 » մոյ մեղաց, և մանաւանդ յա-
 » գահութեան, 'ի փառասիրութե-
 » նէ ախտից . զի ահա և քրիստո-
 » սավաճառ լինիցիս, որ չար է
 » քան զՅուդային » :

Հանամբ սուրբ խորհրդովն. վասն զի ամենեքեան մի
 եմք ՚ի Վրիստոս, և ժառանգորութիւն եզբարցն՝ մեզ է
 ժառք. զեւծ նուէրն յիշատակ գոհութեան նոցա առ-
 նեմք, որ այսպիսի լաւս և պիտանիս զնոսա արար, և
 յաղթօղս առ ամենայն մարտս բանաարկուին: Եւ ոչ
 միայն վասն սրբոցն գոհանամք, այլ և վասն ամենայն
 յԱստուած հաւատացելոց արժանացելոցն. քանզի որ-
 պէս ասայն Սողոմոն, [Ժէ ճանաչելն զԱստուած բռ-
 վանդակ արգարութիւն է. և լինել նորա ժողովուրդ
 և սուրբ աւազանին ծնունդ, և սուրբ հաղորդութեանն
 ընդունօղ, և սուրբ անուամբն Վրիստոսի զհրաժարումն
 առնուլ՝ պարզեւ մեծ է: Եւ յայտոյիկ ամենեցուն և
 տոյսպիսեաց պարզեւառուայն գոհութիւն՝ աւարտի
 սրբով պատարագաւն: Արով ոչ միայն գոհացողութիւն
 նովաւ Աստուծոյ մատուցանեմք ըստ իւրաքանչիւրոցն՝
 այլ և մաշթանա, յիշելով զսրբոցն զնահատակութիւնս
 և զառաքինի վարս. գոհանամք սուրբ խորհրդովն, և
 ազաչեմք զՎրիստոսի մահն՝ որ վասն մեր, և զսրբոցն
 զձգնութիւնս բարեխօս առ երկնաւոր Հայրն ունե-
 լով՝ յազազս ամենայն հաւատացելոց, կենդանեաց և
 ննջեցելոց. քանզի որպէս մեր բերկրեալք ընդ սուրբան՝
 Աստուծոյ ընծայս և գոհութիւնս մատուցանեմք՝ մեզ
 զնոցայն համարեալ պսակումն՝, նոյնպէս և նորա որ-
 պէս իւրեանց անդամոց խնամակալաբ լինին բարեխօ-
 սութեամբ առ Տէր, մանաւանդ ՚ի ժամ ստակալի պա-
 տարագին: Եւ մեր գոհանալով նոջօք ըստ իւրաքան-
 չիւր ամնց ասեմք, Յիշեա Տէր և ողորմեա. այսինքն
 [Ժէ յիշեա զոր սրբոցն առ քեզ սէր և վաստակ և ո-
 զորմեա մեզ, զի մեր նորա, և ՚ի մէնջ են. և միոյ ե-
 կեղեցւոյ արեւնեքին մեր, և միոյ Վրիստոսի որ գլուխն
 է մեր՝ բողբոքեան մարմին և անդամք եմք. վասն որոյ
 և յիշատակօք սրբոցն դարձեալ սկիզբն առնեմք մաղ-
 թեւ ողորմութիւն ՚ի ձեռն սուրբ պատարագին, կարգ-
 ըստ կարգէ. այսպէս ասելով.

« Յիշեա, Տէր, և ողորմեա, և օրհնեա զսուրբ Արիսն՝
 » զկաթողիկէ առաքելական եկեղեցի քո, զոր փրկե-
 » յեր պատուական արեամբ միաճնի քոյ և ազատե-

1 Յօրինական՝ գովասանք:

» ցեր, և տուր սմա զանշարժ զքո զխաղաղութիւնդ » :
 Մինն մայր է՝ ՚ի մեր լեզուս. և թէ զԼըրուսաղէմի եկե-
 ղեցւոյն է մաղթանքս վասն սուրբ տեղեացն Երուսա-
 ղէմի՝ պատշաճ է. զի նախ զնա դնելի է՝ և ապա զա-
 մենայն տիեղերական եկեղեցիս. և թէ զամենայն ե-
 կեղեցի՝ մայր Մինն կոչէ, և այս չէ հեռի ՚ի գիտաւո-
 բութենէն. զի սուրբ եկեղեցի ծնանի սուրբ առաքա-
 նաւն զմեզ, և սնուցանէ հոգևոր սննդեամբ զմեզ : Աս
 թողիկէն՝ տիեղերական է. հայցեմք ողորմութիւն ա-
 մենայն եկեղեցեաց՝ որ յամենայն տիեղերս ըստ քա-
 բողութեան առաքելոյն շինեալ են, վասն որոյ և ա-
 ռաքելական կոչեմք. իսկ որք թիւրեալք են յառաքե-
 լոյն դաւանութենէ՝ նորա ոչ ևս առաքելական կոչին :
 Իսկ առաքելական եկեղեցիք թէպէտ և ընդ բազում
 տեղիս են՝ սակայն մի ասի, վասն միտանական հաւա-
 տոյն. վասն որոյ որպէս զմիոյ ասի եկեղեցիք ամենայն :
 « Զոր փրկեցեր պատուական արեամբ միածնի քոյ և
 » աղատեցեր » . քանզի սուրբ արեամբն Վնի փրկե-
 ցաք յանիծից և ՚ի մեղաց և ՚ի մահտանէ, և աղատե-
 ցաք ՚ի ծառայութենէ սատանայի : Արդ ասէ, ոչ բազմ-
 անունաբար եկեղեցիս այլ եկեղեցի, և ոչ զորս փրկ-
 կեցեր, այլ զոր փրկեցեր. և ոչ ասէ տուր սոցա, այլ
 թէ տուր սմա զանշարժ քո զխաղաղութիւնս :

« Յիշեա Տէր, և ողորմեա և օրհնեա զամենայն ուղ-
 » զախառ եպիսկոպոստոնս, որք ուղիղ գնացիւք հա-
 » մառօտեն զբանն ճշմարտութեան » : Զինչ է համա-
 ռօտենչ. այսինքն է՝ ճիշդ զուղիղն և զստոյգ վարդա-
 պետութիւնն, յոր ոչ յարի ինչ թիւրութիւն կամ
 խոտորումն յաջ կամ յահեակ. վասն որոյ և յարէ ՚ի
 նոյն՝ թէ զբանն ճշմարտութեան. զի ճշմարտութիւն
 մի է, ստութիւն ՚ի բազումն բաժանի : Վասն այսր հա-
 մառօտ բանի Ետայի յառաջագոյն գուշակեաց և Պաւ-
 ղոս մեկնէ, թէ Բան մի հակիրճ և համառօտ արդա-
 բութեամբ, զբանն հակիրճ արացէ Տէր ՚ի վերայ եր-
 կրի. զի ոչ իբրև զօրինացն բազմապատահաբար է, այլ
 հաւատովք ՚ի սուրբ Երբորդութիւնն և ՚ի Քրիստոսի

1 Այսն պատուի անօրինական տեղիացն և նախ անդ հաստատելոյ
 եկեղեցւոյն :

անօրէնութիւնն՝ արդարանամք: Արդ խնդրեմք ողորմութեամբն՝ Աստուծոյ՝ զուղղաբարոզ զեպիսկոպոսունս զօրացուցանել յառաջնորդութեան վաստակին, զհասարակացն հայցելով՝ առաւել պաղատեմք վասն որ մեզն առաջնորդէ, այսպէս ասելով. « Եւ ես առաւել » զվարդապետն մեր և զվերահացու, և զտեսուչ ոգւոց » մերոց, զայս անուն եպիսկոպոս. և շնորհեա մեզ, Տէր, » ընդ երկայն աւուրս »: Կըր աղագաւ չչատացաւ եպիսկոպոս միայն ասել, այլ յաւել թէ զվարդապետս մեր և զվերահացու և զտեսուչ ոգւոց մերոց. զի ջերմեռանդն սրտիւ, և սերտ սիրով վասն նորա խնդրեսցուք. մեզ առաւելագոյն գիտելով քան եպիսկոպոսին՝ զհայցուածն. զի թէ փոյթ ՚ի վարդապետութիւն լինիցի, և զվերահացութիւն քաջապէս կատարեսցէ, և զամենեցուն ոգիս տեսանիցէ թէ որպէս իցեն, և թէ այս անուն կամ այն անուն հեղգ իցեն ՚ի բարեգործութեան, կամ արատ ինչ և բիծ ՚ի հոգին ունիցին, և չհեղգայցէ վասն նոցա աղօթիւք և խրատու, և ըզգուշանայցէ ամենայն արթնութեամբ, հօտին առաւել քան անձին զահն համբարէ: Եւ մեր զայս գիտելով, ամենայն հաւաստութեամբ խնդրեսցուք վասն առաջնորդաց մերոց. զի ընդ այսմ և զայն ածցուք զմրտաւ. թէ պարտապան եմք փոխարէն հատուցանել նոցա աղօթելոցն վասն մեր՝ մերովք աղօթիւք վասն նոցա. զի և այնպէս առաւել որ վասն մեր խնդրուածք նոցա իցեն՝ լին առ Աստուած, յորժամ մեք վասն նոցա աղաչիցեմք: Այսպիսեաւ Պաւղոս տայ խրատ Կորնթացւոցն. Բերանք մեր բացեալ առ ձեզ, ասելով, և սիրաք մեր ընդարձակեալ. ոչինչ նեղիք ՚ի մէնջ. այս ինչ է, թէպէտ և բաղումք էք դուք, և այլք ես հոգք են մեզ, այլ չնեղին սիրաք մեր մոռանալ զօք և անտեսել ՚ի խրատուէ և յաղօթից. բայց դուք, ասէ, ՚ի դութս ձեր նեղիք. և ոչ այնչափ վասն իմ միոյս հսգայք, որպէս ես վասն ձեր և ամենեցունց. և յարէ ՚ի նայն. Արդ զնոյն հատուցումն իբրև ընդ որդեակս ունիմ, ընդարձակեցարուք և դուք. զի օգտեսցուցէ զնոսա հատուցանօղն լինելով, ասէր զայս. ոչ զիւր օգուան միայն խնդրելով, որպէս ասաց ինքն, այլ զբազմաց: Վասն այնորիկ և յամենայն ՚ի թուղթն աղօթս հրաւ

մայէ իւր առնել. զնոցայն առաւել օգուտ քան զիւրն հոգալով՝ պէտտ առնէր նոցա աղօթիցն Պաւղոս. այլ կամէր զի ընդ իւր օգտելոյն ՚ի նոցանէ՝ և նորա օգտեսցին. և վասն այնորիկ ոչ ասէր զաղօթիցն՝ թէ զի ես շահեցայց, այլ թէ բանին լիցի առաւելու թիւն՝ առ ՚ի մարդկան փրկութիւն:

« Յիշեա, Տէր, և ողորմեա, և օրհնեա զմեզ և զառա »
 « ջի կացեալ քո ժողովուրդս, և զպատարագիս մա »
 « տուցօղս, և պարգևեա իւրաքանչիւրոցն զպիտոյսն և »
 « զօգտակարսն »: Մեզ ասաց՝ որք ՚ի խորհրդեանն իցեմք առաջի կացեալք. և ժողովուրդ՝ բովանդակ ժողովրդեանս ասէ. պատարագին մատուցօղն, յայտ է որ զխորհուրդն կատարէ: « Աւ պարգևեա իւրաքանչիւրոցն »
 « զպիտոյսն և զօգտակարսն ». մեք ասէ, բազում անգամ լինի զի զանօրումն խնդրեմք, այլ դու որ գիտես զմեր պէտսն և զօգուտն՝ շնորհեա հայրաբար և արարչապէս իւրաքանչիւրոց, այսինքն ամենեցուն մեզ՝ ըստ օգտի:

« Յիշեա Տէր և ողորմեա, և օրհնեա զպտղաբերիս »
 « եկեղեցւոյ քում սրբոյ, և զայնոսիկ որք յիշեն զաղ »
 « քատս ողորմածութեամբ. և հատո զպարտս հայց »
 « մանց նոցա ըստ ընդաբոյս առատութեանդ քոյ՝ հա »
 « թիւրապատիկ, աստ և ՚ի հանդերձելումդ »: Ամանք սպաս նուիրանաց ընծայեն եկեղեցւոյ, ոմանք զիրս աստուածաշունչս, պտղաբերեն և ՚ի կալոյ և ՚ի հրնձանէ և յանասնոց. այլ և ՚ի տօնս փրկականս և ՚ի յիշատակս սրբոցն ընծայաբերեն ըստ կարի. և մեք խընդրեմք վասն նոցա, և վասն ողորմածացն՝ որք զաղքատըս ընդունին յիւրեանց գոյիցն: Բայց ոչ վայրապարյաւել զողորմածութեամբն, այլ զի ծանխցուք թէ գթութեամբ և ողորմութեամբ և ցանկութեամբ զաղքատն յիշելն՝ հաճոյ է Աստուծոյ, քան զտուրսն. զոր և առաքեալ ասէ. Ողորմութիւնն ՚ի կամաց է, և առնելն՝ ըստ գոյին. իսկ ասպ պարտապան ունին այն պիտիքն զԱստուած: Աղաչեմք հատուցանել ըստ ընդաբոյս առատութեանն իւրոյ. ընդաբոյս է ինքնաբոյսն, այսինքն՝ թէ բոյս բնութեանդ քոյ է ողորմութիւն. հարիւրապատիկ աստ հատո, միոյն հարիւր, և որ ՚ի հանդերձեալսն՝ անպատում պատրաստութիւնքն:

« Յիշեա Տէր և ողորմեա, և օրհնեա զհոգիս հան-
» գուցելոցն » . որպէս թէ ասիցեմք՝ յիշել յիւր ար-
քայու թիւնն, որպէս զաւազակն, և ողորմութեամբ
օրհնել ընդ աջեայն, որք զերանալիցն լսեն զձայն,
Եկայք օրհնեալք Հօր իմոյ, Ժառանգեցէք զպատրաս-
տեալ ձեզ զարքայութիւնս :

« Յիշեա Տէր և զայնոսիկ որք յանձնեցին մեզ զին-
» քեանս ՚ի յաղօթել, և կառավարեա զկամս հայց-
» մանց նոցա և զմերս՝ ընդ ուղղորդն, և որ լին է փրբ
» կութեամբ » : Զոր օրինակ կառավարն զկառածիգանս
ուղղէ և չտայ թոյլ խոտորել ՚ի պողոտայէն, այսպէս
և դու մերոց աղօթիցն լիցիս ուղղիչ, զի մի վրիպե-
ցեն ՚ի կամաց քոց, կամ երկրաւոր ինչ խնդրել կամ
թշնամեացն չարի հատուցումն, կամ զմիտան հանել
յաղօթիցն իմացուածոց, և այսր անդր յածեցուցա-
նել . այլ յերկինս զողիսն ամբառնալ, և սուրբ մտօք
զպիտոյան և զօգտակարան ՚ի նմանէ հայցել, և որ ընու
զամենայն զմեր փրկութիւնս : « Եւ վարձատրեա բոլո-
» րեցունց » . թէ ամենեցուն տուր վարձս . - զոր . - զա-
նանց և զերանելի բարութիւնան . թէ որ ոչն անցանէ,
և երանելի ևս առնէ զընդունօղմն : « Զտեալ զխոր-
» հուրդս մեր » . սրբեալ ՚ի խղճէ և ՚ի չար գործոց :
« Տաճարացո յընդունակութիւն մարմնոյ և արեան
» միածնիդ քոյ տեառն մերոց և փրկչին Յիսուսի Քրիս-
» տոսի » . բնակարան ասէ և տուն քո միածնիդ պատ-
րաստեա զմեզ փրկական պատարագաւս : « Ընդ ո-
» բում քեզ, Հօր ամենակալիդ » . այսինքն ընդ Ար-
դւոյ՝ քեզ Հօր ամենակալի, « հանդերձ կենդանարար
» և ազատիչ սուրբ Հոգւովդ՝ վայելէն փառք, իշխա-
» նութիւն և պատիւ . այժմ՝ և միշտ և յաւիտեանս
» յաւիտենից . ամէն » :

Ք Ս Ր Ո Չ

« Քեզ Հօր ամենակալի՝ գոհութիւն և փառաբանու-
» թիւն մատուցանեմք, վասն սուրբ, անմահ, աստուա-
» ծային պատարագիս՝ որ ՚ի վերայ սրբոյ սեղանոյս » :
Հայր է միածին որդւոյն և ամենայնի տէր է . Աստուած
գորով՝ ամենակալ է . գոհութիւն և բանս փառս տա-

լոյ՝ մատուցանեմք ասէ, վասն արժանի առնելոյ զմեզ այսպիսի պատարագ յահագին սեղանս զնել, ոչ յերկրէ յանասնոց, այլ յերկնուստ աստուածային. զի Աստուծոյ որդի է զենումնն, անարատն, անմեղն, զոր սուրբ կոչէ. և թէպէտ մահու է նշանակ՝ այլ կենդանարար է, վասն որոյ և անմահ կոչէ: Քանզի որպէս յաւանդելն Քրիստոս զոգին մարդկային աստուածութեամբն կենդանի էր մարմինն, վասն զի Աստուծոյ մարմին էր, ընդ Աստուած միացեալ, և մի լեալ խառնմամբն, և ՚ի կամելն յառնել՝ ինքն զինքն յարոյց. նոյն կենդանութիւն աստուածութեան և ՚ի հացն և ՚ի բաժակն միացեալ՝ անմահ է, և անմահութիւն մերձեցելոյն տայ: Զոր օրինակ մարմինն ՚ի մեռանելն՝ զբազումս ՚ի մեռելոց կենդանացոյց, այնպէս և ՚ի լինել պատարագին տէրունական մահուն յիշատակ՝ զարբեալն ՚ի խղձէ կենդանի առնէ, որք նմայն հաղորդին. քանզի զայս գուշակելոյ վասն՝ յարեան որք մեռելութեամբն Քրիստոսի յարեան կենդանացեալք: Եւ արդ տես զայն ժամու զխաչն՝ և հաւատա թէ այժմ՝ նոյն լինի, զի չէ նբւազ այս՝ քան զայն մարմինն. այլ նոյն է, և այն իսկ է: Վասն որոյ և Տէրն խոստացաւ զսա ճաշակողացն՝ յաւիտենական առնուլ զկեանս. այլ որպէս անդ ոչ որք յանորոցն կենդանացաւ, նոյնպէս և ոչ այժմ առանց սրբութեան որք, կամ անապաշխարքն՝ կենդանութիւն գտանեն. այլ թէ լրբին երբէք՝ որպէս ըզՅուդասն՝ նմանութեամբ նորին դատապարտին: Այլ յետ գոհանալոյ զայսպիսի մեծապարգևութեանց՝ ինդրուածս առնէ: « Ծսա մեզ ՚ի փրկութիւն և ՚ի » կենդանութիւն պարգևեա » . և զսոյն՝ որ ՚ի սեղանս է՝ արասցես պատարագաւ: « Սովաւ չնորհեա զսէր, » զհաստատութիւն և զըղձալի զխաղաղութիւն եկե- » ղեցւոյ քում՝ սրբոյ, և ամենայն ուղղափառ եպիս- » կոպոսաց: Եպիսկոպոսապետին մերոյ, և քահանա- » յիս՝ որ զպատարագս մատուցանէ »: Արդ՝ թէպէտ և միանգամ հայցեաց քահանայն, սակայն կրկնէ սարկաւազն բարձր ձայնիւ, զի լսելի ամենեցուն լիցի, և ամենեքեան միաբան պաղատեսցին. և զի ուսանիցիմք՝ թէ որքան պիտանացուք են պարգևք սիրոյ որ առ Աստուած և առ միմեանս, և հաստատութեան և խա-

դադու թեան, նոյնպէս և վասն առաջնորդաց խնդիրք :
Յաւելու ևս, թէ « Վասն որոյ, Տէր, զմատուցօղս ան-
» մուաց գթութեամբդ քո յիշեա » : Քանզի արար-
չական գութն Աստուծոյ զամենայն եղելովքս է, ա-
ղաչէ՝ մատուցողացն՝ զարարչական գութն չմոռանալ
առ իւր, այլ յիշել և այցելել հանապազ :

« Յիշեա Տէր զհոգիս հանգուցելոցն՝ ի քեզ յուսա-
» ցելոց » : Վասն զի յաղագս հաւատով և յուսով նրն-
ջեցելոցն հրամայիմք խնդրել, վասն այնորիկ ասէ յի-
շել զհոգիս հանգուցելոց յուսացելոցն ՚ի նա : « Քո
» Տէր, զօրութեամբ և անմահ սպտարագաւս կեցո և
» ողորմեա մեզ » . զի վասն մեր է, ասէ, սպտարագս,
արդ վասն սուրբ սպտարագիս՝ կեցուցանօղ, ասէ, զօ-
րութիւն քո ողորմեսցի մեզ :

ԱՂՕԹՔ

« Աստուած ճշմարտութեան և հայր ողորմութեան » :
Աստուած՝ բնութեամբ ես, ասէ, վասն զի արարիչ ես,
իսկ հայր՝ ողորմեցար և եղեր. յայն սակս և ճշմար-
տութեամբ ասէ զայն՝ որ սերտիւն է, և ողորմու-
թեամբ զայն՝ որ խնամածութեամբն : « Քոհանամբ
» գբէն, որ ՚ի վեր քան զերանելի նահապետացն զմեր
» պարտաւորելոցս առաւել մեծարեցեր զբնութիւն .
» քանզի նոցա Աստուած կոչեցար, իսկ մեզ հայր հա-
» ճեցար անուանիլ » : Ասաց Աստուած, Ես եմ Աս-
տուած Աբրահամն, Սահակայ, Յակովբայ, իսկ զհա-
ւատացեալս՝ որդիս ասաց իւր լինել. վասն որոյ և Քրիս-
տոս յաղօթելն՝ Հայր կոչել զԱստուած մեզ հրամայ-
եաց. և առաքեալ ասէ, Այսուհետեւ չես ծառայ՝ այլ
որդի : Արդ գոհանայ զԱստուծոյ զանչափ մարդասի-
րութեանցն, զի քան զսրբոցն՝ զմեր բնութիւնս զպար-
տաւորեալս ՚ի մեզս՝ առաւելապէս մեծարոյ արարեր
գթալով : « Եւ այժմ՝ զայսպիսի զառ ՚ի քէն զնորոգ և
» զպատուական անուանադրութեան շնորհս՝ պայ-
» ծառայեալ օր ըստ օրէ ծաղկեցոյ յեկեղեցւոյ թում » :
Որովհետեւ, ասէ, այսպիսի սիրոյ արժանի արարեր
զբնութիւնս մեր՝ մինչև որդիս կոչել և հայր մեր ա-
նուանիլ, մի երբէք մոռասցիս զգթալն իբրև հայր յոր

գիտ, թէ և մեղանչիցեմք, և մի արտաքսիցես զմեզ յայսպիսի մեծապարգև չնորհէ. այլ ջերմագուծ գորովով՝ որպէս նորոգեցեր՝ ՚ի մեզ զպատուական անուանադուծեան չնորհս, որ ըստ օրէ պայծառացեալ և ծաղկեալ պահեա յեկեղեցւոջ քում, այսինքն՝ ՚ի հաւատացեալս ՚ի քեզ:

«Եւ սուր մեզ համարձակածայն բարբառով բանալ » զբերանս մեր, կարդալ առ քեզ՝ Հայր երկնաւոր, և » ասել»: Շնորհօք ողորմութե քո տացես մեզ համարձակել և ապաւինել ՚ի քաղցրութիւն քո և ՚ի դժութիւն և յանբաւ ներողութիւնդ, և կոչել զքեզ Հայր հողեղինացս և մեղաւորացս, զսուրբ և զերկնաւոր Հայրդ. և ոչ վայրապար յաւելու զայն՝ թէ բանալ զբերանս մեր. այլ քանզի փակէ զբերանս մեր հանապազօրդ սխալանք բերանոց մերոց, վասն այնր աղաչեմք քառութիւն առնել և սրբել զբերանս մեր, և տալ վտահուծութիւն բանալ զբերանս մեր և կոչել համարձակութեամբ հայր՝ զՍտուած:

Զհայր մեր որ յերկինսն՝ Նիւսացին սուրբն Պրիգոր և սուրբն Յովհան Ոսկեբերան յաճախական բանիք մեկնեալ են, անտի ստուգադոյն ուսցին կամեցօղք:

« Հայր մեր որ յերկինս ես »: Քանզի ըստ մարմնոց ծննդեանս՝ երկրաւորս ունիմք հայրս¹, իսկ յաւազանէն սուրբ Հոգւովն ծնեալ, և Քրիստոսի մարմնովն և արեամբն ՚ի նա կցորդեալ՝ ունիմք մեզ հայր զերկնաւորն Հայր, զՔրիստոսի ծնօղն, յոր միացաքն մեք. վասն այսորիկ այսպէս ուսոյց Տէրն ասել. « Հայր մեր որ յերկինս, սուրբ եղիցի անուն քո ». եթէ վասն մեր՝ սուրբ և փառաւոր լիցի անուն քո: «Եկեսցէ արքայութիւն քո». արքայութիւնն թագաւորութեան կոչումն է: Խնդրեմք տիրել մեզ Քրիստոսի թագաւորութեանն՝ նորուն չնորհօքն, զի մի թագաւորեալ մեզքն մեր՝ ծառայեցուցեն զմեզ սատանայի. ցանկամք և հանդերձեալ թագաւորութեան նորա գալ, որ խափանէ զսատանայի և զմեզաց իշխանութիւն:

« Եղիցին կամք քո, որպէս յերկինս և յերկրի ». որպէս յերկինս չէ մոլորութիւն և մեղք, այլ ամենայն

¹ Ա. յսպէս 100:

ինչ ըստ կամոց քոց է, այսպէս և յերկրէ բարձցի ամբարշտու թիւն, և հրեշտակասցին մարդիկ, ամենեքին լինել կամարարք քո:

« Զհաց մեր հանապազորդ՝ տուր մեզ այսօր » . զհարկաւոր պէտս մարմնոյ օր ըստ օրէ պարգևեա մեզ: « Եւ » թող մեզ զպարտս մեր ». զոր ինչ մեզաք և պարտապան պատժոյ գտաք՝ թող մեզ. « Արպէս և մեք » թողումք մերոյ պարտապանաց ». այնոցիկ՝ որ մեզն պարտիցին: « Եւ մի տար զմեզ ՚ի փորձու թիւն ». կամ ՚ի սատանայէ փորձել կամ ՚ի մարդկանէ, մեզօք կամ վտանգիւք իւիւք: « Այլ փրկեա զմեզ ՚ի չարէն ». յամենայն սատանայական որոգայթից:

« Տէր տերանց, Աստուած աստուծոց ». ամենայն տերանց և աստուածոց Աստուած և տէր. Աստուած ես հրեշտակաց և քահանայից: « Հայր երկնաւոր, առ զաշէմք զքեզ, մի տար զմեզ ՚ի փորձու թիւն. և մի » ՚ի դատապարտու թիւն, այլ փրկեա ՚ի չարէ, ապրե » ցո ՚ի փորձու թեանէ: Հայրաբար, ասէ, փրկող լեր ՚ի փորձու թեանէ. և անդատապարտ պահեա, և զերծո ՚ի չարէ, քանզի կարող ես յամենայնի, և յաղթող է տերու թիւնդ քո ամենեցուն: Եւ վասն այսր յաւել զայն. « քո է զօրու թիւն և արքայու թիւն. և քեզ » վայելեն փառք իշխանու թիւն և պատիւ. այժմ և » միշտ և յաւիտեանս յաւիտեանից »¹:

1 Աստանօր յաւելուն նոր օրի նսիքն զյեազայդ.

Քահանայն խաղաղութիւն տայ: Թողէ. Եւ ընդ հողոյդ քում: Սուրբ. Աստուծոյ երկրպագեսցուք:

Թողէ. Առաջի քո: Զառ Հայր աղօթեւն վճարեաց. այժմ կամի ՚ի ատու թիւն ամել զաստուածային խորհորդն. վասն որոյ նախ զխաղաղութիւն տայ, և սարկաւագն հրամայէ երկիր պագանել, զի մի հարեանցի յան.

կարծաղէմ տեսցեն զայս մեծ խորհորդ. դարձեալ, զի յորժամ տեսցեն՝ խոնարհին երկիր պագանել, քահանայն խոնարհեցուցեալ զգլուխն նման ժողովրդեանն աղօթէ առ Հոգին սուրբ. քանզի որպէս ասացաք՝ ամենայն նորհաբախտութիւն ՚ի Հոգոյն սրբոյ է. և նախ Հոգին սուրբ աստուածացոյց զնշանակն. վասն այնորիկ քահանայս այժմ առ Հոգին սուրբ աղօթէ վասն ժողովրդեանն:

Ա. Ղ. ՕԹՓ

« Որ աղբիւրդ ես կենաց և փրկութեան և բղխումն » ողորմութեան » . կեանք և ողորմութիւն 'ի քէն է աղբերաբար : « Ողորմեա ժողովրդեանս՝ որ խոնար » հեալ երկիր պագանէ աստուածութեանդ քո » : Այս յեւրոսէ յայդմանէ՝ 'ի մշտնջենահոս աղբերէ՝ ժողովուրդս քո, որ երկիր պագանէն աստուածութեանդ քոյ . և 'ի խոնարհեալս առաջի քո : « Եւ պահպանեալ զսոսա ամբողջս » : Ամբողջ է՝ զոր մեք համբողջն՝ ասեմք . բովանդակ , ասէ , ամենեքեան ամբողջ պահեսցին : « Տպաւորեա յոգւոջ սոցա զձե մարմնոյ ցուցակի » . զի որպէս մարմնոյ աչաց մերոց ցուցանի խորհուրդս մարմնատեսակ , այսպէս և յոգիս մեր օրինակեսցի աստուածավայելուչ փառաց խորհրդոյս ահաւորութիւն . զի տիպն՝ օրինակ է : Արդ որպէս վասն Աստուծոյ ասէ առաքեալ , իբրև ընդ հայելի տեսանել զփառս նորա , սոյնպէս և մեք աղաչեմք աներևոյթ փառաց պատարագին տեսող լինել :

« Առ 'ի ժառանգութիւն և 'ի վիճակ հանդերձե » լոց բարեացն » . վիճակեցաք , ասէ առաքեալ , յառաջագոյն հրաւիրեալք . զսոյն աղաչեմք՝ զի մի խոտան գտցի որ . այլ բողբոքին ժառանգք հանդերձեւոց բարեացն լիցուք , և վիճակաւորք նմին : Յաւելու ևս . « Քրիստոսիւ Յիսուսիւ տերամք մերով » . թէ չնորհօք նորին օգնականութեամբ հանդերձեւոց բարեացն արժանասցին , զոր Քրիստոսիւ Յիսուսիւ տերամք մերով ընկալան զգրաւականն : « Ընդ որում քեզ Հոգւոյդ » սրբոյ և Հօր ամենակալի՝ վայելէն փառք , իշխանութիւն և պատիւ . այժմ և միշտ և յաւիտեանս յա » լիտենից » . ամէն՝ :

1 Ա. Ղ. Օ . համոզ :

2 Յաւելուն նոր 00 .

Սարկապան բարձր բարբառով ասէ . Պոստիսուս : Բարբառս այս յու նական՝ 'ի մերս՝ ունին զիք կամ՝ 'ի վեր նայեցեք թարգմանի :

Քահանայն բարբառոյցանէ զն .

Ժայն 'ի վեր ասն զփութն և ասն . Ի սրբութիւն սրբոց : Ի սարկաւագին ձայնէն ընդոստեան ժողովուրդն , զոր ասաց թէ երկիւղիւ 'ի վեր հայեցարուք . և իբրև լուան և տեսն զոր ցանկային , ասէ քահանայն թէ սրբութիւն է սա , բայց

« Հայր սուրբ, որ կոչեցեր զմեզ յանուն միածնի »
 « Որդւոյ քում՝ քրիստոնեայս » : Գլխաւորելով որ ինչ
 վասն մատուցման պատարագին գոհութիւն և աղօթք,
 և աւարտեալ զայն առանձնաբար օրհնութեամբք՝ ի
 սուրբ Երրորդութիւնն, և դարձեալ զօրհնութիւն և
 զփառս միաւորութիւն, սկսանի գոհութիւն դարձեալ
 և մաղթանս, որ ոչ բնաւ մարդկութեանս՝ այլ որ հա-
 լատացելոց միայն: Եւ քանզի ասաց մեծաձայնու-

սրբոցն և մաքրելոցն է սա՛ ի սրբ-
 բութի, որք խոստովանութեամբն
 արատուօք զինքեանս սրբեցին՝ ի
 մեզաց :

Ի պէրքն մտայն աղաղակէն. « Միայն
 սուրբ, միայն Տէր, Յիսուս Քրիս-
 տոս, ի փառս Աստուծոյ Հօր. ա-
 մէն » : Զպարտութիւն խոստովա-
 նին յառաւել ուրախութենէն ա-
 սելով: Տէր մեր քահանայ, մեզ
 ուստի իցէ սրբութի՛ կացելոցս ըստ
 մարմնոյ և ըստ արեան. այլ միայն
 սուրբ է սուրբդ սրբոց, որ միայն
 Տէր է երկնի և երկրի. Տէր մեր
 Յիսուս Քրիստոս ի փառս Հօր
 փառաւորեալ :

Քահանայն սանելով զնոյն յերկնս՝ ի
 յէան, և սուէ. Օրհնեալ Հայր սուրբ
 Աստուած ճշմարիտ :

Ի պէրքն սուէ. Ամէն :— Աւրհնեալ
 Որդիդ սուրբ Աստուած ճշմարիտ :

Ի պէրքն. Ամէն :— Աւրհնեալ Հո-
 զիդ սուրբ Աստուած ճշմարիտ :

Ի պէրքն. Ամէն :— Աւրհնութիւն
 և փառք Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն :

Եւ զի Երրորդութենէն ընկա-
 լաւ զայս մեծ շնորհս, զգոհացո-
 զական երգս նմա մատուցանէ. և
 զպիղքն զնոյն երկրորդէն քահա-
 նային :

Քահանայն դարձեալ խոնարհի, ա-
 ղիկ և սուէ. « Նոյեաց, Տէր մեր Յի-
 սուս Քրիստոս, յերկնից ի սրբ-
 բութենէ քումմէ և յաթոսոյ փա-
 ռաց թաղաւորութեան քո » : Այս
 ցուցանէ զանբովանդակելի աս-
 տուածութիւն Որդւոյ : « Եկ ի
 սրբել և կեցուցանել զմեզ, որ ընդ
 Հօր նստիս և աստ պատարագիս » :

Նա է սրբութիւն և կենդանու-
 թիւն ամենեցուն՝ Քրիստոս. զի
 թէպէտ և ընդ Հօր է անբաժա-
 նարար, սակայն ի մերայ սեղա-
 նոյն պատարագի համարալոց : « Ար-
 ժանի արա տալ մեզ յանարատ
 մարմնոյ քումմէ և ի պատուա-
 կան յարեանէ, և ի ձեռն մեր ամե-
 նայն ժողովրդեանն : « Զի մեք ըստ
 մեր գործոցս չունինք համարձա-
 կութիւն մերձեանալ ի քեզ, բայց
 դու արժանացուցես ողորմու-
 թեամբ, և ի ձեռն մեր ամենայն
 ժողովրդեանս :

Եւ զայս ասացեալ՝ երկրպագէ
 զսեղանն. և առել զսուրբ մարմինն
 ողջ թանոյ յանապական արիւնն,
 և բարձրացուցանէ յակներև ժո-
 ղովրդեանն, և ասէ : Նստի ի սկըղ-
 բան պատարագիս յորժամ եմուտ
 առաջի սեղանոյն՝ երկրպագեաց .
 և դարձեալ յորժամ զՀոգին խըն
 դրեաց իջանել և կատարել զպա-
 տարագն. և երրորդ անգամ եր-
 կրպագէ. զի յորժամ պատգա-
 մաւոր դք առաջի թագաւորի մը-
 տանէ, երկրպագէ նախ, և ասպ
 զպատգամն ասէ, այսպիսի օրի-
 նակ էր քահանայիս առաջին եր-
 կրպագութիւն : Եւ որպէս դք
 յորժամ շնորհ ինչ աւնու ի թա-
 գաւորէն՝ երկրպագէ և գոհանայ,
 այսպէս և սա յորժամ զՀոգին
 ընկալաւ՝ երկրպագեաց և գոհա-
 ցաւ : Նոյնպէս և այժմ յորժամ
 զայլ ինդրուածան ընկալաւ՝ գո-
 հանայ և երկրպագէ. և ասէ զա-
 ղօթս :

Թեամբ, թէ սրբութիւնք սրբոց վայելէն, և յայտնեաց թէ որպիսիք են սրբութիւնքն, յասելն՝ Հայր սուրբ, Արդի սուրբ, Հոգի սուրբ, և սուրբ պատարագն քրիստոսեան՝ վայելէ սուրբ Երրորդութեանդ ընծայ. և թէ որք հաղորդին սրբութեանցն՝ և նոքա մաքուր և սուրբ պարտին լինել. և զի մարդկային բնութիւնս միշտ աղտեղանայ՝ ի սխալանաց, և ոչ կարէ ամենեկին անախտ լինել, կոչէ տկարութեանս մերոյ օգնական զգթութիւնն Աստուծոյ, որով մաքրութիւն ստացեալ՝ ի մաքուրն մերձեսցուք: Եւ նախ առաջին Հայրն ասելով՝ շարժէ ՚ի գթութիւն զմարդասիրութիւնն Աստուծոյ, ապա այնու՝ զոր ՚ի Հայրն յարէ. « Ար կոչեցեր զմեզ յանուն միածնի Արդւոյ քոյ քրիստոսեայս »: Զի այսպիսի ասէ շնորհ ետուր մեզ, զքո միածնի Արդւոյդ առնուլ զանունս՝. քանզի դա կոչի Քրիստոս, իսկ մեք քրիստոսեայք, այսինքն քրիստոսեանք. այսու և գոհանամք և ՚ի գորով ածեմք. զի թէ մինչ օտարքն էաք՝ այսպէս սէրդ քո ստիպեաց զթալ, մինչև միածնիդ քո առնել բաժին և ժառանգութիւն, և դովիմք անուանիլ, ապա ո՞րչափ քրիստոսեայքս գորով աղեկէզ լինիցիս ՚ի մեզ, վասն քո միոյ միածնիդ և սիրելի Արդւոյդ քո՝ մեր լեալ, և կոչեցեալ մեր՝ յանուն դորա:

« Եւ շնորհեցեր մեզ մկրտութիւն հոգևոր աւազանս » նաևն ՚ի թողութիւն մեղաց »: Այ, ասէ, բաժին միայն և ժառանգութիւն ետուր զմեզ միածնի Արդւոյդ քո, ըստ խոստանալոյ մարգարէին՝ թէ տաց քեզ զՏեթանոսս ՚ի ժառանգութիւն, այլ և եղբարս և սկամեցար առնել զմեզ սիրելի և համագոյ Արդւոյդ քո. զի եղիցի դա անդրանիկ ՚ի մէջ եղբարց բազմաց. յաղագս այնորիկ զաղտեղութիւն մեղաց մերոց լուացեր մկրտութեամբ աւազանին. և վերստին ծննդեամբ Հոգւոյն սրբոյ զմեզ որդիս վերածեր: Այսու և սասէ ջեռուցանել զհայրական սիրոյ բորբոքումն. զի ելողդ ՚ի քէն սուրբ Հոգիդ՝ որ երկնեացն զմեզ՝ և քեզ որդեգիրս վերածեաց, արժանաւորս արասցէ զմեզ հաղորդիլ մարմնոյ և արեան միածնիդ քոյ: Եւ քանզի

առաւել յոյժ սաստկացաւ սէր քո՝ ի մեզ՝ ոչ ժուժեցեր՝ այլ Որդի ունել զընութեամբ՝ քո զՈրդիդ՝ և այլ զմեզ՝ որ շնորհօք որդիացաքս. այլ յաղթեալ ՚ի մարդասիրութենէդ՝ խառնել զնա ընդ մեզ կամեցար. որպէս զի նա գլուխ մեր լինիցի և մեք մարմին և անդամք նորա, և մի լիցուք մարմնով և արեամբ Քրիստոսի՝ ՚ի նա յօգեալ և պատշաճեալ. Որպէս զի բազումքս մի մարմին եմք ՚ի Քրիստոս, ասաց առաքեալ. և ըստ այսմ՝ մի որդի ամենեքեան: Արդ այսպիսի անպատմելի սիրոյ յիշատակ առնելով՝ ապա զաղաչանս առաջի արկանէ, չընկենուլ ՚ի պատուոյն և ՚ի շնորհացն՝ վասն սխալանաց մեղանաց մերոց. այլ որպէս ասէ, յայնչափ յառաջին վատթարութեանցն՝ յայսպիսի ածեր ՚ի լաւութիւն, մաքուրս և այժմ՝ արասցես, և այնպէս ՚ի մարմին և յարիւնս Քրիստոսի մերձեցուցես: Ապա ասէ. «Արա և այժմ՝ արժանի՝ ընդ» ունել զհաղորդութիւնս զայս ՚ի մեղաց թողութիւնս»: Եւ հաղորդութիւն կոչէ՝ զի կցորդի նա մեզ և մեք նմա: Յաղագս որոյ և զայսպիսի շնորհէ՝ գոհանալ արժանապէս պարտ է. այսպէս ասէ. «Եւ յամենայնիան» դադար փառաւորել զՀայր և զՈրդի և զսուրբ Հոգիդ. այժմ՝ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից»: « Ի սուրբ² պատուական մարմնոյ և յարենէ Տեառն» մերոյ և փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի՝ որ բաշխի ՚ի միջի» մերում. սա է կեանք, յոյս յարութեան, և քաւութիւն և թողութիւն մեղաց մերոց»: Ի ժողովուրդն դարձուցանէ զբանն՝ զգուշացուցանելով, թէ առ ոմերձին և ընդ ում հաղորդին. ՚ի սուրբն սրբոց, ՚ի պատուականն քան զերկինս և քան զերկիր, և քան զամենայն արարածս. յարարին ամենեցուն, յամենայն պատուական գոյից հաստին: Նորա է ասէ մարմինս այս և արիւնս՝ առ որ մեքս հպիմք. որ Տէրն մեր է և փրկչին Յիսուս Քրիստոս. որ փրկեաց զմեզ ՚ի սատանայէ, և ազատեաց ՚ի ծառայութենէ մեղաց մերոց, և տիրեաց մեզ: Սա ՚ի խաչէն վասն մեր՝ անփշրելի ոսկերօք ՚ի խաչին մնաց. իսկ այժմ՝ բաժանի և բաշխի

1 Ա. Օ. զբնութեան:

2 Նոր ՕՕ. միայն կրկնեն ՚ի սուրբի՝ ՚ի սուրբի:

'ի մեզ՝ վասն յամենեսինս խառնման: Սա է կեանք. վասն զի ասաց Տէրն մեր, Որ ուտէ զհացս զայս՝ կեցցէ յաւիտեան: Եւ յոյս է յարութեան. քանզի և զայս ասաց Տէրն մեր, Թէ Յարուցից զնա յառուրն յետնում, որ ուտէ 'ի սմանէ. ոչ թէ որ ոչ ուտեն 'ի հացէս յայսմանն՝ ոչ յառնեն, այլ զի ոչ վասն կեղոյ՝ այլ վասն դատելոյ յառնեն, վասն այնորիկ չէ պարզ և այն յարութիւնն՝ այլ պատիժք. քանզի ասաց Տէրն. Որոց բարիս գործեալ իցէ՝ յարութիւն կենաց, և որոց ըզչար արարեալ իցէ՝ յարութիւն դատաստանաց: Յաղագս որոյ զվայելոյն յիւր մարմնոյն՝ ասէ, սերտիւ յարուցեալ. և զայս յոյս զգեցուցանէ քահանայն ժողովրդեանն յասէն, Սա է կեանք, յոյս յարութեան: Այլ և Քառութիւն, ասէ, և Թողութիւն մեղաց մերոց. զի յետ աւազանին՝ զախտան խոստովանութեամբ և ապաշխարութեամբ 'ի սա մերձումն սրբէ. զի աւազանին մաքրութիւն՝ լուացման տարազաւ մաքրէ, և խորհրդոյս հաղորդութիւն՝ հալոցաց օրինակաւ: Քանզի յաւազանն՝ 'ի լուանալի անկանիմք նիւթ, որ անտի փոխարկիմք 'ի բնութիւն ոսկւոյ և արծաթոյ, որում ոչ լուացման պէտք է այնուհետև առ 'ի զաղան սրբել, այլ հալոցաց կարօտանայ: Վասն այնորիկ 'ի հուրն յայն յահագին մտանէն՝ առնէ զմաքրումն: Եւ զոր օրինակ անդ 'ի զտումն ոսկւոյն և արծաթոյն՝ պիտոյանան և այլ ինչ նիւթք, և ապա սրբի 'ի նոցունց աղան հրովն, նոյնպէս և աստ խոստովանութիւն և ապաշխարութիւն է այնմ մաքրութեան գործակից. և որպէս անդ յատուկ հուրն այրէ և եթ, այլ ոչ եթէ հալէ և զատուցանէ զոսկին և զարծաթն յաղտոյ, այն պէս և աստ իմա ստուգապէս այրումն և ոչ սրբութիւն, առանց խոստովանութեան և ապաշխարութեան՝ 'ի հոգևոր հուրն մերձումն. իսկ ապաշխարութեամբ մերձիւն՝ սրբութիւն հոգւոյն: Զայսպիսի զլազմօգտութիւն պարզ և ի լուեալ ժողովրդոցն 'ի քահանայէն՝ վկայ լինին ամենիցն, զամէնն ասելով:

« Սաղմոս ասացէք Աստուծոյ մերում, սաղմոս ասա՜ »
 » ցէք բարերար և երկնաւոր Թագաւորին, որ նստի 'ի
 » վերայ քերօբէից. սաղմոս ասացէք, և զփառս տուք
 » Հօր և Որդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, այժմ՝ և միշտ և յա՛

» շիտեանս յաւիտենից » : Զի թէպէտ և 'ի սեղանս տեսանի, այլ յերկինս է և 'ի քրովբէսն, Աստուած և թագաւոր ամենեցունց, վասն որոյ սաղմոս ասացէք և փառս տուք նմա, և ընդ նմա՝ Հօր և Հոգւոյն սրբոյ. զի Աստուածն և թագաւորն՝ 'ի քերովբէս նստեալն՝ զինքն 'ի սեղանս զնէ մեզ կերակուր և ըմպելի : Եւ եղիցի փառաւորեալ սուրբ Երրորդութիւնն. այժմ և միշտ և յաւիտեանս յաւիտենից :

Վարձեալ այլ ևս յաւելադրէ սարկաւազն զնոյն, թէ « Սաղմոս ասացէք Տեառն Աստուծոյ մերոյ, դպիրք, » ձայնիւ քաղցրութեամբ. զի նմա վայելէն սաղմոսք » և երգք հոգւորք ». վայել է այսպէս զմեզ սիրողին՝ սաղմոս ասել 'ի ձայն քաղցրութեան. քաղցր է Աստուծոյ՝ որ 'ի սուրբ սրտէ սերտ սիրով օրհնութիւն է : « Եւ ևս որք հաւատով ընկալաք 'ի սուրբ և յանմահ » և յանապական և յաստուածային խորհրդոյս՝ ըզ- » Տեառնէ գոհացարուք » : Վասն զի այսպէս 'ի Տեառնէ վարդապետեցաք. գոհացաւ նախ քան զաւանդելն զխորհուրդն, զի այնպէս և մեք արասցուք : Արդ քարոզէ սարկաւազն և գոհանալ հրամայէ. Եւ ևս որք հաւատով ընկալաք, և այլն. ասէ, գոհացարուք հաւատով ընկալեալ՝ որպէս զմարմին և զարիւն Աստուծոյ. քանզի զայս յայտնէ յասելն, « Ի սուրբ յանմահ յա- » նապական, յաստուածային խորհրդոյս ». զի ամենեւին սուրբ և առանց մահու և ապականութեան Աստուած է. վասն որոյ ասէ առաքեալ. Որ միայն ունի զանմահութիւն. իսկ այլքն զանմահութիւն և զանապականութիւն ոչ 'ի բնութեան : ունին, այլ 'ի նմանէ ստանան : Գոհացարուք՝ զի սրբոյն սրբիք, և անմահիւն անմահանայք, և յԱստուած մերձեցեալ աստուածանայք :

Ապա ասեն միաբան ժողովուրդն. Գոհանամք ըզբէն, Տէր :

« Գոհանամք զբէն, Քրիստոս փրկիչ մեր, որ զայս » պիտի ձաշակուամս բարութեան շնորհեցեր մեզ 'ի » փրկութիւն կենդանութեան » : Նախ առաջին զայնմանէ գոհանայ՝ զի փրկեացն զմեզ, և ասպա՝ զի զայսպիսի ձաշակուամս ետ, յորմէ փրկութիւն և կենդանութիւն պարգևի. քանզի ամենայն խարդախութիւնք

դիւացն խափանին, տեսանելով ՚ի մեզ զփրկական խորհրդոյն հաղորդութիւն. քանզի որպէս ասէ երանելի վարդապետն Յոհան, հուր ահագին տեսանէ ՚ի բերանոց մերոց արձակեալ բանասարկուն՝ յորժամ ՚ի խորհրդեանն վայելեալ իցեմք, և վասն այնորիկ ոչ մօտ գալ ՚ի խարդախեւ զօրէ, այլ բացուստ ՚ի բաց փախչի, և մեք փրկեալք լինիմք. փրկիմք նուաւ և ՚ի հանդերձեալ բարկութենէն: Աենդանանամք աստ արդարութեան, վասն զի զօրութիւն առնումք յամենայն արդարագործութիւնս. զի որպէս մեռեալք են ամայիքն արդարութեան՝ ՚ի շնորհացն Աստուծոյ, և կենդանիք գոն միայն մեղացն, և ամենայն անդամօք զանօրէնութիւն գործեն. սոյնպէս և որ արժանապէս ճաշակողքն են սուրբ խորհրդոյն, շնորհօքն Աստուծոյ են լցեալք, մեռանին ամենայն անդամօք մեղացն, և արդարութեանն կենդանանան ամենեքումքն: Քանզի աչքն յամենայն ժամ առ Տէրն լինին ըստ գրեցելոյն, և զԱստուած և զաստուծոյն նկատեն. և ականջօքն ունկնդիր լինին աստուածական խրատուցն. բերանն խօսի զիմաստութիւն հոգևոր, և լեզուն զիրաւունս, և օրէնքն Աստուծոյ ՚ի սիրտն հաստատեալ՝ անգայթակղ զգնացն հաստատուն պահէ, և զձեռնն առաւելացուցանէ ՚ի գործ Տեառն յամենայն ժամ, և առ Աստուած համբառնալ յորդորէ, և յաղաչանս պահէ: Այսպիսի կենդանութիւն աշխարհի՝ սրբով հաղորդութեամբն պարգևի, և ՚ի հանդերձեալն անզրաւ և մշտնջենաւոր կենդանութիւն, որ Քրիստոսի¹ և ընդ Քրիստոսի է:

Եւ զայսմանէ գոհացեալ՝ աղաչանոց սկիզբն առնէ. « Սովիմք պահեա զմեզ սրբապէսս² և անարատս ». մի ասէ, տացես տեղի գտանել ՚ի մեզ չարին, և աղտեղել կամ արատել զմեզ. այլ ընդ մեզ լինելով՝ սուրբս և անարատս պահեա. վասն որոյ և յարէ ՚ի նոյն. « Եւ » բանակեալ շուրջ զմեօք քոյով աստուածային խնամմօքդ, հովուեա զմեզ յանդաստանի կամաց քոց » սրբոց և բարեսիրաց ». հավիւ խնամակալ այսպիսի գօրով, որ ՚ի քոց անդամոց զոչխարքս կերակրես, նոյն

1 Նոր 00. Քրիստոսի:

2 Ա. 0. սուրբս:

խնամօք զմեզք շուրջ լինիս, և 'ի գայլոյն պահեացես, և 'ի մահացու արօտէ հեռի արածեսցես: Եւ ուր լինիցի այն. յաջորդն յայտ առնէ: « Հովուեա զմեզ » յանդաստանի կամաց քոց սրբոց և բարեսիրաց » . քանզի կամբ Քրիստոսի արդարութիւն և բարեգործութիւն է, զայն ասէ ճարակել արժանի արասցես. այն է վայրն դալարոց զոր սաղմոսերգուն նուագէ. այն է անդաստան՝ որ ըստ Քրիստոսի կամացն է, անմտանելի գայլուն, քաղաք որմեալ պատուիրանին ամրութեամբ, որպէս և ասէն. « Արուլ ամրացեալք յամենայն բանսարկուին ընդդիմութեանց » . ընդդիմութիւն բանսարկուին այն է՝ բարոյն զչարն ընդդէմ դնել. խոնարհութեան՝ զհպարտութիւն, հեզութեան՝ զբարկութիւն, սիրոյն՝ զատելութիւն, պարկեշտութեան՝ զագահութիւն, զգաստութեան՝ ըզպոռնկութիւն. նոյնպէս և այլոյն ուղղութեանց զհակառակ չարն ընդդիմագրել: Յայնցանէ ասէ ամրացեալք՝ « Քումից և եթ արժանի եղիցուք լսել ձայնի. և » քեզ միայն քաջայաղթ և ճշմարիտ հովուից հետեւ » ւել » : Գոյն մաղթէ զլսելութիւն, զոր Տէրն ասէ, Այխարք իմ ձայնի իմում լսեն, և ես ճանաչեմ զնոս, և զկնի իմ դան, և ես տամ նոցա զկեանս յաւիտենա կանս. զսոյն աղօթիցն բան հայցէ, լսել ասէ զվարդապետութեան նորա զձայնն, և զկնի նորա երթալ: Եւ այս է զկնի երթալն. ուրանալ զանձն, և 'ի խաչ հպառակ միշտ կալ, և զայն ճանապարհ երթալ՝ զոր Տէրն եցոյց, և ընդ անձուկն՝ մտանել և ընդ նեղն՝ ի կեանսն, և անդ առնուլ զայն՝ որ հայցէ բանիւն որ գհեա գայ: « Եւ առ 'ի քէն ընդունել զպատրաստեալ տեղի յար » քայութեան քում » : Ըստ իւրաքանչիւր արժանաւորութեան պատրաստեալ լինին տեղիքն յարքայութեանն Քրիստոսի, յորժամ լուծանէ զթագաւորութիւնս, և միայն թագաւորութիւն նորա կայ և մնայ յաւիտեան: Գոյն օթեանս ինդրէ աղօթիցս բան, և յաւելու 'ի նոյն զպատճառս բարեգործութեանս « Աս » տուած մեր և Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս » . զի արարիչ ես, ասէ, և Տէր, որ և ազատեցեր զմեզ 'ի մեղաց,

և ընդ քով տէրու թեամբդ արժանացուցեր լինել քոյով չարչարանօք, որով զանապականութիւն ընկալաք. և ոչ ըստ արարչութեանդ միայն տիրես մեզ, որպէս այլոց արարածոց, այլ զի և դնոց գնեցեր, զպատուական քո զարիւնդ փրկանս տուեալ: Վասն որոյ ՚ի փառս տալն հանգուցանէ զբանն ասելով. « Որում վայելէն « փառք իշխանութիւն և պատիւ. այժմ՝ և միշտ և « յաւիտեանս »:

« Խաղաղութիւն ընդ ամենեսեանս: Անքննին, ան-
» հաս, երբեակ ինքնութեանդ, հաստիչ, ընդունօղ և
» անբաժանելի միասնական սուրբ Երրորդութեանդ »:
Անքննին ասի՝ վասն զի չանկանի և ոչ միով իւր ընդ-
քննութեամբ. անհաս՝ վասն զի թէպէտ և յանդգնի
որ հասու լինել՝ ոչ կարէ գիտակ լինել Աստուծոյ էութեանն կամ մշտնջենաւորութեանն. երբեակ է՝ ըստ առանձնաւորութեան. զի Հայր է, և Որդի, և Հոգի սուրբ, որոչեալ գիմօք և միաւորեալ աստուածութեամբ. ինքնութիւն է՝ զի ոչ յումբէ: ունի զգոյութիւնն, այլ ինքնութեամբ է, որպէս սուրբ Լուսաւորին ասէ. Տէր Աստուած՝ որ նա միայն ինքնութեամբ, և ոչ որ յառաջ քան զնա: Հաստիչ է՝ զի հաստատեաց զարարածս՝ յանդոյից գոյացուցեալ, և հաստատուն պահէ յիւրաքանչիւր կարգի: Ընդունօղ է՝ վասն զի ընդունի և խնամէ զբոլոր յինքենէ եղեալս¹, և պատրաստէ զիւրաքանչիւրոցն պէտս, ոչ միայն հրեշտակաց և մարդկան՝ այլ և ամենայն կենդանեաց. և բնաւ իսկ տայ գոյից զանձնիւր զարդ և զկացումն: Զերկինս անխոնարհելի պահէ և պայծառ՝ լուսաւորացն շրջագնացութեամբ. զերկիր՝ ունի անսասանելի, և վայելչացուցանէ զանազան բուսովք և տնկովք և սերմանք, զոր և առողէ անձրեւածին ամպօք մինև ցյաղումն. այլ և զծով փակէ յիւրն սահմանի, զի մի յատակացն սուզանիցի, կամ եզերօքն սփռումն առնուցու՝ աւելի քան զլալին: Անբաժանելի է սուրբ Երրորդութիւնն, վասն զի թէ և առանձնաւորութեամբ բաժանեալ է սուրբ Երրորդութիւնն՝ այլ ըստ աստուածութեանն անբաժանելի է. մի է բնութիւն սուրբ Երրորդու-

1 Հին 0, էէէւււ:

Թեանն, մի է էութիւն, մի տէրութիւն, մի կամք, մի փառաւորութիւն: Եւ նմա միայնոյ վայելի էրկրպագութիւն յամենայն գոյից. որպէս ասէ յետ այսորիկ. « Որում վայելէն փառք, իշխանութիւն և պատիւ. » այժմ և միշտ և յաւիտեանս »:

ՅՈՐԴՈՐԱԿ¹

Հնորհիւն Արտուծոյ յայտնաբանութիւն արարեալ եկեղեցական կարգադրութեանց՝ ըստ իւրաքանչիւր ժամոց՝ ՚ի կատարումն հասուցաք. ոչ որչափ ունէր խորհրդածութիւն քարոզացն և աղօթիցն բանք, այլ որչափ հասողութիւն մեր բաւեաց՝ համառօտեցաք: Եւ թէպէտ և բազում են եկեղեցականացն կարգաց զանազանութիւնք, քարոզաց և աղօթից և պատարագամատուցաց, և են որք ըստ մարտիրոսաց յիշատակի, և են որք ըստ տէրունական տօնից, ծննդեանն և յարութեանն, և է որ շնորհատրութիւն կարգեալք. այսինքն՝ ՚ի մկրտութիւն, ՚ի ձեռնադրութիւն և յօրհնութիւն սրակի, և ՚ի թաղումն մեռելոց, և ՚ի սեղան հաստատել, և սպաս եկեղեցւոյ օրհնել, և զջուր սրբել ՚ի յայտնութեան Տեառն, և խաչ օրհնել, և ՚ի յօրհնել զսերմն, զկալ, զգուարակ, զաղ, զհատ, և որ այլ ևս են շնորհաբաշխութիւնք, և որ վասն ճանապարհորդաց և հիւանդաց, և վասն այլինչ սոյնպիսեաց, զորս բովանդակ բան առ բան ընդ քննութիւն արկանել, ոչ միայն մեք գրելոյն չլինէաք հանդուրժօղ, այլ և ոչ ընթերցողքն՝ լսելութեան: Բայց եթէ հաստատութեամբ դք միտ դնէ այսոցիկ՝ որ ասացանս, բաւականապէս առ այլն ամենեօին միտս ստանայ: Եւ զի՛նչ ասեմք թէ ամենեքումք գրիցելովքս առ բովանդակ թողեալն կարողանայ իմաստից, այլ թէ և մասին ինչ ՚ի սոցանէ հասանէ մտաց՝ բաւականանոյ առ ամենայն լրումն եկեղեցական կարգաւորութեանց:

Վասն որոյ աղաչեմ՝ մի վարկապարզի գործ համարել զմտածութիւն աստուածեղէն բանից, մանաւանդ

¹ Զիք ՚ի բնագրին խորագիրդ, որպէս և ոչ զինի՝ Յիշատիւրսն:

զքարողութեանց և զաղօթից, զորմէ մեր փրկութիւն կախեալ կայ. և ոչ միայն մերն՝ այլ և որոց մեք պարտասպան իցեմք, եթէ կենդանեաց և եթէ մեռելոց: Զի ոչ եթէ լեզու որ ընդ օդն բախին՝ առանց մտացն զհետ երթալոյ՝ օգուտ ինչ գործէ. զի սրտագէտն Աստուած ՚ի սիրտն և ՚ի միտսն և ոչ ՚ի բերանն հայի: Վասն որոյ արթուն մտօք և անզբաղ խորհրդով և կատարեալիմաստ հոգևով՝ զաղօթսն հատուցուք Աստուծոյ, զի զմեզ և զայլս օգտեցուցուք. և մեք յայլոցն աղօթից՝ շահեալ լիցուք: Քանզի թէ սրտի մտօք վասն ամենայն հաւատացելոց աղօթս արասցուք՝ ՚ի բոլոր աղօթից հաւատացելոց օգուտ մեզ արասցուք. քանզի որով չափով չափեմք՝ չափեալ մեզ լինի: Յաղագս որոյ նախ անձինս՝ ապա այլոց ամենեցունց տամ՝ զգուշութիւն, հոգ անձին ունել, և յԱստուծոյ օգնութիւն հայցել, զի կարասցուք ըստ հաճոյիցն Աստուծոյ մատուցանել նմա զաղօթս մեր:

Եւս առաւել զգուշալի է առաջնորդաց եկեղեցւոյ, որք փոխանակ բովանդակ եկեղեցւոյ՝ զձեռս առ Աստուած ամբառնան, և զամենեցուն հայցուածս՝ Աստուծոյ պատգամաւորեն:

Որոց հարկ է՝ զի այնպիսի վարս ստանայցեն, որ համարձակութիւն տացեն նոցա առ աստուածխօսութիւն. զի որպէս Մովսէսն՝ յԱստուծոյ տեսութիւնն՝ ոգևովքն արժանասցին, և որպէս երևամամք՝ օգնական իւրեանց աղօթիցն զնախագնաց զսուրբսն ունիցին, և նոքօք զժողովրդոցն պատգամն՝ Աստուծոյ մատուցեն: Եւ զի ասացի նմանել Մովսիսի՝ մի ինչ անտեղի համարեսցի որք. քանզի որ ետուն զքահանայութիւն մեզ առաքեալքն՝ զԱհարոն և զՄովսէս մեզ ցուցին. և այնպիսիք լեալք՝ ապա ՚ի պաշտօնն մատչել հրամայելցին: Իսկ եթէ մեք յօրինակացն այնց վերջացեալք եմք՝ այս զի յԱստուծոյ զհաւանելն լուաք, այլ զի զանձանց ինդրեմք և ոչ զՔրիստոսի. զի Քրիստոս և օրինացն նաննելովն՝ չարար արքայութեանն արժանի մտից. և զայս ոչ առ քահանայս և եթ օրինադրեաց, այլ հասարակաց ամենեցունց. քանզի ամենեցուն խմբեալ կուտիցն արանց և կանանց, որ յայնժամ մերձ էին՝ սկզբնաւորեաց զճանն. զի յայտ լիցի՝ թէ նոյն առ յա-

պա հաւատացելոց՝ այս կանոնեսցի սահման: Եւ զի՛նչ զոր ասացն. Եթէ ոչ առաւելուցու արդարութիւնն ձեր՝ քան զդպրացն և զփարիսեցւոցն՝ ոչ մտանէք յարքայութիւնն Աստուծոյ. և թէ առ բոլորս ասէ զայս, քանի՞օն է առ քահանայսն առաւելութեան խնդիր: Եւ յաւէտ յիրաւի. զի նոցա որ ըստ օրինացն էին քահանայք, անասնոց արեամբ քահանայադործութիւն էր. զի ստուերին էին պաշտօնեայք, զորոց ասէ Պաւղոս, թէ առակաւ օրինակաւ երկնաւորացն էր պաշտօն. իսկ որ շնորհացս և ճշմարտութեանս քահանայացան՝ Որդւոյն Աստուծոյ արեանն սպասաւորել կարգեցան. և այս է զոր Պաւղոս երկնաւոր ասաց, և առակ սոցա և օրինակ լինել ասաց զՏիմոն զամենայն: Զի թէսկէտ և յերկրի կատարի՛ այլ ոչ էթէ երկրային նուիրօք, այլ հացիւն՝ որ իջանէ յերկնից, և կեանս տայ աշխարհի. վասն որոյ և դարձեալ իսկ ասէ Պաւղոս երանելին, ՚ի յիշել զօրինական պատարագն, թէ վասն որոյ հարկ էր օրինաւորացն այնպիսեօքն սրբիլ, և բուն իսկ երկնաւորացն՝ առաւել ևս պատարագօք քան զնոյնս: Տեսանէս, զի ոչ միայն զպատարագն երկնաւոր կոչէ, այլ և զմեզ՝ որք երկնաւոր պատարագին հաղորդեցաք: Եւ դարձեալ ևս յայտնադոյնս՝ յորժամ ասէ. Եղբարք սուրբք, երկնաւոր կոչմանն բաժանորդք. և զերկնաւորն մատուցանեմք պատարագ: Ապա կարի յոյժ առաւելուլ պարտիմք՝ քան որք ՚ի հնումն ստուերապաշտօնքն. զի որում շատ սուաւ՝ շատ խնդրի, Տէրն ասաց: Վասն որոյ զկատարեալ առաքինութեանցն բուն հարցուք ՚ի կատարելութեանս. և զանձինս և զիշխեցեալն ապրեցուցուք, և զայլս բազումս: Եւ հասարակաց ամենեցուն Տէրն Քրիստոս՝ հասարակաց օգնական լիցի յամենայնի, և զանուն իւր սուրբ փառաւորեսցէ ՚ի մեզ՝ որում միշտ փառք. ամէն:

Համարձակեցայ առ այս յանդգնաբար՝ ՚ի հարկէ, և ոչ զի անձին փառս ստացայց. այլ զի զեպիսկոպոսութիւն վիճակեցայ, և ՚ի վիճակելն՝ տգիտութիւն ՚ի յորովն վարկայ, և բանիւ ամենայն ումեք զբովանդակ զայս ծանուցանել՝ անհնար գիտացի, պատշաճ

Համարեցայ՝ի գրի հարկանել. զի թերևս այսպէս զիւրին առ ուսանել արարից կամողաց: Յաղագս որոյ և որք հանդիպինն այսոցիկ լսելու թեան՝ աղօթս վասն մեր փրկութեան արասցեն, սուղ աշխատութեանս փոխահատոյց լինել առ ՚ի Քրիստոսէ զնորա ողորմութեանցն սարգևս: Արում լիցի ամենեցուն մեզ հանդիպել յերկրի և յերկինս, և փառս վերաւաբել Հօր և Արդւոյ և Հոգւոյն սրբոյ, այժմ և միշտ և յաւիտեանս:

ՅԻՇՍՏԱԿԱՐԱՆ

Ծնորհին Աստուծոյ եղև մեկնութիւն այսմ գրոց՝ ՚ի ձեռն Խոսրովայ Անձևացեաց Եպիսկոպոսի, յոյժ հետևողի պատուիրանացն Աստուծոյ. զոր մեզ և գովել անձա՛հ է, զի մի գայթակղեսձիք ՚ի նոյն, վասն գորոյ նորուն հայր իմ ըստ մարմնոյ. որոյ չեմ արժանի կռջիլ որդի և ոչ վարձկան, ըստ գրեցելունս. այլ ՚ի գրելոցդ լինիցին հասու խնդրողքն վասն նորա, որք սրտի մտօք ունին զնիցեն. որք և աղօթիւք փոխադարձել պարտին ընդ տուիցելոյս. և հասարակացն տուողն Աստուած և ձեզ հայցողացդ ձիրեցեղ զիւրականն պարգև: Այլ յոյժ ամաչեցեալ և տարակոյս գտանիմ ես Քրիգոր, պարտաւոր պատուիրանաց սուրբ գրոց:

Արդ առաջին սուրբ գրոցս այսորիկ գծադրութիւն՝ եղև ձեռամբ Սահակայ որդւոյ տեառն Խոսրովու՝ սոյն սուրբ գրոցս մեկնողի, յերեք հարիւր իննսուն և ինն թուականութեանս Հայոց:

